

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ІШКІ ІСТЕР МИНИСТРЛІГІ
МАЛКЕДЖАР БӨКЕНБАЕВ атындағы АҚТӨБЕ ЗАҢ ИНСТИТУТЫ**

А.А. Алмагамбетова

**«ҚАЗАҚСТАНДЫҚ СЕРВИСТІК ПОЛИЦИЯНЫ ДАМУДЫҢ
ТҰЖЫРЫМДАМАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ»**

Оқу құралы

Ақтөбе, 2024

ӘӨЖ340(075.8)
КБЖ67.0я73
А45

Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы
Ақтөбе заң институтының Ғылыми кеңесімен ұсынылды

Рецензенттер:

Е.Е. Қайнар – Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы
Ақтөбе заң институты бастығының орынбасары, (PhD) философия докторы,
полиция подполковнигі;

Д.А. Амангельдиев – Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев
атындағы Ақтөбе заң институты, кәсіби даярлық факультетінің бастығы,
(PhD) философия докторы, полиция полковнигі.

А45 Қазақстандық сервистік полицияны дамытудың тұжырымдамалық
ерекшеліктері: Оқу құралы. / А.А. Алмағамбетова – Ақтөбе: Қазақстан
Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты, 2024. –
102 б.

ISBN 978-601-384-135-9

«Қазақстандық сервистік полицияны дамытудың тұжырымдамалық
ерекшеліктері» оқу құралы әкімшілік заңнаманы және оны қолдану
практикасын терең зерттеуге бағытталған. Оқу курсының мазмұны Қазақстан
Республикасының әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің және
мемлекеттік басқару саласындағы өзге де нормативтік құқықтық актілердің
құрылымын ескере отырып құрылады.

Оқу құралының мазмұны құқықтық тәртіптің әлсіреуімен, басқа да
жағымсыз әлеуметтік процестердің пайда болуымен сипатталатын қазіргі
қоғамдық өмірдің тұрақсыздығын ескере отырып құрылады. Қоғамдық
тәртіпті қорғауды қамтамасыз ету мәселелері мемлекеттік органдардың,
ғалымдардың, сондай-ақ құқық қорғау қызметін жүзеге асыратын
практикалық қызметкерлердің басым назар аударатын объектілерінің
қатарына қойылады.

ӘӨЖ340(075.8)
КБЖ67.0я73

ISBN 978-601-384-135-9

© А.А. Алмағамбетова., 2024 ж.
© ҚР ІІМ М. Бөкенбаев ат. АЗИ, 2024 ж.

Мазмұны

КІРІСПЕ	5-7
ҚЫСҚАРТУЛАР.....	8
1 ТАРАУ. «ПОЛИЦИЯНЫҢ СЕРВИСТІК МОДЕЛІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТАРИХИ АСПЕКТІЛЕРІ МЕН МАЗМҰНЫ»	
1.1 Полицияның сервистік моделінің пайда болу тарихы.	
1.2 Полиция жұмысына сервистік тәсілдерді еңгізу.....	9-16
2 ТАРАУ. «ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТІНДЕГІ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕ МЕН ТӘСІЛДЕР»	
2.1. Полиция қызметіндегі шетелдік стратегиялар мен тәсілдер.	
2.2 Сервистік полицияны қалыптастыру бойынша кейбір шет елдердің тәжірибесі.....	17-19
3 ТАРАУ. «ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ПОЛИЦИЯНЫҢ СЕРВИСКЕ БАҒДАРЛАНҒАН МОДЕЛІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ»	
3.1 Қазақстандық полиция сервиске бағдарланған модельге көшу	
3.2 Сервистік полицияның қазақстандық моделін дамыту.....	20-25
4 ТАРАУ. «ҚАУІПСІЗДІКТІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДЕГІ ПРОБЛЕМАЛЫҚ-БАҒДАРЛАНҒАН ТӘСІЛДІҢ ТҮСІНІГІ МЕН МӘНІ».	
4.1 Қауіпсіздікті қамтамасыз етудің проблемалық-бағдарланған тәсілі жағдайында талдау жүргізу кезіндегі САРА әдістемесі.	
4.2 Қауіпсіздікті қамтамасыз етудің проблемалық-бағдарланған тәсілі жағдайында талдау жүргізу кезінде «құқық бұзушылықтар үшбұрышы» әдістемесі.....	26-29
5 ТАРАУ. «СЕРВИСТІК ПОЛИЦИЯНЫҢ НЕГІЗГІ ЭЛЕМЕНТІ РЕТІНДЕ ҚОҒАММЕН СЕРІКТЕСТІК ҚАТЫНАСТАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ».	
5.1 Серіктестік және қоғамдастықтың қатысуы туралы түсінік.	
5.2 Серіктестік тиімділігінің негізгі нысандары, принциптері мен шарттары.....	30-32
6 ТАРАУ «ҚАУІПСІЗДІККЕ ПРОБЛЕМАЛЫҚ БАҒЫТТАЛҒАН ТӘСІЛ».	
6.1 қауіпсіздікті қамтамасыз етудегі проблемалық бағдарланған тәсілдің түсінігі мен мәні».....	33-35
7 ТАРАУ «ҚОҒАМДЫҚ ҚАУІПСІЗДІК ЖӘНЕ ҚЫЛМЫСТЫҢ АЛДЫН АЛУ».	
7.1 «Қоғамдық қауіпсіздік: түсінігі және негізгі компоненттері».	36-40

8 ТАРАУ. «ҚОҒАМДЫҚ ҚАУІПСІЗДІК ЖӘНЕ ҚЫЛМЫСТЫҢ АЛДЫН АЛУ»

8.1 Қоғамдық қауіпсіздік: түсінігі және негізгі компоненттері

8.2 Қылмысты түсінудің негізгі ғылыми тәсілдері. Қылмыстық статистика, құрбандықты зерттеу және қауіпсіздіктің жоқтығын қабылдау.

8.3 Қылмыстың алдын алудың ғылыми тәсілдері. Үздік тәжірибелер. Құқық бұзушылықтың алдын алу деңгейі.....41-64

9 ТАРАУ. «Қауіпсіздікке проблемалық көз қарас».

9.1 Қауіпсіздікті қамтамасыз етудегі проблемалық бағдарланған тәсілдің түсінігі мен мәні

9.2 Қауіпсіздікті қамтамасыз етудің проблемалық-бағдарланған тәсілі жағдайында талдау жүргізу әдістемесі

9.3 әрекет ету шараларының (шешімдердің) тиімділігін бағалау.....65-73

10 ТАРАУ. «ҚОҒАММЕН СЕРІКТЕСТІК ҚАТЫНАСТАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ»

10.1 Серіктестік ұғымы және қауымдастықтарды тарту. Серіктестік тиімділігінің негізгі нысандары, принциптері мен шарттары.

10.2 Құқық бұзушылықтардың алдын алу және қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласындағы мемлекеттік органдармен және тұрғындармен өзара іс-қимыл нысандары.

10.3 Қызметтік қызмет барысында полицияның бұқаралық ақпарат құралдарымен тиімді өзара іс-қимылы.....74-83

11 ТАРАУ. «СЕРВИСТІК ПОЛИЦИЯДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯ ЖӘНЕ КОММУНИКАЦИЯ»

11.1 ПО қызметкерлерінің коммуникативтік құзыреттілігі

11.2 Белгісіздік жағдайында шешім қабылдау

11.3 Қақтығыстардың алдын алу және жеңу

11.4 Көшбасшылық және командалық жұмыс

11.5 Психологиялық жағдайды басқару.....84-94

ҚОРЫТЫНДЫ.....95-96

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕК ҚОЗДЕРДІҢ ТІЗІМІ.....97-99

КІРІСПЕ

Мемлекет Басшысы Қасым – Жомарт Тоқаев «сындарлы қоғамдық диалог-Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Қазақстан халқына Жолдауында «Азаматтардың құқықтары мен олардың қауіпсіздігін қорғауды күшейтудің негізгі факторы сот және құқық қорғау жүйелерінің терең реформалары болып табылады» деп атап өтті. Шынында да, бүгінде бұл ең өзекті міндеттердің бірі.

Сонымен қатар, тез өзгеретін қоғам қазіргі заманғы полиция қызметінің жұмысына белгілі бір із қалдыратынын, қоғамның бұрын болмаған стратегиялық дамуының бірқатар мақсаттары мен міндеттерін өзектендіретінін ұмытпауымыз керек. Атап айтқанда, азаматтық қоғамның дамыған элементтері бар постиндустриалды қоғамның қалыптасуы адамдардың полиция қызметін қабылдауына баса назар аудару қажеттілігін анықтайды. Демек, полиция қызметінің әлеуметтік бағытын күшейтуге - өз құзыреті шегінде халыққа құқықтық, моральдық, материалдық, қаржылық, әлеуметтік сипаттағы мәселелермен әлеуметтік көмек көрсетуге және қолдауға ерекше назар аудару қажеттілігі туындайды.

Республиканы жаңарту, оның сапалы жаңа жағдайына қол жеткізу басқару тетігін түбегейлі қайта құрусыз мүмкін емес. Бұл өте күрделі, күрделі мәселе, оны шешу көптеген бағыттар бойынша жүзеге асырылады. Олардың бірі әлеуметтік өмір процестерін басқарудың нақты нысаны ретінде әлеуметтік профилактиканы жетілдіруді қамтиды.

Сондай-ақ, оның гуманистік бағыты қамтамасыз етілетін, берілген мақсатқа жету жолындағы кедергілер уақтылы анықталатын және жойылатын қоғамдық жүйені дамыту процесінің осындай жүруіне жағдайлар мен алғышарттар жасау қажет. Қоғамның құқықтық мемлекет құру жөніндегі күш-жігеріне қарамастан, қылмысты тудыратын себептерді жоюға нақты сенуге болатын объективті жағдайлар жоқ екені белгілі, ал қоғамды басқару әлеуметтік-профилактикалық сипаттағы міндеттерді үнемі шешпей мүмкін емес. Сондықтан қоғамды басқару тетігінің профилактикалық функцияларын іске асырудың толықтығы оның даму дәрежесін көрсететін маңызды көрсеткіштердің бірі ретінде қарастырылуы мүмкін.

Құқық бұзушылықтың алдын алу, оны кез-келген қоғамда құқықтық реттеу қылмыс пен жағымсыз факторлардың алдын алуда басты рөл атқарады. Сонымен қатар, полицияның полиция қызметінің сервистік моделіне көшуінің қазіргі жағдайы азаматтық қоғам сияқты жаңа субъектілерді тарта отырып, профилактикалық бағыттың өзгеруін болжайды.

Бұл механизмнің функцияларын жүзеге асырудағы басты рөлді әлеуметтік профилактика атқарады. Қарама-қайшылықтарды шешудің тиімді құралы бола отырып, ол, сайып келгенде, оның жұмыс істеуі мен дамуының объективті заңдарының талаптарына толық сәйкес келетін қоғам шеңберінде болып жатқан процестерді осындай қайта құруға бағытталуы керек.

Қоғаммен серіктестікте және сервистік полицияға көшу жағдайында құқық бұзушылықтардың алдын алудың тиімділігін қамтамасыз етудің құқықтық және ұйымдастырушылық мәселелерінің теориялық маңыздылығы мен практикалық маңыздылығына қарамастан, осы тақырып бойынша зерттелген монографиялық ғылым жоқ.

Қарастырылып отырған қызмет түрін құқықтық реттеу бойынша шет елдердің тәжірибесі жеткілікті зерттелмеген, ішкі істер органдарының азаматтық қоғамның қатысуымен Құқық бұзушылықтардың алдын алу жөніндегі қызметін реттейтін нормативтік актілердің нақты жүйесі әзірленбеген, мемлекеттік және қоғамдық ұйымдардың, сондай-ақ профилактикалық қызметті жүзеге асыратын басқа да мекемелердің өкілеттіктерін нақты регламенттеу жоқ.

Қарастырылып отырған жүйені одан әрі жетілдіруге кедергі профилактикалық қызмет функцияларының шамадан тыс бөлінуі және құқық бұзушылықтардың алдын алу және жолын кесу бойынша өзара іс-қимыл сипаты болып табылады. Бұл салада терең теориялық зерттеулердің болмауы полицияның қоғаммен серіктестікте құқық бұзушылықтардың алдын алу жөніндегі жұмысын ұйымдастыруға, сондай-ақ оларды жетілдіруге ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтауға кері әсерін тигізеді.

Осы мәселелердің барлығын шешу Мемлекет басшысы Қ.Тоқаевтың 2020 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына жыл сайынғы Жолдауында басым бағыттардың бірі ретінде "полицияның сервистік моделіне" көшудің белгіленуіне байланысты ерекше маңызға ие болады.

Сонымен қатар, құқық бұзушылықтардың алдын алуды жүзеге асыруға және қоғаммен серіктестікте қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге баса назар еліміздің стратегиялық мақсаттары мен бірқатар бағдарламалық құжаттарында жасалды. Мәселен, Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейінгі құқықтық саясатының тұжырымдамасы 4.3-тармақта. "азаматтар мен олардың әл-ауқаты басты құндылықтар болып табылатын мемлекеттік басқарудың сервистік және «адамға бағытталған» моделін қалыптастыру мемлекеттік басқару жүйесінде елеулі трансформациялық өзгерістер жүргізуді талап етеді.

Қоғамның қанағаттану деңгейін арттыруға бағытталған саясат әкімшілік құқықты дамытудың маңызды бағдары болуға тиіс, бұл азаматтардың құқықтарын неғұрлым тиімді қамтамасыз ету үшін мемлекеттік функцияларды қайта қарауға негіз болады". Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі «азаматтардың мүдделерін қорғаудағы әділ және тиімді мемлекет» ұлттық даму жоспарының төртінші жалпыұлттық басымдығы мынадай ережені қамтиды: «азаматтың өмірдің барлық салаларында заңның үстемдігін, жеке тұлға мен мемлекеттің өзара жауапкершілігін қамтамасыз ететін құқықтары мен бостандықтарын тиімді іске асыруға бағытталған мемлекеттің құқықтық негіздерін жетілдіру».

2024 жылға арналған қоғаммен серіктестікте қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету тұжырымдамасы – 2028 жылдар (құқық бұзушылықтардың алдын алу саласында)мынадай жалпыұлттық басымдықтар мен стратегиялық міндеттерге қол жеткізуге бағытталған: азаматтың өмірдің барлық салаларында заңның үстемдігін, жеке тұлға мен мемлекеттің өзара жауапкершілігін қамтамасыз ететін құқықтар мен бостандықтарды тиімді іске асыруға бағытталған мемлекеттің құқықтық негіздерін жетілдіру; полиция жұмысының күштік моделінен құқық қорғау органдарының азаматтармен өзара іс-қимылының сервистік моделіне көшу қауіпсіз және құқықтық қоғам құру үшін;мемлекеттік басқарудың «адамға бағытталған» моделін құру – «Адамдар, ең алдымен».

Бағдарламаларда көрсетілген бағыттар мен іс-шаралар мемлекеттік басқарудың тиімді жүйесін белгілеу және қауіпсіздік деңгейін арттыру бөлігінде мемлекеттік саясатты толыққанды іске асыру,жұртшылық пен жергілікті мемлекеттік органдардың қызметкерлерін нақты аумақтарда құқықтық тәртіп пен заңдылықты қолдау жөніндегі жаңа тәсілдер мен шешімдерді әзірлеуге тарту және себептер мен жағдайларды жою жөнінде бірлесіп шаралар қабылдау жөніндегі бірыңғай мақсаттарды біріктіреді, қылмыстар мен өзге де құқыққа қайшы әрекеттерді жасауға,сондай-ақ қоғамның сын-тегеуріндері мен сауалдарына "құлақ асатын" мемлекеттің бейнесін қалыптастыруға ықпал етеді.

ҚЫСҚАРТУЛАР

- БП Бас прокуратура
- ПД Полиция департаменті
- ТҮК Тұрғын үй-құрылыс кооперативі
- ӘҚБтК «Әкімшілік құқық бұзушылық кодексі»
- ӘПК Әкімшілік полиция комитеті
- ІМ Ішкі істер министрлігі
- ЖАО Жергілікті атқару органдар
- ӘӨ Әдістемелік өндеу
- НҚА Нормативтік құқықтық актілер
- ҮЕҰ Үкіметтік емес ұйымдар
- ҚҚ Қоғамдық қауіпсіздік
- ІО Ішкі істер органдары
- ҚҚҚЕ Қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету
- ҚТҚ Қоғамдық тәртіпті қорғау
- МИБ Мүлік иелерінің бірлестігі
- ҚР Қазақстан Республикасы
- ҚҚҚСМ Қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің сервистік моделі
- ҚҚМ Қоғамдық қауіпсіздік моделі
- УПИ Учаскелік полиция инспекторы
- УПП Учаскелік полиция пункті

1 ТАРАУ. «ПОЛИЦИЯНЫҢ СЕРВИСТІК МОДЕЛІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТАРИХИ АСПЕКТІЛЕРІ МЕН МАЗМҰНЫ»

1.1 Полицияның сервистік моделінің пайда болу тарихы.

Алғашқы кәсіби полиция ұйымы 1800 жылы 30 Маусымда Шотландияда Глазго билігі (Шотландия) Вестминстер Парламентінен «Глазго полициясы туралы актіні» немесе алғашқы кәсіби полицияны құрған Глазго полициясы туралы Заңды қабылдауға қол жеткізген кезде құрылды. Бұл модельді Ұлыбританиядағы және Еуропаның басқа елдеріндегі басқа қалалар көшірді. Полицияның ұсынылған моделі Қарулы Күштерден бөлінген Қарулы мекеме ретінде қарастырылды, ол белгіленген ережелер мен заңдардың сақталуын бақылауды жүзеге асыру мақсатында жергілікті қалалық билік құрған кейбір протополициялық ұйымдардан шыққан.

1829 жылы Ұлыбританияда полиция Парламенттің қарамағына өтіп, сэр Роберт Пилді ішкі істер министрі етіп тағайындады, ол Лондон Метрополитен полициясын құрды, кейіннен бүкіл әлемде заманауи стандарттағы алғашқы ұйымдасқан азаматтық полиция корпусы ретінде танылды және ол жаһандық деңгейдегі басқа полиция күштеріне үлгі болды. Пил қазіргі полиция органдарының алғашқы негізгі нұсқауларын жасады (пил принциптері):

1. Полицияның негізгі міндеті-қылмыс пен тәртіпсіздіктердің алдын алу.
2. Полицияның өз міндеттерін орындау қабілеті оның іс-әрекетін қоғамдық мақұлдауға байланысты.
3. Полиция олардың құрметіне ие болу үшін ерікті құқық қорғау қызметі саласындағы қоғамдық ынтымақтастыққа ұмтылуды қамтамасыз етуі керек.
4. Қоғамдық ынтымақтастық дәрежесі күш қолдану қажеттілігіне пропорционалды түрде азаяды.
5. Полиция әр түрлі тілектерді қанағаттандырмай, заңға мүлдем бейтарап қызмет етуді үнемі көрсету арқылы өзіне қолайлы қоғамдық пікірге қол жеткізеді және қолдайды.
6. Полиция бұл өте қажет болған жағдайда ғана және сендіру, кеңес беру және ескерту жеткіліксіз болған жағдайда ғана күш қолдануы керек.
7. Полиция әрқашан қоғаммен қарым-қатынасты сақтап, «полиция-халық, ал халық-полиция» деген дәстүрді шындыққа айналдыруы керек. Полиция қызметкерлері-бұл қоғамның әл-ауқаты мен қатар өмір сүруі үшін әр азаматқа өз міндеттерін толығымен бергені үшін төленетін қоғам өкілдері.
8. Полиция сот органдарының өкілеттіктерін тартып алмай, өз іс-әрекеттерін нақты функцияларымен қатаң шектеуі керек.
9. Полиция жұмысының тиімділігінің дәлелі-қылмыспен айналысатын полицияның айқын әрекеттері емес, қылмыс пен тәртіпсіздіктің болмауы.

Аталған іргелі қағидаттар полицияның негізгі мақсатын көрсетеді және қазіргі кезде де өзекті болып табылады, оның ішінде қазақстандық полицияның қызметіне аталған қағидаттарды дамыту және енгізу үшін үлгі ретінде.

Сервистік полиция моделі дамыған елдерде жақсы қалыптасқан, дегенмен ол қалыптасу кезінде белгілі бір қиындықтарға тап болды. Шет елдерде «сервистік» модельдің қалыптасуын зерттеу практикалық маңызға ие, өйткені ол құқық қорғау жүйесінде басқару философиясын құрудың бастапқы нүктесі болып табылады және оның Қазақстанда дамуының кейінгі перспективаларын айқындайды.

Полицияның сервистік көрсету моделінің миссиясы, міндеттері, принциптері мен негізгі элементтері.

Халықаралық тәжірибеге сәйкес, сервистік полиция – құқықтық тәртіп саласындағы проблемаларды бірлесіп анықтау және шешу үшін мемлекеттік институттардың азаматтармен тұрақты әріптестік қатынастары.

Әлемдік тәжірибеде бірыңғай заң, полиция жұмысында бірыңғай сервистік модель жоқ. Бірақ бұл модельге көшкен барлық елдерге тән бір қағида бар – бұл мемлекеттік құрылымдардың, полиция мен қоғамның қауіпсіздік мәселелерін бірлесіп анықтау мен шешудегі тұрақты серіктестігі.

Халықаралық тәжірибеде сервистік полиция жұртшылықтың сұраныстарын зерделеу және басқару негізінде азаматтарға сапалы полиция қызметтерін көрсетуді көздейді.

Халықаралық тәжірибеде қоғамдағы қауіпсіздікті арттырудың ең тиімді стратегияларының бірі ретінде қарастырылатын «қоғамдық – бағдарланған полиция» деген маңызды ұғым бар. Ол қоғаммен серіктестікте қауіпсіздік мәселелерін зерттеуге, анықтауға және шешуге негізделген.

Азаматтар мен полиция сервистік модель шеңберінде екі жазықтықта – жеке және ұжымдық сервисте өзара іс-қимыл жасай алады.

Сервистік тәсілінің элементтері:

1. *Қоғаммен серіктестік*-қауіпсіздік мәселелерін бірлесіп шешуге және қоғамдық сенімді арттыруға қызмет ететін мемлекеттік органдар мен қоғам арасындағы серіктестік қатынастарды қалыптастыру.

2. *Ұйымдық трансформация*-проблемаларды шешуде серіктестіктерді қолдау үшін басқаруды, құрылымды, персоналды және ақпараттық жүйелерді синхрондау және үйлестіру.

3. *Проблемалық-бағдарланған тәсіл*-белгілі бір ауданның проблемаларын анықтау және тиімді жауап беру шараларын әзірлеу бойынша бастамашыл және жүйелі зерттеулерге қатысу процесі.

Қызмет көрсету тәсілінің принциптері.

Ақылға қонымды шектерде полиция қызметкерлері мәселені шешуде икемділікті қолданады, егер олар шешімге ең тиімді жолмен қол жеткізуге болады деп санаса.

1.2 Полиция жұмысына сервистік тәсілдерді енгізу

Қазақстан Республикасы Президентінің 2018 жылғы 15 ақпандағы № 636 Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі ұлттық даму жоспарында жұмыстың күштік моделінен қауіпсіз және құқықтық қоғам құру үшін құқық қорғау органдарының азаматтармен өзара

іс-қимылының сервистік моделіне көшу арқылы полиция қызметі институтын дамытудың негізгі басымдықтары белгіленді.

Қазақстан үшін айтарлықтай өзгерістер 2025 жылға қарай іске асырылуы тиіс. Ішкі істер министрлігі халықаралық тәжірибені зерттеді.

Сервистік полиция – бұл полиция қызметіне деген көзқарас, онда полицияның идеологиясы мен ұйымдастырушылық стратегиясы азаматтарға сапалы полиция қызметін көрсетуге және қоғаммен серіктестікте қауіпсіздік проблемаларын шешуге бағытталған.

Дәстүрлі полициядан сервистік полицияға ауысудың тарихи процесі өткен ғасырдың 80-90 жылдарындағы АҚШ-тағы алғашқы тәжірибелік жобалардан басталады. Содан бері халықаралық тәжірибе едәуір дамыды және қазіргі уақытта сервистік полицияның «технологиясының» берік ғылыми-аналитикалық негізі бар. ЭЫДҰ елдерінде өз дәстүрлерін, институционалдық мәнмәтінін және қоғамның сұраныстарын негізге ала отырып, сервистік полицияны енгізудің әртүрлі модельдері бар.

Осыған байланысты, осы мәселедегі алғашқы ізашар ретінде англосаксондық тәжірибе, сондай-ақ Еуропалық Одақ елдерінің тәжірибесі егжей-тегжейлі зерделенді. Шетелдік тәжірибеден басқа, қоғамдық қауымдастықтар өкілдері мен отандық сарапшылардың, сондай-ақ полиция қызметкерлерінің пікір ұсыныстары зерттеліп, ескерілді. Бұл алдын-ала жұмыс Қазақстан полициясының сервистік моделін дамытуда негізгі тәсілдерді жасауға мүмкіндік берді.

Сервистік модельді дамытуда төрт негізгі бағыт анықталды:

Біріншісі – азаматтардың полицияға қол жеткізуін барынша жеңілдетуге бағытталған **қадамдық қолжетімділік**.

Осы мақсатта қажет болған жерлерде полицияның тұрақты түрде болуының әсерін қамтамасыз ету бойынша жұмыс жүргізілуде.

Бұл учаскелік пункттерді, мобильді бекеттерді оңтайлы орналастыруды, оларды материалдық-техникалық жарақтандыруды, ден қою жеделдігін арттыруды, сондай-ақ цифрлық технологияларды қолдануды қамтиды.

Жергілікті атқарушы органдар учаскелік пункттер салу, оның ішінде салынып жатқан тұрғын үй кешендерінде қызметтік үй-жайлар бөлу мәселелерін пысықтауда. Дамыған елдердің (Жапония, Корея, Сингапур) тәжірибесі бойынша қалалардың неғұрлым криминогенді учаскелерінде ішкі істер органдарының модульдік бекеттері орнатылуда. Онда қызмет атқару үшін және азаматтарды тәулік бойы қабылдау үшін қажетті жағдайлар жасалған.

2021 жылы 91 заманауи учаскелік пункт және 61 модульдік полиция бекеті пайдалануға берілді. Қоғамдық орындарда және автомагистральдарда «SOS түймесі» құрылғысы орнатылуда (38 тетік орнатылған).

Полиция қызметкерлеріне онлайн форматта бейне қоңырау арқылы азаматтардың өтініштеріне жедел әрекет етуге мүмкіндік беретін «102» мобильді қосымшасы жұмыс істейді. Азаматтарға ыңғайлы болу үшін барлық

патрульдік қызметкерлер электронды планшеттермен және айыппұлдарды қолма-қол ақшасыз төлеу терминалдарымен қамтамасыз етілген.

Екіншіден, полициямен жеке байланыс кезінде **полиция қызметкерлерінің қызмет көрсету сапасын арттыру.** Еуропалық зерттеулерге сәйкес, халықтың полицияға сенімінің негізгі драйверлерінің бірі – полициямен жеке ресми байланыстардың сапасы. Полиция қызметкерлері әр өтініш берушімен, жәбірленушімен және құқық бұзушымен қалай қарым-қатынас жасайды және полицияның қызметке бағдарлану деңгейін анықтайды. Полиция сервисінің сапасын қамтамасыз ету үшін ЭЫДҰ елдерінің полициясы сапа стандарттарын ресімдейді және оларды өлшеу және үнемі жақсарту үшін тетіктер мен процестерді енгізеді.

Үшіншісі – проблемалық-бағдарланған тәсіл негізінде құқық бұзушылықтардың алдын алу.

Халықаралық тәжірибеде қауіпсіздік саласындағы қайталанатын проблемалар талдамалық проблемалық-бағдарланған тәсіл арқылы шешіледі. Ол 4 кезеңнен тұратын аналитиканың циклдік процесіне негізделген: мәселені анықтау, түпкі себептерді талдау, шешімдерді әзірлеу және проблемаға әсер ету тиімділігін бағалау. Әрі қарай, бұл цикл қайталанады, бірақ жаңа мәліметтер мен тәжірибеге негізделеді.

Төртіншіден, «әріптестік» қағидатын іске асыру, өйткені қауіпсіздікті қамтамасыз ету проблемалары көбінесе жергілікті маңызға ие және оларды жергілікті қоғамдастықтың белсенді жәрдемдесуімен ғана тиімді шешуге болады. Елдегі қауіпсіздікті қамтамасыз етудің сервистік моделіне көшу үшін, жалпы, қазірдің өзінде құқықтық және ұйымдастырушылық негіз бар. Кодекстер, салалық заңдар, соның ішінде «Құқық бұзушылықтардың алдын алу туралы», «Азаматтардың қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысуы туралы» және т.б. заңдар қабылданды. Тиісті мемлекеттік және қоғамдық органдар мен институттар жұмыс істейді. «Құқық бұзушылықтардың алдын алу туралы» Заңға сәйкес әкімдіктер жанынан Құқық бұзушылықтардың алдын алу субъектілерінің тиімді өзара іс-қимылын және үйлестіруді қамтамасыз етуге арналған орталық, өңірлік және аудандық деңгейлерде құқық бұзушылықтардың алдын алу жөніндегі ведомствоаралық комиссиялар құрылды.

Шетелдік тәжірибе көрсеткендей, әмбебап модель жоқ, өйткені бұл тұжырымдаманы Ұлттық полиция қызметіне бейімдеу кезінде ұлттық мәдениет, менталитет, заңнама және ресурстық мүмкіндіктер ескеріледі.

Сервистік полицияны жергілікті апробациялау арқылы енгізудің халықаралық тәжірибесіне сүйене отырып, Қазақстанда екі пилоттық жоба әзірленіп, іске қосылды.

Бірінші жоба Нұр-Сұлтан қаласында (2020 жылғы желтоқсаннан 2022 жылғы сәуірге дейін) іске асырылды, онда «пилоттық» ретінде «Алматы» ауданының полиция басқармасы бөлімі қызмет көрсететін аумақ айқындалды. Жоба жергілікті полиция қызметінің аудандық бөлімшесінің (41

учаскелік инспектор және 42 патрульдік полиция қызметкері) жұмысын қамтыды.

Жобаның мақсаты: Қазақстан полициясының қызметіне одан әрі жаппай енгізу үшін «Сервистік полиция» халықаралық моделінің негізгі элементтерін ЖПҚ жұмысына бейімдеу. Жобаның міндеттері:

- сервистік полиция қағидаттары негізінде ЖПҚ басқару жүйесін жетілдіру
- ЖПҚ жұмысына полицияның сервистік моделі жұмысының жаңа тетіктерін, құралдары мен әдістерін енгізу
- сервистік полиция тәсілдері негізінде УПИ процестерін оңтайландыру және автоматтандыру.

Жоба Еуропалық Одақтың қаржылық қолдауымен «Құқықтық саясатты зерттеу орталығы» ҚҚ-мен өзара іс-қимылда іске асырылды. Әріптес М.С.Нәрікбаев атындағы ҚазГЮУ УНИВЕРСИТЕТІ болды.

Пилоттық жобаны іске асыру ғылыми тәсілдерге негізделді және жағдайды талдаудан, проблемаларды анықтаудан және шешімдер әзірлеуден (І кезең), одан әрі оларды пилоттық өңірде құқық қолдану қызметінде тестілеу мен түзетуден (ІІ кезең) бастап және стандарттаумен (ІІІ кезең) аяқтай отырып, яғни Қазақстан полициясының жұмысына одан әрі жаппай енгізу үшін барлық әзірленген шараларды нақты нұсқаулықтарға кезең-кезеңімен көшіру арқылы жүзеге асырылды.

Бірінші кезеңде, МТҚ жағдайы, учаскелік инспекторлардың психоэмоциялық дамуы, қызметкерлердің жұмысына қанағаттану, әкімшілік өндіріс және профилактикалық есепке алу бойынша бизнес процестер, есепке алу-тіркеу қызметі процестері талданды. Сондай-ақ, жұмыс процестерін картаға түсіру, азаматтарға әлеуметтік сауалнама жүргізу, УПИ жұмыс уақытының хронометражы, олардың жүктемесін талдау, ЖПҚ функционалдық талдау, ЖПҚ сервисінің сапасын бағалау мен талдау және патрульдік полицейлерге жұмыс режимінің әсерін бағалау жүргізілді.

Деректерді талдау қолданыстағы ЖПҚ моделінің негізгі сипаттамалары туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді:

- жауап беруге назар аударатын жағдай, жұмыстың авралды стилі басым болады
- басқару сандық көрсеткіштерге баса назар аудару арқылы, оның ішінде жедел алдын алу ісшаралары арқылы жүзеге асырылады
- халықпен жоспарлы профилактикалық жұмыс екінші орында қалуда
- ресурстардың шектеулі болуына және әдістемелік сүйемелдеуге байланысты аналитика жұмысы шектеулі.

Жоба аясында қызмет көрсету сапасын өлшеу ЖПҚ жұмысы жалпы полицияға қарағанда орта есеппен әлдеқайда жоғары бағаланатынын көрсетті. Бірінші жағдайда учаскелік полицейлер мен және патрульдердің жұмысы бағаланды. Екіншіден, барлық полиция қызметтері бағаланды, яғни криминалдық полиция, тергеу қызметі және басқалар. Бұл қылмыстық құқық бұзушылықтар аясында өтініш берушілер мен жәбірленушілердің күтуі әкімшілік құқық бұзушылықтар шеңберіне қарағанда әлдеқайда жоғары

екендігімен түсіндіріледі. Тиісінше, негізсіз үміттер бағалауда теріс және сыни пікір тудырады.

Жоба аясында қызмет сапасына қанағаттану деңгейі қызметкерлердің қанағаттану деңгейімен байланысты екендігі анықталды. Бұл бірегей байқау емес, басқару ғылымында қызмет көрсету сапасын арттырудың негізгі драйвері ретінде кадрлармен жұмыс істеудің маңыздылығы туралы кең таралған қорытындыға сәйкес келеді.

Сондай-ақ, жоба шеңберінде ешқандай қосымша шығынсыз әкімшілік істерді жүргізуге және алдын алу жұмыстарын жүзеге асыруға қажетті УПИ уақытын онтайландыруға болатындығы көрсетілді. Осылайша, бірінші қызмет түрі бойынша жоба уақытты 7 сағатқа, ал екінші түрі бойынша 2 сағатқа қысқартты. Бұл УПИ-дің аймақтағы азаматтармен жұмыс істеуге көбірек уақыт пен көңіл бөлу мүмкіндігін едәуір арттырды.

Сервистік элементтерді тестілеу қорытындысы бойынша учаскелік инспекторлардың жұмысында келесі нәтижелер тіркелді:

- Азаматтардың учаскелік инспекторлардың жұмыс сапасын орташа бағалауы «қанағаттанарлықтан» «жақсы» деңгейге көтерілді
- Қызметкерлердің өз жұмысына қанағаттануы 2.9-дан 3.8-ге артты
- Әкімшілік істерге және профилактикалық есепке алу жұмыстарына УПИ уақытының 60% үнемделді

- Тұрмыстық зорлық-зомбылық қаупін бағалау алгоритмі сыналды
- Жаңа телеграмм арналары арқылы азаматтардың сұраныстарына жауап беру уақыты қысқарды (1-ден 5 минутқа дейін)
- Команданың кәсіби дайындық деңгейі арттырылды
- Жоба серіктестесі М.С.Нәрікбаев ат.ҚазГЮУ университетімен бірге модельдік сервисбағдарланған учаскелік полиция пункті ашылды.

Нәтижесінде жоба ЖПҚ сервистік полициясының операциялық моделін әзірледі, оның дәстүрлі ЖПҚ моделінен айырмашылығы мынадай белгілермен сипатталады: кешенді талдау негізінде алдын алу; жоспарлауды орталықсыз дандыру және жергілікті аумақта халықтың қауіпсіздігі проблемаларын шешу; УПИ рәсімдік дербестігі және жауапкершілігі; қызмет көрсету сапасын үнемі жақсарту қағидаты: өлшеу, талдау, түзету.

Екінші жоба қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мәселелері бойынша Қарағанды қаласында (2019 жылғы қарашадан бастап) іске асырылуда.

Оның негізгі мақсаты – қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету процесіне қ ұқық бұзушылықтың алдын алудың барлық субъектілері мен жергілікті қоғамдастықты тарту тетіктері мен нысандарын айқындау арқылы құқық бұзушылықтың алдын алудың тұтас жүйесін құру.

Халықаралық практикада қылмыспен күштік күресу әдістерімен қатар, мұндай проблемалармен кешенді түрде, олардың туындау себептері мен жағдайларын терең талдау негізінде, әлеуметтік проблемаларды шешу призмасы арқылы (жұмыссыздық, білім берудің төмен деңгейі, мәдени

тәрбие, маскүнемдік, нашақорлық, құмар ойындар, қауіпсіз инфрақұрылым және т.б.) жұмыс істейді.

Ол үшін жергілікті муниципалитеттің тікелей үйлестіруі арқылы мемлекеттік органдардың барлық әлеуеті мен жұртшылықты жұмылдырылады.

Халықаралық тәжірибе негізінде, Қарағанды облысы әкімдігінің жанынан Қауіпсіздікті қамтамасыз ету жөніндегі ведомствоаралық топ (бұдан әрі -ҚҚВТ) құрылды, оның құрамына жергілікті атқарушы органдардың, облыстық денсаулық сақтау, білім беру, әлеуметтік қорғау бөлімшелерінің, прокуратураның, полиция департаментінің, Қарағанды ІМ Академиясының және жергілікті қоғамдастық өкілдері енді.

ҚҚВТ-ны халықаралық ұйымдардың-ЕҚЫҰ (Еуропадағы қауіпсіздік және достастық ұйымы) және БҰҰДБ (Біріккен Ұлттар Ұйымы жанындағы Даму Бағдарламасы) сарапшылары қауіпсіздік проблемаларын шешудегі Талдамалық тәсілдерге оқытты. Оқыту шеңберінде қылмыстылық жағдайына талдау жүргізудің, әлеуметтік зерттеулер жүргізудің, қылмыс карталарымен жұмыс жүргізудің заманауи әдістемелері («ыстық нүктелерді», қылмыс жасаудың ең жоғары кезеңдерін анықтау және т.б.) бойынша консультациялар алынды.

Пилоттық жоба үшін Қарағанды қаласының Қазыбек би атындағы ауданның орталық секторы таңдалды.

Сарапшылар тобы 2017-2019 жылдар аралығында статистикалық мәліметтерді жинады. Статистикалық деректер халық арасында да, сотталғандар арасында да сауалнамалармен нығайтылды, құқық бұзушылық орындарына тексеру жүргізілді, халықтың өзін-өзі басқаруды енгізу әдістері қолданылды.

Алынған ҚҚВТ деректерін шоғырландыру негізінде талдау жүргізілді және «пилоттық» аумақтағы қылмыстық белсенділікке байланысты негізгі проблемалық мәселелер анықталды (талдау проблемаларды, халықпен әріптестік ұсынымдардың әдістерін, процестерді цифрландыру және даму перспективаларын егжей-тегжейлі сипаттай отырып, шамамен 1 мың бетті құрады).

Пилоттық аумақтың тұрғындары үшін ең көп таралған және жүйелі проблемалар-пәтер ұрлығы, қоғамдық көліктегі ұрлық және алаяқтық фактілері. Олар азаматтардың жеке қауіпсіздігін сезіну деңгейіне теріс әсер ететін негізгі проблемалар болып табылады.

Анықтама: сотталғандарға жүргізілген сауалнама нәтижелері бойынша, негізінен, Қарағанды қаласының байырғы тұрғындары екені анықталды. Сонымен бірге, көпшілік (98%) егер жұмыс және тұрақты табыс болса, олар заңды аттап кетпейтін едік деп мәлімдеді.

Көп қабатты үйлердің жанындағы қалың өсімдіктері бар мекен-жай бойынша пәтер ұрлықтарын жүйелі түрде жасалынуына мүмкіндік берді.

Қоғамдық көліктегі қалта ұрлығы туралы да қорытынды жасалды. Бар болғаны үш-төрт автобуста ұрлық жүйелі түрде жасалады. Айта кету керек,

автобустағы қатты музыка, жарықтың жеткіліксіздігі, жолаушылардың көп жиналуы қалта ұрыларының назардан тыс қалуына ықпал етті.

Сонымен қатар, ҚҚВТ құқық бұзушылықтың себептері мен жағдайларын жоюға арналған тиісті ұсыныстар пакетін әзірлеп, облыс әкіміне ұсынды.

Әрбір жеке өңір үшін қылмыстың пайда болуының өзіндік проблемалары тән екенін ескере отырып, Мемлекет басшысының тапсырмасы аясында Қарағанды тәжірибесі басқа облыстар мен республикалық маңызы бар қалаларға дейін кеңейтілді (Қарағанды облысында бұл жоба аудандар мен серіктес қалаларға бүгінде кеңейтілуде).

Өткен жылы 18 ведомствоаралық топ құрылып, талдау жұмысының әдістемесіне оқыту жүргізілді.

Ақтөбе және Қостанай облыстарында құқық бұзушылықтың созылмалы түрлеріне талдау жүргізіліп, ұсыныстар әзірленді, олар құқық бұзушылықтың алдын алу бойынша ведомствоаралық комиссияда қаралды.

Әкімдер қауіпсіздік мәселелеріне белсенді қатысқандықтан, ведомствоаралық алдын алу іс-шараларын ұйымдастыру, әлеуметтік зерттеулер жүргізу, азаматтық қоғамды (ЖК, ПИК, МИБ, бау-бақша қоғамдастықтары, қоғам қайраткерлері және т.б.) тарту жөніндегі мәселелер тез шешіле бастады. Бұл сондай-ақ мемлекеттік қызметшілерге жүгінген азаматтарға мақсатты түрде көмек көрсетуге және кеңес беруге мүмкіндік берді.

Қазіргі уақытта және ұзақ мерзімді перспективада осындай алаңдардың болуы:

- құқық бұзушылық профилактикасының барлық субъектілерінің қатысу призмасы арқылы қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің тұтас жүйесін құру;
- мемлекеттік басқарудың барлық деңгейлеріндегі ВАК жұмысын сапалы деңгейге шығару;
- «Халық үніне құлақ асатын мемлекет» қағидаттарын іске асыру контексінде сыни пікірдегі жұртшылықпен тілдесуді конструктивті диалогқа аудару;
- криминогендік жағдайды тұрақсыздандыруға қабілетті нақты аумақтағы әлеуметтік-демографиялық ахуалдың өзгеруі және шиеленіс ошақтарын (жұмыссыздардың немесе маргиналды адамдардың шоғырлануы, әлеуметтік қолайсыздық, есірткі ахуалының нашарлауы, бақыланбайтын көші-қон процестері және т. б.) уақтылы анықтау және тоқтату;
- пилоттық аумақтың проблемалары туралы мәліметтерді жинау мен талдауда өтеусіз көмек көрсету үшін ҚҚВТ жанында Қамқор азаматтарды, бизнес қоғамдастықтарды және үкіметтік емес секторды біріктіру (мысалы, Қарағанды қаласында киберволонтерлердің және «тұрмыстық» агрессорлармен жұмыс бойынша қоғамдық қозғалысы құрылған).

Жобаларды іске асырудың қорытындысы полиция жұмысының қазақстандық сервистік моделіне көшудің толыққанды стратегиясын (Тұжырымдамасын) әзірлеу болып табылмақ.

2 ТАРАУ. «ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТІНДЕГІ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕ МЕН ТӘСІЛДЕР»

2.1. Полиция қызметіндегі шетелдік стратегиялар мен тәсілдер.

Дамыған елдердегі – АҚШ, Канада, Германия, Австралия, Жапония, Ұлыбритания, Батыс Еуропа елдеріндегі мемлекеттік құрылымдар қоғамдық пікірге кеңінен сүйенеді, қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін жергілікті қауымдастықтармен, құқық қорғаушылармен, БАҚ-пен және басқа да азаматтық қоғам институттарымен белсенді қарым-қатынас жасайды.

Құқық қорғау органдары мен басқа да мемлекеттік органдар қоғамдық күтулер мен халықтың сұраныстарына сәйкес келуге, қылмыстың алдын алу және жергілікті қоғамдастық мәселелерін шешуде әртүрлі ынтымақтастық пен серіктестік бағдарламаларын жүзеге асыруға көбірек ұмтылуда. Полиция жұмысы сервистік функцияларға қайта бағытталды, бастысы-қиыншылыққа тап болған адамға көмек көрсету.

Қоғаммен қарым-қатынаста шет елдердің құқық қорғау органдарының басым идеологиясы-бұл қоғамға бағытталған полиция қызметі немесе қоғамдағы қызметтегі полиция тұжырымдамасы.

Шындықтың өзгеруін ескере отырып, полиция қызметтері халыққа құқықтық тәртіпті сақтау бойынша қызмет көрсететін модельге қайта бағытталды, бұл процесте барлық мемлекеттік органдар мен қоғамдық ұйымдар ғана емес, сонымен бірге олар тұратын және жұмыс істейтін Аумақтағы қауіпсіздік деңгейінің жай-күйіне бей-жай қарамайтын азаматтардың өздері де белсенді қатысады.

Мысалы, **Ұлыбританияда** депутаттар, медициналық, білім беру, әлеуметтік қызметтер, қадағалау және пробация қызметтері, бизнес өкілдері және коммерциялық емес ұйымдар кіретін қылмыстар мен тәртіпсіздіктерді азайту бойынша жергілікті серіктестіктер (Crime and Disorder Reduction) құрылады. Мұндай серіктестіктер қылмыстың алдын алу шараларын бірлесіп анықтайды және өз аумағындағы қауіпсіздік пен құқықтық тәртіп үшін бірлесіп жауап береді.

Егер біз шетелде полиция мен қоғамның өзара әрекеттесу тәжірибесіне жүгінетін болсақ, онда Еуропадағы қауіпсіздік және Ынтымақтастық Ұйымының (ЕҚҚЖО) полиция жұмысын тиімді бағалаудың тұжырымдамасы мен стратегиясын іске асыру жөніндегі ұсынымдары белгілі бір маңызға ие. Олар мыналарды қамтиды:

- халықтың тұрғылықты жері бойынша полиция қызметін іске асыру процестерін бағалаудың жалпы критерийлері (орындылығы, тиімділігі мен тиімділігі, ықпалы мен тұрақтылығы);
- полиция жұмысының тиімділігі және тұрғын аудандардағы қауіпсіздік жағдайы және оны қамтамасыз ету шаралары мәселесі бойынша қоғамдық пікірге сауалнама жүргізу және нысаналы топтарға сұхбат беру;
- полиция қызметін ішкі және қоғамдық бақылау туралы есептер жасау;
- бұқаралық ақпарат құралдарындағы хабарламаларды талдау;

- полиция мен қоғамның бірлескен іс-қимылдары туралы жазбалар жүргізу;

- ресми және бейресми қоғамдық форумдардың өміршеңдігін талдау және т. б.

Полицияның Халықпен жұмыс істеу тұжырымдамасы полиция қызметінің дәстүрлі стиліне маңызды жедел қосымша ретінде пайда болды. Бұл тәсіл қылмыспен неғұрлым тиімді және пәрменді күресті қамтамасыз ету және полиция мен жергілікті халық арасындағы қатынастарды нығайту мақсатында басқа ведомстволар мен қоғамның полиция қызметіне неғұрлым терең тартылуымен сипатталады.

Қазіргі уақытта қоғаммен қарым-қатынаста шет елдердің құқық қорғау органдарының басым идеологиясы полицияның **коммуналдық-бағдарланған қызметі деп аталатын тұжырымдама** болып табылады. Қоғамдық саясат термині полицияның басқару қызметінің философиясына әсер етудегі қоғамның рөлін тану және мақұлдау ретінде түсіндіріледі .

Шетелде полиция ұзақ уақыт бойы қоғамның қолдауына сүйенді. Бұл ақпарат алу үшін, сондай-ақ қылмыстың алдын алу және тергеу үшін қажет. Сонымен бірге, қоғаммен бұл өзара іс-қимыл халықтың полицияға деген сенімін арттырады. Азаматтар өздерінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету оларға байланысты екенін біледі. ЕҚҚЖО бас хатшысы жанындағы аға полиция кеңесшісінің ұсыныстарында жазылғандай, азаматтар мен полиция арасындағы осындай серіктестік арқылы азаматтар өз аудандарында тиісті өмір сапасын сақтау және әлеуметтік мәселелерді шешу үшін жауапкершіліктің бір бөлігін сезіне бастайды.

Еуропалық Одақ елдерінің полицейлері интернет кеңістігін пайдалану құқық қорғау қызметінің ашықтығын арттырады және оның қоғамдық қабылдауына оң әсер етеді, бұл полицияның халықпен қарым-қатынасын жақсартады деп санайды.

Сервистік полицияны қалыптастыру бойынша кейбір шет елдердің тәжірибесі.

Ұлыбритания халықтың сенімін арттыруға, қылмысты азайтудың тиімділігіне және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге бағытталған полиция реформаларының өте ұзақ тарихы бар. Қазіргі уақытта патшалықта "учаскелік полиция" моделі бар, бұл полиция жұмысын жергілікті халықтың қажеттіліктеріне сезімтал ету үшін белгілі бір географиялық аймақтардағы полиция мен жұртшылық арасындағы байланысты кеңейтуге бағытталған тәсіл.

Бұл модель келесі принциптерге негізделген:

- Кешенді полиция қызметі
- Нақты деректерге негізделген полицияның жауабы
- Бекітілген командалар
- Аумақтың қоғамдық басымдықтары
- Мәселелерді бірлесіп шешу

- Аналитикаға негізделген жоспарлау
- Қоғаммен өзара іс-қимыл
- Тиімді байланыс
- Полиция жұмысының сапасы мен өнімділігін басқару.

Үш механизм учаскелік полиция моделінің бөлігі болып табылады: полицияның көрінетін жаяу патрульдеуі, халықпен өзара іс-қимыл және қылмыс деңгейін төмендету және азаматтардың полиция қызметіне деген сенімін нығайту мақсатында проблемаларды шешу қызметі. Арнайы «қоғамдық полицейлердің» жаяу патрульі.

«Қоғамдық қолдау полицейлері» қызметінің негізгі мақсаты - қауымдастықтарда полицияның айтарлықтай қатысуын қамтамасыз ету.

Учаскелік полиция топтары / командалары. Жергілікті полиция қызметкерлерінен, қоғамдық қолдау полицейлерінен және арнайы констабльдерден тұратын бұл топтар/командалар патрульдер жүргізеді, тұрғындармен, кәсіпорындармен және қоғамдық ұйымдармен өзара әрекеттеседі, жергілікті қақтығыстарды шешеді және қылмыс пен қоғамға қарсы мінез-құлықтың алдын алу және объективті де, субъективті де қауіпсіздікті қамтамасыз ету мақсатында қоғамдастықпен проблемалар мен шешімдерді анықтайды («қауіпсіздік сезімі немесе тұрғындардың қылмыстан қорқу сезімі»).

Халықпен кездесулер –«полиция мен қауымдастықтар бірге». Ұлыбританиядағы қауымдастықтармен кездесулер полиция мен жергілікті қауымдастықтар арасындағы ай сайынғы консультациялар түрінде өткізіледі, бұл қоғамдастықтың қатысуына және азаматтардың қатысуына ықпал ететін жақсы қалыптасқан бастаманың мысалы болып табылады. Бұл кеңес беру алаңдары бір ауданның барлық тұрғындары үшін ашық. Олар мүмкін тікелей эфирде де, виртуалды форматта да өтеді. Бұл жиналыстар қоғамдастыққа ауданның басымдықтарын анықтауға және аудандық полицияға анықталған мәселелерді шешу үшін әртүрлі серіктестермен шешімдерді талқылауға және келісуге мүмкіндік береді.

Қоғамдық қауіпсіздік серіктестігі. Қоғамдық қауіпсіздік серіктестігінің рөлі ресурстар мен тәжірибені біріктіру арқылы жергілікті мәселелердің ведомствоаралық шешімдерін ұсыну үшін негізгі жергілікті мемлекеттік органдарды біріктіру болып табылады.

Оларды арнайы заңмен (қылмыс және тәртіпсіздік туралы Заң) 1998 жылы жаңа Еңбек үкіметі жергілікті қылмыспен күресу және қоғамдық қауіпсіздікті арттыру құралы ретінде құрды. Олардың құрамына полиция, жергілікті өзін-өзі басқару органдары, өрт және құтқару басқармасы, пробация қоры және денсаулық сақтау саласы кіреді. Қауіпсіздік саласындағы жергілікті проблемаларды анықтау арқылы серіктестік деректері осы проблемаларды шешу стратегияларын әзірлеуге, сондай-ақ проблемалардың себептерін жою бойынша нақты іс-шараларды іске асыруға арналған.

Бельгия тәжірибесі. Бельгиядағы жергілікті қоғамдастықпен серіктестік

негізінде полицияның жұмысы қоғам, тұтастай алғанда және қоғамның әрбір мүшесі жеке қоғамда, тұтастай алғанда және қоғамдастықта қауіпсіздікті қамтамасыз етуге ықпал етуі керек деген идеяға негізделген.

Бұл идея қоғамның әр бөлігі осы салада өз бастамаларын әзірлеуі керек деп болжайды. Полицияға келетін болсақ, оның міндеті-әкімшілік пен сот билігі арасындағы байланыс және оған мәжбүрлеу шараларын қолдануға заңмен ғана рұқсат етілген. Қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін барлық Тараптардың ынтымақтастығы арқылы полиция «барлығына үй» салғысы келеді, ол «әркімнің үйі» болуы керек, яғни.қауіпсіз қоғам.

Осылайша, барлық мүдделі тараптардың үлесі арқылы оңтайлы қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету шындыққа айналады. Сонымен қатар, әр адамның осы қауіпсіздік жүйесінде өз рөлін атқаруы маңызды, ал полицияның қызметі осы жүйеге органикалық түрде сәйкес келуі керек.

3 ТАРАУ. «ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ПОЛИЦИЯНЫҢ СЕРВИСКЕ БАҒДАРЛАНҒАН МОДЕЛІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ».

3.1 Қазақстандық полиция сервиске бағдарланған модельге көшу

Министрлік Мемлекет басшысының Сайлауалды бағдарламасын орындау үшін тиісті шаралар қабылдап жатыр. Ведомство басшысының айтуынша, ол үшін полиция бюрократия мен формализмнен арылып, адамға бағытталған сапалы қызмет көрсетуі керек.

Нашақорлыққа және есірткіге қарсы күрестің 2023-2025 жылдарға арналған кешенді жоспарының жобасы әзірленді.

Онда:

- мүдделі мемлекеттік органдарды және қоғамдық институттарды нашақорлыққа және есірткіге қарсы күреске жұмылдыру;
- халықаралық ынтымақтастықты кеңейту;
- жасырын зертханалардың және дәрі құралдарының заңсыз айналымын ұйымдастырғаны үшін жауапкершілікті күшейту;
- есірткіге тәуелділікті алғашқы сатыларда анықтау мақсатында есірткіге тестілеу енгізу қарастырылған.

Сонымен қатар профилактика тиімділігін арттыру мақсатында 2023-2025 жылдарға кешенді жоспар әзірленуде. Онда мүдделі мемлекеттік органдардың және халықтың қатысуымен іс-шаралар көзделген.

Оған қоса, жергілікті өзін-өзі басқару мәселелері бойынша заң жобасының шеңберінде ауылдық өкілдіктердің «кеңестерінде» қауіпсіздік проблемаларын реттеу құзыретін беру ұсынылады. Оның ішінде ауылдарды жарықтандыру, бейнебақылау жүйелерін орнату, жол инфрақұрылымын жақсарту және т.б. бар.

Отбасылық және зорлық-зомбылық үшін жауапкершілікті қатаңдату бойынша заңнамалық түзетулер енгізілуде. Тұрмыстық саладағы заң бұзушылықтарды арызсыз анықтау енгізіледі. Бұл полицияға жәбірленушінің өтінішінсіз – тұрмыстық зорлық-зомбылық жасау фактісі бойынша әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қозғауға мүмкіндік береді.

«Сондай-ақ зорлық-зомбылық әрекеттер қайталанған жағдайда сотта татуласу процедурасын қатаңдату бойынша жұмыс жүргізілуде»

Одан басқа:

- әкімшілік қамаудың нақты мерзімдерін бекіту;
- қайталанған құқық бұзушылықтар үшін мерзімдер ұзартылады.

Министрдің айтуынша, қазіргі таңда аталған түзетулер мүдделі мемлекеттік органдармен келісілді. Президент Әкімшілігіне қарауға енгізілді.

Интернет және телефон алаяқтықтарына қарсы іс-қимыл жөніндегі шаралардың тиімділігін арттыру мақсатында салалық бағдарлама бекітілді. Ауыспалы абоненттік нөмірлерден қоңырауларды бұғаттау тетіктері пысықталуда. Азаматтардың алаяқтарға қарсы сауаттылығын арттыру мақсатында, ақпараттық түсіндіру жұмыстары жүргізілуде.

«Жалпы ішкі істер органдарының жүйесін одан әрі дамыту бағытындағы Қоғаммен әріптестікте – қауіпсіздікті қамтамасыз ету тұжырымдамасында қарастырылды.

Ішкі істер министрлігі Мемлекет басшысының шетелдік автомобильдерді заңдастыру тапсырмасын іске асыру бойынша шаралар қабылдауда. Бұл жұмыс 2 кезеңге бөлінді: бірінші – заңнамаға тиісті түзетулерді енгізу; екінші – заңдастыру үшін тікелей іс-шаралар ұйымдастырылды.

Сонымен қатар Парламент Салық кодексіне түзетулерді қабылдады. Ол заңдастыруға жататын автокөліктерді бастапқы тіркеу үшін төленетін алымды 200 мың теңге көлемінде белгіледі.

Сондай-ақ төлем басқа заң жобасы шеңберінде Экологиялық кодекске утилизациялық төлемді алып тастау бөлігінде түзетулер енгізіледі. Ішкі істер министрлігі заңдастыруды жүргізудің тәртібін, шарттары мен мерзімдерін белгілейтін Үкімет қалусының жобасын әзірлеуде.

Министрлік биылғы қыркүйектен бастап бұқаралық ақпарат құралдарында және әлеуметтік желілерде, сондай-ақ шетелдік автокөлік иелерімен тиісті түсіндіру жұмыстарын жүргізуде.

3.2 Сервистік полицияның қазақстандық моделін дамыту

2018 жылы еліміздің Тұңғыш Президенті Н. Назарбаев полицейлердің Қазақстан халқына Жолдауындағы жұмыс принциптерін өзгерту міндетін қойды, ал Қ.Тоқаевтың 2020 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауында «полицияның сервистік моделіне» көшуі басым бағыттардың бірі ретінде белгіленді.

Сервистік модельде қылмыс тек полицияның ғана емес, қоғамның проблемасы болып табылады. Сондықтан азаматтық қоғаммен серіктестік қарым - қатынасты сақтау осы модельдің негізгі принциптерінің бірі болып табылады. Барлық жағдайда дерлік полицияның сервистік моделі бостандыққа кепілдік беретін және сонымен бірге Заңның сақталуын қамтамасыз ететін, кәмелетке толмағандарға, жастарға және халықтың басқа да әлеуметтік осал топтарына жақсы полиция қызметтерін ұсыну мақсатында Гендерлік тәсіл мен кең Әлеуметтік интеграция критерийлерін қолданатын ең жақсы модель болып шықты.

Қазақстан Республикасы Президентінің 2018 жылғы 15 ақпандағы № 636 Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі ұлттық даму жоспарында қауіпсіз және құқықтық қоғам құру үшін құқық қорғау органдарының азаматтармен өзара іс-қимылының сервистік моделіне көшумен полиция қызметі институтын дамытудың негізгі басымдықтары белгіленген.

Қазақстан үшін түбегейлі өзгерістер 2025 жылға қарай іске асырылуы тиіс. Полицияның сервистік моделін енгізу қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету бойынша ІІО жұмысының қолданыстағы моделін толығымен алмастырмайтынын атап өткен жөн.

Полицияның сервистік моделін енгізу кезінде «Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдары туралы» Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 23 сәуірдегі № 199-V Заңында бекітілген Ішкі істер органдарының міндеттері өзгеріссіз қалады. Заңның 4-бабының 1-бөлігіне сәйкес Қазақстан халқына қызмет етуге арналған ішкі істер органдары қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мақсатында мынадай міндеттерді жүзеге асырады: 1) құқық бұзушылықтардың алдын алу; 2) қоғамдық тәртіпті қорғау; 3) қылмысқа қарсы күрес; 4) қылмыстық жазаларды және қылмыстық-құқықтық Ықпал етудің өзге де шараларын, сондай-ақ әкімшілік жазаларды орындау.

ПСМ тәсілі дәстүрлі модельді толықтырады және жақсартады, полиция қызметтерінің сапасын арттырады, жергілікті қоғамдастық мәселелерін шешуге және қауіпсіздік мәселелерін шешуде жергілікті тұрғындармен серіктестікті дамытуға басымдық береді. Бұл ретте құқық бұзушылықтарға «нөлдік төзімділік» саясатын іске асыру және құқық бұзушылықтарға тиімді ден қою міндеттері өзекті болып қала береді.

Ішкі істер министрлігі халықаралық тәжірибені зерделеп, қазақстандық полицияның сервистік моделін дамытудың негізгі бағыттарын әзірледі. Сервистік модельді дамытуда төрт негізгі вектор анықталды: біріншісі-азаматтардың полицияға қол жеткізуін барынша жеңілдетуге бағытталған қадамдық қолжетімділік. Осы мақсатта қажет болған жерлерде полицияның тұрақты болуының әсерін қамтамасыз ету бойынша жұмыс жүргізілуде. Бұл учаскелік пункттерді, мобильді бекеттерді оңтайлы орналастыруды, оларды материалдық-техникалық жарақтандыруды, ден қоюдың жеделдігін арттыруды, сондай-ақ цифрлық технологияларды қолдануды қамтиды.

Дамыған елдердің (Жапония, Корея, Сингапур) тәжірибесі бойынша қалалардың неғұрлым криминогендік учаскелерінде ішкі істер органдарының модульдік бекеттері орнатылады. Онда қызмет атқару және азаматтарды тәулік бойы қабылдау үшін қажетті жағдайлар жасалған. 2021 жылы 91 заманауи учаскелік пункт және 61 модульдік полиция бекеті пайдалануға берілді. Қоғамдық орындарда және автомагистральдарда «SOS батырмасы» құрылғылары орнатылады (38 батырма орнатылған). Полиция қызметкерлеріне бейнеқоңырау арқылы азаматтардың өтініштеріне жедел ден қоюға мүмкіндік беретін «102» мобильді қосымшасы жұмыс істейді. Азаматтарға ыңғайлы болу үшін барлық патрульдік қызметкерлер айыппұлдарды қолма-қол ақшасыз төлеу үшін электрондық планшеттермен және терминалдармен қамтамасыз етілген.

Екіншісі-полициямен жеке байланыста болған кезде полиция қызметкерлеріне қызмет көрсету сапасын арттыру. Еуропалық зерттеулерге сәйкес, полицияның негізгі сенім драйверлерінің бірі-полициямен жеке ресми байланыстардың сапасы. Полиция қызметкерлері әр өтініш берушіге, жәбірленушіге және құқық бұзушыға қалай қарайды және полицияның қызметке бағдарлану деңгейін анықтайды. Полиция сервисінің сапасын қамтамасыз ету үшін ЭЫДҰ елдерінің полициялары сапа стандарттарын

ресімдейді және оларды өлшеу және тұрақты жақсарту үшін тетіктер мен процестерді енгізеді.

Үшіншісі-проблемалық-бағдарланған тәсіл негізінде құқық бұзушылықтардың алдын алу.

Төртіншісі – «серіктестік» қағидатын іске асыру, өйткені қауіпсіздікті қамтамасыз ету мәселелері жергілікті маңызға ие және оларды жергілікті қоғамдастықтың белсенді көмегімен ғана тиімді шешуге болады.

Қауіпсіздікті қамтамасыз етудің сервистік моделіне көшу үшін тұтастай алғанда елде құқықтық және ұйымдастырушылық негіз бар. Кодекстер, салалық заңдар, оның ішінде «құқық бұзушылықтың алдын алу туралы», «азаматтардың қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысуы туралы» және басқалар қабылданды. Тиісті мемлекеттік және қоғамдық органдар мен институттар жұмыс істейді. «Құқық бұзушылықтардың профилактикасы туралы» Заңға сәйкес әкімдіктер жанында Орталық, өңірлік және аудандық деңгейлерде құқық бұзушылықтардың профилактикасы жөніндегі ведомствоаралық комиссиялар жұмыс істейді, олар құқық бұзушылықтардың профилактикасы субъектілерінің тиімді өзара іс-қимылын және үйлестіруін қамтамасыз етуге арналған.

Осылайша, полиция қызметіндегі сервистік тәсіл ішкі істер органдары қызметкерлерінің оны іске асыруда бірыңғай тәсілдерді әзірлеу және қоғамның оның мәнін түсінуі мақсатында нормативті түрде бекітілуі керек.

Түпкі мақсат-қажеттіліктерге жауап беретін және бағытталған және қоғаммен серіктестікте жұмыс істейтін кәсіби, өкілді, есеп беретін орган құру.

Полицияның жұмыстың сервистік моделіне көшуі қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мақсатында ішкі істер органдары мен халықтың әріптестігі бөлігінде түбегейлі өзгерістерге әкеп соғады, қауіпсіздікті қамтамасыз ету процесіне құқық бұзушылықтардың профилактикасының өзге де субъектілерін және жергілікті қоғамдастықты тартуға мүмкіндік береді және мақсат ретінде - халықтың барынша қауіпсіздігін қамтамасыз ету және азаматтардың тәртіп сақшыларына деген сенімін арттыру.

1. Қауіпсіздікті қамтамасыз етудегі проблемалық-бағдарланған тәсіл.

Полицияның проблемалық-бағдарланған жұмысы (ПБЖ) - бұл полиция жұмысының стратегиясы, ол қоғамдағы белгілі бір мәселелерді немесе мәселелерді шешуге бағытталған, олар туындаған кезде оқиғаларға жауап беруге ғана емес.

Попты алғаш рет 1970 жылдары Висконсин университетінің заң профессоры Герман Голдштейн енгізген. Голдштейннің жұмысының негізінде полицияның оқиғаларға жауап беруге бағытталған дәстүрлі жұмыс әдістері қылмыстың негізгі себептерін жою үшін тиімсіз болды деген идея болды. Оның орнына ол қоғамдағы қылмыстың қозғаушы күші болып табылатын нақты мәселелерді немесе мәселелерді анықтауға және шешуге бағытталған жаңа тәсілді ұсынды.

ПБЖ-тың негізгі стратегияларының бірі-нақты мәселелерді анықтау және шешу үшін проблемаларды шешу процесін пайдалану. Бұл процесс әдетте төрт кезеңнен тұрады:

- мәселені анықтау,
- мәселені талдау,
- жауап шараларын әзірлеу,
- жауап шараларын бағалау.

Бірінші кезеңде, проблеманы анықтау кезеңінде полиция қылмыстың қозғаушы күші болып табылатын қоғамдағы нақты мәселелерді немесе мәселелерді анықтайды. Екінші кезеңде, проблеманы талдау кезеңінде полиция проблема туралы, оның себептері мен ықпал ететін факторлары туралы ақпарат жинайды. Үшінші кезеңде, жауап беру кезеңінде полиция бірқатар стратегиялар мен тактикаларды қамтуы мүмкін мәселені шешу жоспарын жасайды.

Соңғы кезеңде, кек алуды бағалау кезінде полиция кек қайтарудың тиімділігін бағалайды және қажетті түзетулер енгізеді. МӘСЕЛЕ ДЕГЕНІМІЗ НЕ? Мәселе-бұл бір ауданда тұратын азаматтарға белгілі бір зиян келтіретін/алаңдаушылық тудыратын және азаматтардың полиция оларды шешеді деп күткен өзара байланысты оқиғалардың қайталанатын жиынтығы.

Зиян-қандай да бір зиянның болуы. Қайталанатын – қайталану созылмалы проблеманың симптомы болып табылады өзара байланысты оқиғалар-қайталанатын оқиғаларда ортақ нәрсе болуы керек. Оларды бір адам жасай алады, жәбірленушінің бір түрімен болуы мүмкін, бір жерде болуы мүмкін немесе басқа жалпы факторлармен біріктірілуі мүмкін. Күтулер-азаматтардың күтулері 102 қоңырауларда, шағымдарда, БАҚ-тағы хабарламаларда көрсетіледі.

ПБЖ әдетте белгілі бір мәселелерді анықтау және шешу үшін қауымдастық мүшелерімен және ұйымдармен серіктестікте жұмыс істейтін арнайы дайындалған полиция қызметкерлерімен жүзеге асырылады. Бұл қызметкерлер проблемаларды шешу үшін бірқатар стратегиялар мен тактикаларды қолданады, соның ішінде қоғамдастықты жұмылдыру, проблемаларды шешуде серіктестік және қылмысты талдау.

Қауымдастықты жұмылдыру-бұл ресурстарды жұмылдыру және проблемаларды шешуге жалпы жауапкершілік сезімін қалыптастыру үшін қауымдастық мүшелерімен және ұйымдармен жұмыс істеуді көздейтін стратегия.

Мәселелерді шешудегі серіктестік-бұл проблемаларды анықтау және шешу үшін қауымдастық мүшелерімен және ұйымдармен жұмыс істеуді көздейтін стратегия.

Қылмысты талдау-бұл қылмыстың заңдылықтары мен тенденцияларын анықтау үшін деректер мен зерттеулерді пайдалануды көздейтін стратегия.

ПБЖ әлемнің бірқатар елдерінде, соның ішінде АҚШ, Канада, Австралия және Ұлыбританияда сәтті енгізілді. АҚШ-та ПБЖ Нью-Йорк, Лос-Анджелес және Чикаго сияқты бірқатар қалаларда енгізілді. Канадада

Поп Торонто мен Ванкуверде енгізілді. Австралияда-Сидней мен Перт. Ұлыбританияда ПБЖ бағдарламасы бірқатар қалаларда, соның ішінде Лондон мен Манчестерде енгізілді.

Қылмысты азайтудағы және қоғамдық қауіпсіздікті арттырудағы ПОП тиімділігі зерттеулердің өсіп келе жатқан көлемімен расталады. Зерттеулер көрсеткендей, ПОП қылмысты азайтуда, қоғамдық қауіпсіздікті арттыруда және полиция мен қоғам арасында берік қарым-қатынас орнатуда тиімді болуы мүмкін.

Дегенмен, ПОП тиімділігі нақты контекстке байланысты өзгеруі мүмкін екенін ескеру маңызды. Проблемалық-бағдарланған полиция жұмысын (ПОП) тиімді енгізу бірқатар негізгі элементтерді қажет етеді, соның ішінде:

- Басшылықтың қызығушылығы мен міндеттемесі: тиімді ПБЖ полиция департаментінің де, қоғамдастықтың да басшылық мүдделілігі мен міндеттемесін талап етеді. Бұған мәселелерді шешуге, қызметкерлер мен ресурстарды бөлуге, оқыту мен қолдауды қамтамасыз етуге дайын басшылық кіреді.

- Қоғамдастықтың қатысуы: ПБЖ полиция мен Қоғамдастық арасындағы серіктестікті қамтыған кезде тиімді болады. Қауымдастық пен ұйым мүшелері проблемаларды анықтаудан бастап шешімдерді әзірлеу мен іске асыруға дейінгі мәселелерді шешу процесіне белсенді қатысуы керек.

- Деректерді жинау және талдау: ПБЖ проблемаларды анықтау және жауаптардың тиімділігін бағалау үшін деректерді жинауды және талдауды қажет етеді. Бұған қылмыс, 63 тәртіпсіздік және басқа да қоғамдық мәселелер туралы мәліметтер жинау және мәселелердің себептерін түсіну үшін зерттеулер жүргізу кіреді.

- Ресурстар: ПБЖ тиімді жұмыс істеуі үшін персоналды, қаржыландыруды және технологияны қоса алғанда, тиісті ресурстар қажет. Бұл қызметкерлерді қажетті дайындықпен және қолдаумен қамтамасыз етуді, сондай-ақ деректерді жинау және талдау үшін қажетті ресурстарды қамтамасыз етуді қамтиды.

- Ынтымақтастық: ПБЖ басқа құқық қорғау органдары, әлеуметтік қызмет көрсетушілер және қоғамдық ұйымдар сияқты әртүрлі ведомстволар мен ұйымдар арасындағы ынтымақтастықты талап етеді. Бұған ақпарат алмасу, жауап беруді үйлестіру және мәселелерді шешу үшін бірлесіп жұмыс істеу кіреді.

- Икемділік: Поп проблемаларды шешу әдістері мен жауаптарға қатысты белгілі бір икемділік деңгейін талап етеді. Бұған жауаптарды өзгертін жағдайларға және жаңа ақпаратқа бейімдеу мүмкіндігі, сондай-ақ қажет болған жағдайда жауаптарды түзету мүмкіндігі кіреді.

4 ТАРАУ. «ҚАУІПСІЗДІКТІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДЕГІ ПРОБЛЕМАЛЫҚ-БАҒДАРЛАНҒАН ТӘСІЛДІҢ ТҮСІНІГІ МЕН МӘНІ»

4.1 Қауіпсіздікті қамтамасыз етудің проблемалық-бағдарланған тәсілі жағдайында талдау жүргізу кезіндегі САРА әдістемесі.

Проблемаларды талдау кезінде полиция қызметкерлері проблемаға ықпал ететін негізгі факторларды анықтау және түсіну үшін жүйелі және деректерге негізделген (дәлелдерге) тәсілді қолдануы керек. Төменде олар қолдана алатын кейбір әдістер мен әдістемелер келтірілген: күкірт. (S. A. R. A.) - сканерлеу, талдау, жоспарлау/іске асыру және бағалау. Бірінші қадам-қылмыс ошақтары немесе тәртіпсіздік деңгейі жоғары аймақтар сияқты ықтимал мәселелерге қоршаған ортаны сканерлеу. Содан кейін нақты мәселені және оның себептерін түсіну үшін терең талдау жасалады. Бұған қылмыс статистикасы, халық арасында сауалнама жүргізу, жергілікті тұрғындармен және бизнес иелерімен сұхбат сияқты әртүрлі көздерден мәліметтер жинау кіруі мүмкін. Талдаудан кейін мәселенің ауырлығына баға беріледі және оны шешу жоспары жасалады.

С. А. Р. А. - бақылау тізімі

Мәселені сканерлеу.

1. Мәселенің мәнін анықтаңыз?

- Мәселені оның элементтері тұрғысынан сипаттаңыз-мәселе қалай пайда болады, азаматтарға қандай зиян тигізеді, полициядан не күтеді?

- Бұл мәселе қандай құқық бұзушылықпен байланысты?

2. Мәселенің көрінісін дәлелдеудің жүйелік сипаттамасы, оның жалпы сипаттамасы

сипаттамалары:

- Құқық бұзушылықтың динамикасы мен сипаттамасын белгілеңіз. Мәселе уақыт өте келе қалай өзгеретінін анықтаңыз.

- Ең жиі жасалатын ыстық нүктелерге географиялық талдау жасаңыз

- Құқық бұзушылық нәтижесінде қандай зиян түрлері болатынын анықтаңыз

- Жәбірленушілердің түрлерін анықтаңыз, олар көбінесе құрбан болады

- Басқа аудандарда немесе басқа қызметтерден осы мәселе туралы ақпарат жинаңыз

3. Мәселені бірлесіп шешу мүмкіндіктері

- Жауап табу керек сұрақтардың тізімін анықтаңыз

- - Мәселені шешу үшін қажетті әлеуетті серіктестер кім болатынын біліңіз.

Мәселені талдау

1. Себептерді талдау:

- Бұл созылмалы ма, әлде жаңа мәселе ме?

- Қазір полиция мәселеге қалай қарайды? Қандай қиындықтар мен кемшіліктер бар?

- Уақыт өте келе 3 элементті не біріктіреді: дәлелді қылмыскер, ықтимал құрбандық және орындалуы үшін қолайлы орын қылмыс?

- Әр элементтің мінез-құлқы немен сипатталады?

- Сыртқы фактілерді (кураторлар, менеджерлер мен қорғаушылар) жіберіп алу қандай көрінеді?

2. Не істеу керек:

- Қылмыскердің қылмыстың мақсатына (жәбірленушісіне) қол жеткізуін шектеу керек пе?

- Қылмыс құрбанын қорғау керек пе?

- Қылмыс жасалған жерді бақылауды арттыру керек пе?

Мәселені шешу

1. Құқық бұзушылықтың алдын алу бойынша стандартты шараларды қалай қолдануға болады:

- Құқық бұзушы үшін тәуекел мен күш-жігерді арттыру

- Мақсаттың қолжетімділігін, арандату және Ақтау мүмкіндіктерін азайту

құқық бұзушылық

- Құқық бұзушылықтан пайда алу мүмкіндігін азайту.

2. Бұл шараларды кім жүзеге асырады?

3. Полицияның жауап беру механизмін не жақсартуға болады?

4. Қандай ресурстар қажет?

5. Жауап беру нәтижесінде мәселе қалай өзгеруі мүмкін?

6. Мәселенің өзгеруін қалай өлшеуге болады?

Ассессмент-тиімділікті бағалау

1. Мәселеге ден қою бойынша ұсынылған шаралар қалай жүзеге асырылды? Толық немесе ішінара? Белгіленген уақытта? Сапаны бақылауды кім жүзеге асырды?

2. Мәселе қалай өзгерді? Ұсынылған әсерлер қандай әсер етті шаралар? Өзгертілді, азайтылды, ұлғайтылды, түрлендірілді, жылжытылды мәселе?

3. Азаматтар үшін мәселе шешілді ме?

4. Қандай жаңа немесе қосымша шаралар қабылдау керек?

Полиция проблеманы егжей — тегжейлі талдаған болса да, бірінші кезекте оны мәжбүрлеуді күшейту арқылы шешуге тырысады (яғни, жаза). Дегенмен, мәселені ұзақ мерзімді шешу үшін екі маңызды шарт қажет: 1) барлық мүдделі тараптардың қолдауын табу және 2) қылмыстың алдын алу саласындағы соңғы зерттеулерге сәйкес қандай әдістер тиімді екенін білу жақсы.

4.2 Қауіпсіздікті қамтамасыз етудің проблемалық-бағдарланған тәсілі жағдайында талдау жүргізу кезінде «құқық бұзушылықтар үшбұрышы» әдістемесі.

Проблемаларды талдау үшбұрышы (кейде қылмыс үшбұрышы деп аталады) қайталанатын қылмыс пен тәртіпсіздік мәселелерін түсіну тәсілі болып табылады. Бұл идея қылмыс немесе тәртіпсіздік (1) ықтимал құқық бұзушылар және (2) қолайлы мақсаттар (3) уақыт пен кеңістікте, осы мақсаттар үшін қабілетті қамқоршылар болмаған кезде жиналған кезде пайда болады деп болжайды. Мәселелерді талдау үшбұрышының қарапайым нұсқасы келесідей: қылмыскерлерді кейде басқа адамдар басқара алады: мұндай адамдар кураторлар деп аталады. Мақсаттар мен құрбандарды кейде басқа адамдар қорғай алады: бұл адамдар қамқоршылар ретінде белгілі. Орындар әдетте біреудің бақылауында болады: бұл адамдар менеджерлер ретінде белгілі.

Осылайша, проблемаларды тиімді шешу қылмыскерлер мен олардың мақсаттары/құрбандары орындарда қалай жиналатынын түсінуді, сондай-ақ осы құқық бұзушылардың, мақсаттар/құрбандар мен орындардың қалай тиімді бақыланатынын немесе бақыланбайтынын түсінуді талап етеді. Белгілі бір мәселе контекстіндегі мәселені талдау үшбұрышындағы әлсіз жақтарды түсіну жаңа араласуларға жол көрсетеді.

Әдетте, полиция қарастыратын оқиғалар (мәселелер) төрт бағыт бойынша топтастырылады: мінез-құлық. Белгілі бір мінез-құлық барлық оқиғаларға ортақ. Мысалы, шамадан тыс шу, адамдарды немесе бизнесті жиі тонау, мас күйінде көлік жүргізу, сынған көліктер, есірткі саудасы, көлік ұрлау. Қиындық тудыруы мүмкін адамдардың мінез-құлқының әртүрлі үлгілері бар.

Орын. Белгілі бір орындар оқиғаларға тән болуы мүмкін. Проблемалық мінез-құлықтың бір немесе бірнеше түріне байланысты оқиғалар, мысалы, көше бұрышында, үйде, кәсіпорында, саябақта, ауданда немесе мектепте болуы мүмкін. Кейбір оқиғалар абстрактілі жерлерде, мысалы, киберкеңістік, телефон арқылы немесе басқа ақпараттық желілер арқылы болады.

Тұлғалар. Белгілі бір адамдар немесе адамдар тобы болуы мүмкін оқиғалардың жалпы факторлары ретінде әрекет ету. Бұл адамдар қылмыскер де, жәбірленуші де болуы мүмкін. Мысалы, мәселе құқық бұзушылардың бір санатына байланысты болуы мүмкін - жастар тобы, созылмалы маскүнемдер тобы, есірткі қолданатын жастар тобы және т. б. екінші жағынан, мәселеде жалпы зардап шеккендер/құрбандар болуы мүмкін, мысалы, бір үйдің тұрғындары, қарттар, кішкентай балалар және т. б.

Уақыт. Белгілі бір уақыт оқиғаларға тән болуы мүмкін. Бір немесе бірнеше мінез-құлық оқиғалары, бір немесе бірнеше жерде, бір немесе бірнеше адамға әсер ететін немесе әсер ететін оқиғалар бір уақытта болуы мүмкін, мысалы, жолдарда қарбалас уақытта, бардың жабылуы кезінде, мерекелік сауда маусымында немесе жыл сайынғы фестиваль кезінде. Іс жүзінде қылмыс пен тәртіпсіздік шынымен де осылай топтастырылғаны туралы дәлелдер көбейіп келеді. Олар уақыт, орын немесе адамдар бойынша біркелкі бөлінбейді. Полиция мен зерттеушілер бұл кластерлердің кейбірін көбірек таниды: әртүрлі жерлерде әртүрлі нысандарға шабуыл жасайтын

қайталанатын қылмыскерлер. Әр түрлі жерлерде әртүрлі қылмыскерлер бірнеше рет шабуылдаған қайталанған құрбандар. Бір жерде әртүрлі құқық бұзушылар мен әртүрлі мақсаттар өзара әрекеттесетін қайталанатын орындар (немесе ыстық нүктелер).

Проблемалық талдау үшбұрышы қылмыстың қалай және не үшін болатынын түсіндіру үшін күнделікті әрекеттер теориясы негізінде жасалған. Бұл теория қылмыс болған кезде үш нәрсе бір уақытта және бір жерде болады деп тұжырымдайды: - тиісті мақсат бар. - қылмыстың алдын алуға қабілетті тиісті күзет жоқ-дәлелді қылмыскер бар.

5 ТАРАУ. «СЕРВИСТІК ПОЛИЦИЯНЫҢ НЕГІЗГІ ЭЛЕМЕНТІ РЕТІНДЕ ҚОҒАММЕН СЕРІКТЕСТІК ҚАТЫНАСТАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ»

5.1 Серіктестік және қоғамдастықтың қатысуы туралы түсінік.

Полиция мен қоғам арасындағы серіктестікті құру-бұл полиция қызметінің кез-келген деңгейінде және полиция қызметінің кез-келген саласында өзгерістерді қажет ететін күрделі және көпжақты процесс. Полиция мен қоғам арасындағы серіктестіктің негізгі алғышарты көшелерде, алаңдарда, стадиондарда, скверлерде, саябақтарда, вокзалдарда және басқа да қоғамдық орындарда қауіпсіздік пен қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету процесіне қоғамның тартылу деңгейін арттырудың, сондай-ақ азаматтардың тұратын жерлеріндегі қылмыс мәселесін шешудің шұғыл қажеттілігі болып табылады, өйткені бұл міндетті тек қана полиция.

Жұртшылықты өмір сүру сапасын жақсарту үшін жауапкершілікті бөлісуге және сол арқылы полицияны қылмысқа қарсы және оның алдын алу шараларында белсенді түрде қолдауға ынталандыру үшін полиция қоғаммен сенім мен серіктестік қарым-қатынас орнатуы керек. Бұл серіктестік өзара жауаптылықпен және екі серіктес үшін бірдей шарттармен сипатталуы керек.

Осындай әріптестікке қол жеткізу үшін полицейлер қоғамға жақсырақ кірігіп, қоғамда заңдылығын құқықтың үстемдігі және азаматтардың конституциялық құқықтарын сақтау қағидаты негізінде қызметті жүзеге асыру, сондай-ақ халыққа көрсетілетін қызметтердің сапасын жақсарту арқылы нығайтуы керек.

Осылайша, жергілікті полиция:

- жергілікті тұрғындар үшін оңай танылатын және қолжетімді болу;
- жергілікті тұрғындарды білу және оларға белгілі болу;
- халықтың қажеттіліктеріне жауап беру;
- халықтың мәселелерін тыңдау;
- жергілікті халықты тарту және жұмылдыру;
- өз іс-әрекеттері мен қол жеткізген нәтижелері туралы есеп беру.

Полиция мен халық арасындағы серіктестік-бұл халық үшін сапалы өмір сүру және жұмыс жағдайларын қамтамасыз ету мақсатында қоғамдық қауіпсіздікті арттыру үшін қолданылатын полицияның Халықпен жұмысының бір түрі. Серіктестік полиция мен қоғам арасындағы алшақтықты жұмыс қатынастары мен олардың арасындағы терең өзара әрекеттесу арқылы азайтады.

Серіктестік бірқатар қоғамдық ұйымдар, агенттіктер және жеке тұлғалар бірлесіп жұмыс істеуге және ортақ ұзақ мерзімді мақсатқа жету үшін ресурстарды енгізуге міндеттеме алған кезде пайда болады. Мысалы, қоғамдық ұйымдар қоғамдық қауіпсіздік пен өмір сапасының ағымдағы мәселелерін шешу үшін аудандық бақылау топтарымен, жеке тұрғындармен, діни ұйымдармен және жергілікті полиция бөлімшесімен ынтымақтаса алады. Мектептер мектептер мен оның айналасындағы аудандарды қауіпсіз

ету үшін жергілікті полициямен, ата-аналармен және басқалармен ынтымақтаса алады. Іскери ұйымдар іскери ауданда тәртіпті сақтау үшін жергілікті полициямен ынтымақтаса алады.

Серіктестік жұмыс қатынастарының ең қарқынды түрі болып табылады және көбінесе құқық қорғау органдары қауіпсіздік мәселелерін шешуге тиімдірек қатысқысы келгенде қажет. Дәстүрлі полицияның бұл мәселеге қалай қарайтыны мен сервистік полицияда қалай жасалатыны арасында айырмашылықтар бар.

5.2 Серіктестік тиімділігінің негізгі нысандары, принциптері мен шарттары.

Дәстүрлі модель	Сервистік моделі
Келісімдер, шарттар, меморандумдар жасасу	Келісімдерді, шарттарды, меморандумдарды жасасу және тиімді іске асыру
Көбінесе акциялар ретінде өткізіледі	Тұрақты негізде жүзеге асырылады
Жәбірленушілерге құқықтық, психологиялық, әлеуметтік көмек көрсету	Құқықтық, әлеуметтік және психологиялық көмекке мұқтаж әрбір адамның проблемаларын шешу (кеңес беру, жұмысқа орналастыру, оқыту, уақытша тұрғын үй беру және т. б.)
Азаматтар тарапынан құқық бұзушылық фактілеріне ден қою	Құқық бұзушылықтарға жол бермеу бойынша алдын алу шараларын, азаматтармен бірлесіп полицияның алдын алу іс-шараларын жасау (бақылау, жарық беру камераларын, "жатқан полицейлерді" орнату, шатырларды, жертөлелерді бақылау және т. б.)
Қоғамдық қауіпсіздік пен құқықтық тәртіп үшін жауапкершілік құқық қорғау органдарының қызметкерлеріне жүктеледі	Құқық қорғау органдарының қызметкерлері қоғамдық қауіпсіздік пен құқықтық тәртіпті қамтамасыз етуді басқа мемлекеттік органдармен, қоғамдық бірлестіктермен және т. б. бірлесіп жүзеге асырады.
Өзара әрекеттесудің тік принципі	Серіктестіктің көлденең принципі (серіктестердің теңдігі)

Тиімді ынтымақтастықты құру және қолдау тек бірге жұмыс істеуге шешім қабылдаудан гөрі көп нәрсені қажет етеді. Тиімді серіктестік команданың бірігуіне, қатысу сезіміне, ынта-жігерге және бірлескен серіктестіктің сәтті болу мүмкіндігін барынша арттыратын ортаны құруға ықпал етеді. Тиімді серіктестіктің компоненттері:

1. Ынтымақтастықтың маңыздылығын түсінетін мүдделі тараптар
2. Серіктестер арасындағы сенімді қатынастар
3. Жалпы көзқарас және жалпы мақсаттар
4. Құзыреттер мен өкілеттіктер
5. Топтық жұмыс стратегиясы
6. Ашық байланыс
7. Дәлелді серіктестер
8. Бірлескен күш-жігерді іске асыру және қолдау үшін қаражаттың болуы
9. Іс-қимыл жоспары.

Осы тоғыз элементтің қатысуымен серіктестік көптеген мәселелерді шешу және қоғамдық тәртіпті сақтау серіктестіктеріне теріс әсер етуі мүмкін тәртіпсіздік пен көңілсіздіктен аулақ бола алады.

Ынтымақтастықты құру және қолдау процесі үздіксіз және циклдік болып табылады. Ол жалпы көзқарасты дамытудан басталып, іс-қимыл жоспарын әзірлеумен, енгізумен және бағалаумен аяқталады. Нәтижелерге қол жеткізе алатын серіктестікті құру, ынталандыру және қолдау үшін не жұмыс істейтінін және не істемейтінін үнемі зерттеу қажет.

6 ТАРАУ «ҚАУІПСІЗДІККЕ ПРОБЛЕМАЛЫҚ БАҒЫТТАЛҒАН ТӘСІЛ».

6.1 Қауіпсіздікті қамтамасыз етудегі проблемалық бағдарланған тәсілдің түсінігі мен мәні»

Полицияның проблемалық-бағдарланған жұмысы (ПБЖ) - бұл полиция жұмысының стратегиясы, ол қоғамдағы белгілі бір мәселелерді немесе мәселелерді шешуге бағытталған, олар туындаған кезде оқиғаларға жауап беруге ғана емес.

ПБЖ-ты алғаш рет 1970 жылдары Висконсин университетінің заң профессоры Герман Голдштейн енгізген. Голдштейннің жұмысының негізінде полицияның оқиғаларға жауап беруге бағытталған дәстүрлі жұмыс әдістері қылмыстың негізгі себептерін жою үшін тиімсіз болды деген идея болды. Оның орнына ол қоғамдағы қылмыстың қозғаушы күші болып табылатын нақты мәселелерді немесе мәселелерді анықтауға және шешуге бағытталған жаңа тәсілді ұсынды.

ПБЖ-тың негізгі стратегияларының бірі-нақты мәселелерді анықтау және шешу үшін проблемаларды шешу процесін пайдалану. Бұл процесс әдетте төрт кезеңнен тұрады:

- мәселені анықтау,
- мәселені талдау,
- жауап шараларын әзірлеу және
- жауап шараларын бағалау.

Бірінші кезеңде, проблеманы анықтау кезеңінде полиция қылмыстың қозғаушы күші болып табылатын қоғамдағы нақты мәселелерді немесе мәселелерді анықтайды. Екінші кезеңде, проблеманы талдау кезеңінде полиция проблема туралы, оның себептері мен ықпал ететін факторлары туралы ақпарат жинайды. Үшінші кезеңде, жауап беру кезеңінде полиция бірқатар стратегиялар мен тактикаларды қамтуы мүмкін мәселені шешу жоспарын жасайды. Соңғы кезеңде, кек алуды бағалау кезінде полиция кек қайтарудың тиімділігін бағалайды және қажетті түзетулер енгізеді.

ПБЖ әдетте белгілі бір мәселелерді анықтау және шешу үшін қауымдастық мүшелерімен және ұйымдармен серіктестікте жұмыс істейтін арнайы дайындалған полиция қызметкерлерімен жүзеге асырылады. Бұл қызметкерлер проблемаларды шешу үшін бірқатар стратегиялар мен тактикаларды қолданады, соның ішінде қоғамдастықты жұмылдыру, проблемаларды шешуде серіктестік және қылмысты талдау.

Қауымдастықты жұмылдыру-бұл ресурстарды жұмылдыру және проблемаларды шешуге жалпы жауапкершілік сезімін қалыптастыру үшін қауымдастық мүшелерімен және ұйымдармен жұмыс істеуді көздейтін стратегия.

Мәселелерді шешудегі серіктестік-бұл проблемаларды анықтау және шешу үшін қауымдастық мүшелерімен және ұйымдармен жұмыс істеуді көздейтін стратегия.

Қылмысты талдау-бұл қылмыстың заңдылықтары мен тенденцияларын анықтау үшін деректер мен зерттеулерді пайдалануды көздейтін стратегия.

ПБЖ әлемнің бірқатар елдерінде, соның ішінде АҚШ, Канада, Австралия және Ұлыбританияда сәтті енгізілді. АҚШ-та ПОП Нью-Йорк, Лос-Анджелес және Чикаго сияқты бірқатар қалаларда енгізілді. Канадада Поп Торонто мен Ванкуверде енгізілді. Австралияда-Сидней мен Перт. Ұлыбританияда Поп бағдарламасы бірқатар қалаларда, соның ішінде Лондон мен Манчестерде енгізілді.

Қылмысты азайтудағы және қоғамдық қауіпсіздікті арттырудағы ПОП тиімділігі зерттеулердің өсіп келе жатқан көлемімен расталады. Зерттеулер көрсеткендей, ПОП қылмысты азайтуда, қоғамдық қауіпсіздікті арттыруда және полиция мен қоғам арасында берік қарым-қатынас орнатуда тиімді болуы мүмкін. Дегенмен, ПБЖ тиімділігі нақты контекстке байланысты өзгеруі мүмкін екенін ескеру маңызды.

Проблемалық-бағдарланған полиция жұмысын (ПБЖ) тиімді енгізу бірқатар негізгі элементтерді қажет етеді, соның ішінде:

Басшылықтың қызығушылығы мен міндеттемесі:

Тиімді ПБЖ полиция департаменті тарапынан да, қоғамдастық тарапынан да басшылық пен міндеттеменің қызығушылығын талап етеді. Бұған мәселелерді шешуге, қызметкерлер мен ресурстарды бөлуге, оқыту мен қолдауды қамтамасыз етуге дайын басшылық кіреді.

Қоғамдастықтың қатысуы:

ПБЖ полиция мен Қоғамдастық арасындағы серіктестікті қамтыған кезде тиімді болады. Қауымдастық пен ұйым мүшелері проблемаларды анықтаудан бастап шешімдерді әзірлеу мен іске асыруға дейінгі мәселелерді шешу процесіне белсенді қатысуы керек.

Деректерді жинау және талдау:

ПБЖ проблемаларды анықтау және жауаптардың тиімділігін бағалау үшін деректерді жинауды және талдауды қажет етеді. Бұған қылмыс, тәртіпсіздік және басқа да қоғамдық мәселелер туралы мәліметтер жинау, сондай-ақ мәселелердің себептерін түсіну үшін зерттеулер жүргізу кіреді.

Ресурстар:

ПБЖ тиімді жұмыс істеуі үшін персоналды, қаржыландыруды және технологияны қоса алғанда, тиісті ресурстар қажет. Бұл қызметкерлерді қажетті дайындықпен және қолдаумен қамтамасыз етуді, сондай-ақ деректерді жинау және талдау үшін қажетті ресурстарды қамтамасыз етуді қамтиды.

Ынтымақтастық:

ПБЖ басқа құқық қорғау органдары, әлеуметтік қызмет провайдерлері және қоғамдық ұйымдар сияқты әртүрлі ведомстволар мен ұйымдар арасындағы ынтымақтастықты талап етеді. Бұл ақпарат алмасуды, жауаптарды үйлестіруді және мәселелерді шешу үшін бірлесіп жұмыс істеуді қамтиды.

Икемділік:

ПБЖ проблемаларды шешу әдістері мен жауаптарға қатысты белгілі бір икемділік деңгейін талап етеді. Бұған жауаптарды өзгертін жағдайларға және жаңа ақпаратқа бейімдеу мүмкіндігі, сондай-ақ қажет болған жағдайда жауаптарды түзету мүмкіндігі кіреді.

Іс-әрекеттегі проблемалық полицияның мысалдары

Есірткі саудасы: аудандардың бірінде полицейлер қылмыс деңгейі жоғары учаскеде есірткі саудасы мәселесін шешу үшін проблемалық жұмыс әдістерін қолданды. Олар мәселені мұқият талдап, есірткі белсенділігінің көп бөлігі белгілі бір тұрғын үй жобасына бағытталғанын анықтады. Содан кейін олар тұрғын үй басқармасымен бірлесе отырып, аудандағы қауіпсіздікті арттырды, соның ішінде қауіпсіздік камераларын орнату және қосымша күзетшілерді жалдау. Олар сондай-ақ жергілікті тұрғындарға есірткі және кәсіптік оқыту бағдарламаларын ұсына отырып, қоғамдық ұйымдармен ынтымақтастық жасады. Нәтижесінде есірткі саудасының өсуі және онымен байланысты қылмыс ауданда тоқтатылды.

Қоғамдық тәртіпті бұзу: кампус полиция департаменті белгілі бір аудандағы қоғамдық тәртіпті бұзу мәселесін шешу үшін проблемалық полицияның жұмысын пайдаланды. Полиция департаменті тәртіпсіз мінез-құлықтың көп бөлігі демалыс күндері болғанын және бұл негізінен алкогольді шамадан тыс тұтынудан туындағанын анықтады. Содан кейін олар университет әкімшілігімен бірлесе отырып, осы аймақтағы патрульді күшейтуді, жергілікті барлармен және мейрамханалармен алкогольді тұтыну кезінде тұтынушылардың қауіпсіздігін қамтамасыз етуді, сондай-ақ студенттерге алкогольді тұтынуға қатысты жауапты таңдау жасауға көмектесу үшін білім беруді және ресурстармен қамтамасыз етуді қамтитын стратегияны әзірледі.

Ұрлық: полицияның проблемалық-бағдарланған жұмысын полиция бөлімі белгілі бір аудандағы пәтер ұрлығы мәселесін шешу үшін пайдаланды. Талдау жүргізгеннен кейін олар ұрлықтың көпшілігі адамдар жұмыста немесе мектепте болған күндізгі уақытта болатынын анықтады. Олар сондай-ақ ұрылардың көпшілігі үйге құлыпталмаған есіктер немесе терезелер арқылы кіретінін анықтады. Осы ақпаратты алғаннан кейін полиция бөлімі тұрғындармен есіктер мен терезелерді құлыптаудың маңыздылығы туралы түсіндіру жұмыстарын жүргізді, сонымен қатар күндізгі уақытта патрульдеуді күшейтті.

Бұл белгілі бір мәселелерді шешу үшін проблемаға бағытталған полиция жұмысының бірнеше мысалдары ғана. Ең бастысы, әрбір мәселе бірегей және талдау мен араласуға ерекше көзқарасты қажет етеді. Әрбір мысал проблемалық-бағдарланған полиция қызметі — бұл белгілі бір мәселелерді олардың пайда болуына ықпал ететін негізгі факторларды анықтау арқылы шешуге мүмкіндік беретін деректерге және қоғамдастықтың қатысуына негізделген тәсіл екенін көрсетеді.

7 ТАРАУ «ҚОҒАМДЫҚ ҚАУІПСІЗДІК ЖӘНЕ ҚЫЛМЫСТЫҢ АЛДЫН АЛУ».

7.1 «Қоғамдық қауіпсіздік: түсінігі және негізгі компоненттері».

Қоғамдық қауіпсіздіктің қазіргі заманғы түсінігі өте кең және екіұшты, өйткені уақыт өте келе қоғамдағы құқықтық тәртіптің жағдайына теріс әсер ететін жаңа қауіптер пайда болады. Мұның бәрі құқық бұзушылықтың алдын алудың және қылмыспен күресудің жаңа әдістерінің пайда болуына әкеледі, бұл, сайып келгенде, қоғамдық қауіпсіздіктің мәні мен оның негізгі компоненттерін қайта қарастыруға ықпал етеді.

Жоғарыда келтірілген дәлелдер оқырманға сөзсіз сұрақ туғызады: «сонымен, қоғамдық қауіпсіздік дегеніміз не? Полиция қызметкеріне бұл терминді түсіну не үшін қажет?». Осы сұрақтарға жауап беру үшін нормативтік дереккөздерді талдауға және қауіпсіздікті практикалық түсінуге жүгінейік.

Қазақстан заңнамасына қатысты қоғамдық қауіпсіздікті нақты айқындау «Қазақстан Республикасының Ұлттық қауіпсіздігі туралы» 2012 жылғы 6 қаңтардағы ҚР Заңының 4-бабының 1-тармағында бекітілгенін атап өту қажет. Осы анықтаманың мазмұнына сүйене отырып, қоғамдық қауіпсіздік-бұл қауіпсіздік жағдайы:

- азаматтардың өмірі, денсаулығы және әл-ауқаты;
- қазақстандық қоғамның және әлеуметтік қамсыздандыру жүйесінің рухани-адамгершілік құндылықтары.

Сонымен қатар, бұл тауарлардың қорғалуы нақты және ықтимал қауіптердің болуына байланысты қамтамасыз етіледі. Мұндай қорғаудың түпкі мақсаты қоғамның тұтастығы мен тұрақтылығын қамтамасыз ету болып табылады.

Әрі қарай, жалпы қауіпсіздік келесі құрылымдық элементтерді қамтитынын атап өткім келеді:

- * жеке қауіпсіздік;
- * қоғамның қауіпсіздігі;
- * мемлекеттің қауіпсіздігі.

Бұл элементтердің барлығы бір-бірімен органикалық түрде байланысты және олардың арасындағы негізгі Байланыс-жеке адамның қауіпсіздігі. Бұл адамның өмірі мен денсаулығын, құқықтары мен бостандықтарын, қадір-қасиеті мен мүлкін қорғау қауіпсіздіктің басқа түрлерімен салыстырғанда өте маңызды екендігімен түсіндіріледі. Жеке тұлғаның қауіпсіздігін тиісті қамтамасыз ету сөзсіз қоғамның да, мемлекеттің де қауіпсіздігін қамтамасыз етеді.

Қазіргі жағдайда жеке адамның қауіпсіздігін қарапайым адамдар мен полиция қызметкерлері, негізінен, ықтимал құқық бұзушылықтардан қорғау деп түсінеді. Алайда, бұл тәсіл толығымен дұрыс емес, өйткені жеке тұлғаның қауіпсіздік жағдайына әсер ететін факторлар тек құқық

бұзушылықтарға ғана қатысты емес. Бұл жағдайда біз әлеуметтік факторлар туралы айтып отырмыз, олардың қатарына мыналар жатады:

- халықтың әл-ауқатының деңгейі;
- азаматтардың жалпы мәдениетінің деңгейі;
- халықтың тұрмыстық жағдайы;
- әдет ғұрыптар мен дәстүрлер;
- қоғамның әдет-ғұрыптары және т. б.

Осыған сүйене отырып, жеке тұлғаның қауіпсіздігін қамтамасыз ету субъектілері тек құқық қорғау және басқа да мемлекеттік органдар ғана емес, сонымен қатар қоғамдық құрылымдар (саяси партиялар, ұйымдар мен бірлестіктер), отбасы және азаматтардың өздері болып табылады.

Қоғамның қауіпсіздігі сияқты тұжырымдамаға ауыса отырып, оның келесі компоненттерден қалыптасатынын атап өткен жөн:

- * қылмыс деңгейін төмендету;
- * халықтың қылмыстардан қорқуын азайту;
- * абаттандырылған қоршаған кеңістікті қамтамасыз ету;
- * қауіпсіздік саласындағы қанағаттандырылған қоғамдық сұраныс.

Күнделікті (тұрмыстық) деңгейдегі қауіпсіздікке келетін болсақ, ол келесі индикаторлармен анықталады:

- азаматтар отбасында қорқынышсыз өмір сүреді;
- олар қараңғыда көшеге шығудан Қорықпайды;
- аулада жүргенде немесе мектепке барғанда балаларынан қорықпаңыз;
- азаматтар көршілерімен дос;
- олар өз учаскелеріне сенеді;
- олардың абаттандырылған ауданы, Жақсы ұсталған ауласы және таза кіреберісі бар.

Мұндай индикаторлардың болуы немесе болмауы азаматтардың күнделікті деңгейде (аудан, қала және т.б. шегінде) қауіпсіздігінің жай-күйін көрсетеді. Бұл жеке тұлғаның және жалпы қоғамның негізгі қауіпсіздігі болып табылатын осы компоненттер.

Қоғамдық қауіпсіздіктің мәні туралы айтатын болсақ, өмір қауіпсіздігін сақтауға бағытталған шаралар жиынтығы болып табылатын Кешенді қауіпсіздік сияқты компоненттен ұмытпауымыз керек. Басқаша айтқанда, мұндай қауіпсіздік жеке тұлға мен қоғамның қауіпсіздігіне теріс әсер ететін әртүрлі қауіп факторларының алдын алудың кешенді тәсілі болып табылады.

Кешенді қауіпсіздікті қамтамасыз етудің мысалы ретінде келесі қызмет бағыттарын келтіруге болады:

- * терроризмге қарсы қорғауды қамтамасыз ету;
- азаматтық қорғанысты қамтамасыз ету;
- * еңбекті қорғау
- * Салауатты имиджді қамтамасыз ету;
- * электр қауіпсіздігін қамтамасыз ету
- * құқық бұзушылықтардың алдын алу;
- жол-көлік жарақаттануының алдын алу

- * өрт қауіпсіздігін қамтамасыз ету;
- * нашақорлықтың алдын алу;
- * басқа бағыттар.

Жоғарыда келтірілген тізімнен көріп отырғанымыздай, көптеген бағыттар өздерінің ерекшеліктері бойынша полиция қызметіне жатпайды, өйткені олар әлеуметтік-экономикалық, медициналық және сауықтыру компонентімен сипатталады. Сонымен бірге, осы бағыттардың барлығын табысты іске асыру қылмыстың төмендеуіне айтарлықтай әсер етеді, өйткені бұл құқық бұзушылықтарды жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды жоюдан басқа ештеңе емес. Сондықтан мемлекеттік органдар мен мемлекеттік емес ұйымдардың осы бағыттағы бірлескен жұмысы қоғамның қауіпсіздігін барынша қамтамасыз етіп, халықтың өмір сүру сапасын арттыра алады.

Бұл ретте кешенді қауіпсіздікті қамтамасыз ету: қауіпсіздіктің ықтимал қауіптерін болжау; ықтимал қауіптердің алдын алуға бағытталған алдын алу шараларын әзірлеу және қолдану; қауіпсіздіктің туындаған нақты қауіптерін анықтау, талдау және бағалау; шешімдер қабылдау және туындаған қауіптерге ден қою; қауіпсіздікті қамтамасыз ету жүйесін тұрақты жетілдіру сияқты іс-шараларды тұрақты жүзеге асыруды көздейді.

Кешенді қауіпсіздікті қамтамасыз ету жөніндегі қызмет полицияның бастамасынсыз мүмкін емес екенін атап өткен жөн, өйткені көбінесе азаматтар қауіпсіздік саласындағы барлық проблемаларды шеше алатын белгілі бір аумақтағы биліктің жалғыз қол жетімді өкілі ретінде қабылдайды.

Қауіпсіздікті қамтамасыз ету бойынша қазіргі заманғы полиция қызметіне қатысты бұл қызмет қылмыстың алдын алуға ғана емес, сонымен қатар келесі бағыттарға да қатысты екеніне назар аудару қажет:

- зорлық-зомбылықтың барлық түрлерінің алдын алу;
- қоғамдық тәртіпті қорғау;
- халықтың қылмыс пен зорлық-зомбылықтан қорқуының алдын алу.

Қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін осы қызмет бағыттарының маңыздылығы мынада: зорлық-зомбылықтың кез-келген шамалы фактілері, егер олардың ескертуі болмаса, көбінесе құқық бұзушылыққа әкеледі. А қоғамдық тәртіп қоғамдық қауіпсіздіктің негізі болып табылады, өйткені ол жеке адамның, қоғамның және мемлекеттің құқықтарының барынша қорғалуын білдіреді.

Халықтың қылмыстан қорқуына келетін болсақ, бұл қоғамдық қауіпсіздік жағдайын бағалау кезінде ескеру қажет маңызды компонент. Қылмыстан қорқу-бұл жеке адамдар мен қауымдастықтардың құқық бұзушылықтар мен тәртіпсіздік көріністеріне эмоционалды және физикалық реакциясы. Адамның кез-келген уақытта қылмыстың құрбаны бола алатындығын түсіну оның мінез-құлқы мен өмір салтына айтарлықтай әсер ете алатын қорқыныш сезімін тудырады.

Ғалымдар мен практиктерді жиі қызықтыратын сұрақ-неге кейбір адамдар басқаларға қарағанда қылмыстың құрбаны болады?

Криминологиялық зерттеулердің нәтижелері бойынша тәуекел дәрежесіне келесі факторлар әсер етеді:

- * жеке тұлғаның әлеуметтік-демографиялық сипаттамалары
- * қауіпті жағдайларға тап болу ықтималдығы;
- тиімді қорғаудың болуы немесе болмауы
- * қылмыскерлер үшін тартымды объектілердің болуы;
- * дәлелді құқық бұзушылармен Байланыс;
- * өмір салты;
- * «қылмыстық нүктелердің» жақындығы.

Қылмыстан қорқудың айрықша белгісі-бұл популяцияда біркелкі емес. Қылмыстан қорқудың келесі тұрақты құрылымдық заңдылықтарын ажыратуға болады:

1) әйелдер мен қарт адамдар қылмыстық әсерге азырақ ұшырайды және сонымен бірге қылмыстан қорқудың ең жоғары деңгейін сезінеді;

2) кейбір адамдар үшін қорқыныш объектісі көбінесе ұлттық азшылықтар болып табылады;

3) қылмыстан қатты зардап шеккен өңірлердің тұрғындары басқа аудандардың тұрғындарына қарағанда міндетті түрде Қорықпайды;

4) қаржылық және әлеуметтік жағынан әлсіз адамдар қылмыстық әсерге жиі ұшырайды.

Белгілі бір қоғамдастықтағы қылмыстан қорқудың себептерін талдау өте маңызды, өйткені мәселені шешу үшін қабылданған шаралар оған байланысты.

Қылмыстан қорқудың себептері туралы қате түсініктерді жою және қала немесе аудан тұрғындарының өзін-өзі сезінуінің сенімді және егжей-тегжейлі бейнесін алу үшін виктимология әлеуметтану әдістерін қолданады.

Әдетте, қылмыстан қорқу деңгейін өлшеу бойынша зерттеулердің бірінші кезеңінде ауданда осындай проблеманың бар екендігін дәлелдеу қажет. Ол үшін ауданның қоғамдық қызметтегі ең белсенді өкілдерімен әңгімелесу жүргізіледі.

Егер бұл алдын-ала зондтау қосымша зерттеулердің қажеттілігін көрсетсе, одан әрі жүйелі түрде ақпарат жинау жүреді, бұл көбінесе сауалнама немесе құрылымдық сұхбат болып табылады.

Келесі қадам фокус-топтарды өткізу болуы мүмкін: аудан тұрғындарының пікірлері тұрғындардың округтегі ауыр құқық бұзушылық және тәртіпсіздік деп санайтын нәрселері, соның ішінде олар және олардың отбасылары қорқатын нақты орындар мен тұлғалар туралы түсініктерін білуге мүмкіндік береді.

Қылмыстан қорқу сезімін анықтау үшін қоршаған кеңістікті қайта қарау (environmentalvisualaudit) сияқты стандартты емес әдісті де қолдануға болады.

Оның мәні мынада: аудан бойынша серуендеу кезінде жергілікті тұрғындар қоғамдық тәртіпті бұзудың, қылмыстың және қауіптің белгілері ретінде танитын сыртқы көріністерді көрсете алады. Әрбір нақты ауданның

тұрғындары суретті «іштен» көреді және олардың тұрғылықты жері туралы басқаларға қарағанда жақсы айта алады.

Тұрғындардан алынған мәліметтер негізінде құқық қорғау органдары басқа қызметтермен және ұйымдармен бірлесе отырып, қылмыстан қорқу деңгейін төмендету және жалпы азаматтардың әлеуметтік әл-ауқатын жақсарту бойынша бағдарламалар құра алады.

Айта кету керек, қылмыстан қорқу субъективті қауіпсіздік сияқты құрамдас бөлікпен тығыз байланысты, ол қоғамның қауіпсіздік қатерлерінің жоқтығын (қауіп-қатерден қорқудың болмауы) түсінуін, сезімін, қабылдауын білдіреді. Басқаша айтқанда, бұл «азаматтардың көзімен» қауіпсіздік жағдайы. Яғни, олар белгілі бір аумақта тұрудың нақты жағдайларына сүйене отырып, қауіпсіздік жағдайын қаншалықты бағалайды. Мұндай қабылдау қауіпсіздіктің объективті көрсеткіштеріне, оның ішінде ресми статистикаға тәуелді емес, өйткені халық өзінің қорғалу дәрежесін дербес бағалайды.

Айта кету керек, қазіргі уақытта мемлекеттік органдар, оның ішінде құқық қорғау органдары қоғамдық қауіпсіздікті бағалау кезінде, негізінен, қоғам мен мемлекетке қауіп төндірмейтін объективті қауіпсіздік сияқты компонентті басшылыққа алады. Бұл ретте ол негізінен осы саладағы объективті деректер (статистика, есептілік және т.б.) негізінде қалыптастырылады және толығымен азаматтардың пікіріне негізделмейді.

Қауіпсіздіктің көрсетілген түрлеріне қатысты, қоғамдық қауіпсіздіктің жай-күйін бағалау кезінде олар жеке адамның және қоғамның қорғалу дәрежесі туралы алынған мәліметтердің дұрыстығын қамтамасыз ету мақсатында жиынтықта ескерілуі керек екендігіне назар аударған жөн.

8 ТАРАУ. «ҚОҒАМДЫҚ ҚАУІПСІЗДІК ЖӘНЕ ҚЫЛМЫСТЫҢ АЛДЫН АЛУ»

8.1 Қоғамдық қауіпсіздік: түсінігі және негізгі компоненттері

Қоғамдық қауіпсіздіктің қазіргі заманғы түсінігі өте кең және екі ұшты, өйткені уақыт өте келе қоғамдағы құқықтық тәртіптің жағдайына теріс әсер ететін жаңа қауіптер пайда болады. Мұның бәрі құқық бұзушылықтың алдын алудың және қылмыспен күресудің жаңа әдістерінің пайда болуына әкеледі, бұл сайып келгенде, қоғамдық қауіпсіздіктің мәні мен оның негізгі компоненттерін қайта қарастыруға ықпал етеді.

Жоғарыда келтірілген дәлелдер оқырманға сөзсіз сұрақ туғызады: «Сонымен, қоғамдық қауіпсіздік дегеніміз не? Полиция қызметкеріне бұл терминді түсіну не үшін қажет?». Осы сұрақтарға жауап беру үшін нормативтік дереккөздерді талдауға және қауіпсіздікті практикалық түсінуге жүгінейік.

Қазақстан заңнамасына қатысты қоғамдық қауіпсіздікті нақты айқындау "Қазақстан Республикасының Ұлттық қауіпсіздігі туралы" 2012 жылғы 6 қаңтардағы ҚР Заңының 4-бабының 1-тармағында бекітілгенін атап өту қажет. Осы анықтаманың мазмұнына сүйене отырып, **қоғамдық қауіпсіздік-бұл қауіпсіздік жағдайы:**

- азаматтардың өмірі, денсаулығы және әл-ауқаты;
- Қазақстандық қоғамның және әлеуметтік қамсыздандыру жүйесінің рухани-адамгершілік құндылықтары.

Сонымен қатар, бұл тауарлардың қорғалуы нақты және ықтимал қауіптердің болуына байланысты қамтамасыз етіледі. Мұндай қорғаудың түпкі мақсаты қоғамның тұтастығы мен тұрақтылығын қамтамасыз ету болып табылады.

Әрі қарай, жалпы **қауіпсіздік** келесі құрылымдық элементтерді қамтитынын атап өткім келеді:

- жеке қауіпсіздік;
- қоғамның қауіпсіздігі;
- мемлекеттің қауіпсіздігі.

Бұл элементтердің барлығы бір-бірімен органикалық түрде байланысты және олардың арасындағы негізгі байланыс-**жеке адамның қауіпсіздігі**. Бұл адамның өмірі мен денсаулығын, құқықтары мен бостандықтарын, қадір-қасиеті мен мүлкін қорғау қауіпсіздіктің басқа түрлерімен салыстырғанда өте маңызды екендігімен түсіндіріледі. Жеке тұлғаның қауіпсіздігін тиісті қамтамасыз ету сөзсіз қоғамның да, мемлекеттің де қауіпсіздігін қамтамасыз етеді.

Қазіргі жағдайда жеке адамның қауіпсіздігін қарапайым адамдар мен полиция қызметкерлері, негізінен, ықтимал құқық бұзушылықтардан қорғау деп түсінеді. Алайда, бұл тәсіл толығымен дұрыс емес, өйткені жеке тұлғаның қауіпсіздік жағдайына әсер ететін факторлар тек құқық

бұзушылықтарға ғана қатысты емес. Бұл жағдайда біз **әлеуметтік факторлар** туралы айтып отырмыз, олардың қатарына мыналар жатады:

- халықтың әл-ауқатының деңгейі;
- азаматтардың жалпы мәдениетінің деңгейі;
- халықтың тұрмыстық жағдайы;
- әдет ғұрыптар мен дәстүрлер;
- қоғамның әдет-ғұрыптары және т. б.

Осыған сүйене отырып, жеке тұлғаның қауіпсіздігін қамтамасыз ету субъектілері тек құқық қорғау және басқа да мемлекеттік органдар ғана емес, сонымен қатар қоғамдық құрылымдар (саяси партиялар, ұйымдар мен бірлестіктер), отбасы және азаматтардың өздері болып табылады.

Қоғамның қауіпсіздігі сияқты тұжырымдамаға ауыса отырып, оның келесі компоненттерден қалыптасатынын атап өткен жөн:

- қылмыс деңгейін төмендету;
- халықтың қылмыстардан қорқуын азайту;
- абаттандырылған қоршаған кеңістікті қамтамасыз ету;
- қауіпсіздік саласындағы қанағаттандырылған қоғамдық сұраныс.

Күнделікті (тұрмыстық) деңгейдегі қауіпсіздікке келетін болсақ, ол келесі индикаторлармен анықталады:

- азаматтар отбасында қорқынышсыз өмір сүреді;
- олар қараңғыда көшеге шығудан Қорықпайды;
- аулада жүргенде немесе мектепке барғанда балаларынан қорықпаңыз;
- азаматтар көршілерімен дос;
- олар өз учаскелеріне сенеді;
- олардың абаттандырылған ауданы, Жақсы ұсталған ауласы және таза кіреберісі бар.

Мұндай индикаторлардың болуы немесе болмауы азаматтардың күнделікті деңгейде (аудан, қала және т.б. шегінде) қауіпсіздігінің жай-күйін көрсетеді. Бұл жеке тұлғаның және жалпы қоғамның негізгі қауіпсіздігі болып табылатын осы компоненттер.

Қоғамдық қауіпсіздіктің мәні туралы айтатын болсақ, өмір қауіпсіздігін сақтауға бағытталған шаралар жиынтығы болып табылатын **кешенді қауіпсіздік** сияқты компоненттен ұмытпауымыз керек. Басқаша айтқанда, мұндай қауіпсіздік жеке тұлға мен қоғамның қауіпсіздігіне теріс әсер ететін әртүрлі қауіп факторларының алдын алудың кешенді тәсілі болып табылады.

Кешенді қауіпсіздікті қамтамасыз етудің мысалы ретінде келесі қызмет бағыттарын келтіруге болады:

Жоғарыда келтірілген тізімнен көріп отырғанымыздай, көптеген бағыттар өздерінің ерекшеліктері бойынша полиция қызметіне жатпайды, өйткені олар әлеуметтік-экономикалық, медициналық және сауықтыру компонентімен сипатталады. Сонымен бірге, осы бағыттардың барлығын табысты іске асыру қылмыстың төмендеуіне айтарлықтай әсер етеді, өйткені бұл құқық бұзушылықтарды жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды

жоюдан басқа ештеңе емес. Сондықтан мемлекеттік органдар мен мемлекеттік емес ұйымдардың осы бағыттағы бірлескен жұмысы қоғамның қауіпсіздігін барынша қамтамасыз етіп, халықтың өмір сүру сапасын арттыра алады.

Бұл ретте кешенді қауіпсіздікті қамтамасыз ету: қауіпсіздіктің ықтимал қауіптерін болжау; ықтимал қауіптердің алдын алуға бағытталған алдын алу шараларын әзірлеу және қолдану; қауіпсіздіктің туындаған нақты қауіптерін анықтау, талдау және бағалау; шешімдер қабылдау және туындаған қауіптерге ден қою; қауіпсіздікті қамтамасыз ету жүйесін тұрақты жетілдіру сияқты іс-шараларды тұрақты жүзеге асыруды көздейді.

Кешенді қауіпсіздікті қамтамасыз ету жөніндегі қызмет полицияның бастамасынсыз мүмкін емес екенін атап өткен жөн, өйткені көбінесе азаматтар қауіпсіздік саласындағы барлық проблемаларды шеше алатын белгілі бір аумақтағы биліктің жалғыз қол жетімді өкілі ретінде қабылдайды.

Қауіпсіздікті қамтамасыз ету бойынша қазіргі заманғы полиция қызметіне қатысты бұл қызмет қылмыстың алдын алуға ғана емес, сонымен қатар келесі бағыттарға да қатысты екеніне назар аудару қажет:

- зорлық-зомбылықтың барлық түрлерінің алдын алу;
- қоғамдық тәртіпті қорғау;
- халықтың қылмыс пен зорлық-зомбылықтан қорқуының алдын алу.

Қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін осы қызмет бағыттарының маңыздылығы мынада: зорлық-зомбылықтың кез-келген шамалы фактілері, егер олардың ескертуі болмаса, көбінесе құқық бұзушылыққа әкеледі. А қоғамдық тәртіп қоғамдық қауіпсіздіктің негізі болып табылады, өйткені ол жеке адамның, қоғамның және мемлекеттің құқықтарының барынша қорғалуын білдіреді.

Халықтың қылмыстан қорқуына келетін болсақ, бұл қоғамдық қауіпсіздік жағдайын бағалау кезінде ескеру қажет маңызды компонент.

Қылмыстан қорқу-бұл жеке адамдар мен қауымдастықтардың құқық бұзушылықтар мен тәртіпсіздік көріністеріне эмоционалды және физикалық реакциясы. Адамның кез-келген уақытта қылмыстың құрбаны бола алатындығын түсіну оның мінез-құлқы мен өмір салтына айтарлықтай әсер ете алатын қорқыныш сезімін тудырады.

Ғалымдар мен практиктерді жиі қызықтыратын сұрақ-неге кейбір адамдар басқаларға қарағанда қылмыстың құрбаны болады? Криминологиялық зерттеулердің нәтижелері бойынша тәуекел дәрежесіне келесі факторлар әсер етеді:

Қылмыстан қорқудың айрықша белгісі-бұл ППБуляцияда біркелкі емес. Қылмыстан қорқудың келесі тұрақты құрылымдық заңдылықтарын ажыратуға болады:

1) әйелдер мен қарт адамдар қылмыстық әсерге азырақ ұшырайды және сонымен бірге қылмыстан қорқудың ең жоғары деңгейін сезінеді;

2) кейбір адамдар үшін қорқыныш объектісі көбінесе ұлттық азшылықтар болып табылады;

3) қылмыстан қатты зардап шеккен өңірлердің тұрғындары басқа аудандардың тұрғындарына қарағанда міндетті түрде Қорықпайды;

4) қаржылық және әлеуметтік жағынан әлсіз адамдар қылмыстық әсерге жиі ұшырайды.

Белгілі бір қоғамдастықтағы қылмыстан қорқудың себептерін талдау өте маңызды, өйткені мәселені шешу үшін қабылданған шаралар оған байланысты.

Қылмыстан қорқудың себептері туралы қате түсініктерді жою және қала немесе аудан тұрғындарының өзін-өзі сезінуінің сенімді және егжей-тегжейлі бейнесін алу үшін виктимология әлеуметтану әдістерін қолданады.

Әдетте, қылмыстан қорқу деңгейін өлшеу бойынша зерттеулердің бірінші кезеңінде ауданда осындай проблеманың бар екендігін дәлелдеу қажет. Ол үшін ауданның қоғамдық қызметтегі ең белсенді өкілдерімен әңгімелесу жүргізіледі.

Егер бұл алдын-ала зондтау қосымша зерттеулердің қажеттілігін көрсетсе, одан әрі жүйелі түрде ақпарат жинау жүреді, бұл көбінесе сауалнама немесе құрылымдық сұхбат болып табылады.

Келесі қадам фокус-топтарды өткізу болуы мүмкін: аудан тұрғындарының пікірлері тұрғындардың округтегі ауыр құқық бұзушылық және тәртіпсіздік деп санайтын нәрселері, соның ішінде олар және олардың отбасылары қорқатын нақты орындар мен тұлғалар туралы түсініктерін білуге мүмкіндік береді.

Қылмыстан қорқу сезімін анықтау үшін **қоршаған кеңістікті қайта қарау** (environmentalvisualaudit) сияқты стандартты емес әдісті де қолдануға болады.

Оның мәні мынада: аудан бойынша серуендеу кезінде жергілікті тұрғындар қоғамдық тәртіпті бұзудың, қылмыстың және қауіптің белгілері ретінде танитын сыртқы көріністерді көрсете алады. Әрбір нақты ауданның тұрғындары суретті «іштен» көреді және олардың тұрғылықты жері туралы басқаларға қарағанда жақсы айта алады.

Тұрғындардан алынған мәліметтер негізінде құқық қорғау органдары басқа қызметтермен және ұйымдармен бірлесе отырып, қылмыстан қорқу деңгейін төмендету және жалпы азаматтардың әлеуметтік әл-ауқатын жақсарту бойынша бағдарламалар құра алады.

Айта кету керек, қылмыстан қорқу **субъективті қауіпсіздік** сияқты құрамдас бөлікпен тығыз байланысты, ол қоғамның қауіпсіздік қатерлерінің жоқтығын (қауіп-қатерден қорқудың болмауы) түсінуін, сезімін, қабылдауын білдіреді. Басқаша айтқанда, бұл «азаматтардың көзімен» қауіпсіздік жағдайы. Яғни, олар белгілі бір аумақта тұрудың нақты жағдайларына сүйене отырып, қауіпсіздік жағдайын қаншалықты бағалайды. Мұндай қабылдау қауіпсіздіктің объективті көрсеткіштеріне, оның ішінде ресми статистикаға тәуелді емес, өйткені халық өзінің қорғалу дәрежесін дербес бағалайды.

Айта кету керек, қазіргі уақытта мемлекеттік органдар, оның ішінде құқық қорғау органдары қоғамдық қауіпсіздікті бағалау кезінде, негізінен,

қоғам мен мемлекетке қауіп төндірмейтін **объективті қауіпсіздік** сияқты компонентті басшылыққа алады. Бұл ретте ол негізінен осы саладағы объективті деректер (статистика, есептілік және т.б.) негізінде қалыптастырылады және толығымен азаматтардың пікіріне негізделмейді.

Қауіпсіздіктің көрсетілген түрлеріне қатысты, қоғамдық қауіпсіздіктің жай-күйін бағалау кезінде олар жеке адамның және қоғамның қорғалу дәрежесі туралы алынған мәліметтердің дұрыстығын қамтамасыз ету мақсатында жиынтықта ескерілуі керек екендігіне назар аударған жөн.

8.2 Қылмысты түсінудің негізгі ғылыми тәсілдері. Қылмыстық статистика, құрбандықты зерттеу және қауіпсіздіктің жоқтығын қабылдау.

а) Қылмыс теориялары

Адамдар адамзат тарихында күнделікті қылмыстармен бетпе-бет келеді. Адамзат қоғамының дамуы мен өмір сүруінің шындығы-қоғам қылмысты туғызады және нәтижесінде онымен күресуге мәжбүр болады. Сондықтан қылмыс, оның табиғаты мен мәні, оның пайда болу, даму, өзгеру заңдылықтары бүгінгі күнге дейін зерттеу үшін өзекті мәселелер болып табылады.

Қазіргі заманғы қылмыс теориялары уақыт өте келе қылмыстық мінез-құлықтың негізгі себептерін жақсы түсіну және оның алдын алудың тиімді стратегияларын жасау үшін дамыды. Бұл теориялар жеке ерекшеліктер, әлеуметтік жағдайлар және қоршаған орта сияқты қылмыстық мінез-құлыққа ықпал ететін бірқатар факторларды ескереді.

Тарих бойында ұсынылған қылмыстың бірнеше негізгі теориялары бар. Ең танымал кейбіреулеріне мыналар жатады:

Классикалық: Чезаре Беккария және Джереми Бентам сияқты ойшылдар жасаған бұл теория адамдар шығындар мен пайданы талдау негізінде қылмыс жасау немесе жасамау туралы ұтымды шешімдер қабылдайды деп тұжырымдайды.

Позитивті: Энрико Ферри және басқалар жасаған бұл теория қылмысқа әкелетін жағдайларды жасаудағы Әлеуметтік және экономикалық факторлардың рөлін көрсетеді.

Биологиялық: бұл теория генетика немесе мидың ауытқулары сияқты белгілі бір физикалық немесе психологиялық факторлар кейбір адамдарды қылмыстық мінез-құлыққа бейім етуі мүмкін деп болжайды.

Психологиялық: бұл теория адамның жеке басы, тәжірибесі мен танымы олардың қылмыс жасау ықтималдығына қалай әсер ететініне бағытталған.

Социологиялық: бұл теория кедейлік пен теңсіздік сияқты әлеуметтік құрылымдардың қылмысқа әкелетін жағдайларды жасаудағы рөлін көрсетеді.

Сыни: бұл теория қылмысты түсіндірудің басым тәсілдерін және қылмыстық сот төрелігіне көзқарастарды сынайды, олар кеңірек әлеуметтік теңсіздікті көрсетеді және күшейтеді деп мәлімдейді.

Қылмыстың әлеуметтанулық және сыни теорияларының кейбір ортақ тұстары бар, өйткені екеуі де қылмыс пен қылмыстық сот төрелігіндегі Әлеуметтік және экономикалық факторлардың рөліне назар аударады. Дегенмен, олардың көзқарастарында кейбір негізгі айырмашылықтар бар.

Социологиялық криминология қылмыстың әлеуметтік себептерін түсінуге бағытталған. Ол кедейлік, теңсіздік және әлеуметтік ұйымдаспау сияқты әлеуметтік құрылымдардың қылмысқа әкелетін жағдайларды жасаудағы рөлін атап көрсетеді. Криминалист әлеуметтанушылар қылмыс пен отбасы, білім, нәсіл және сынып сияқты әртүрлі әлеуметтік факторлар арасындағы байланысты зерттейді. Олар сондай-ақ қылмыстық сот төрелігі жүйесінің қалай жұмыс істейтінін және оның қоғаммен қалай әрекеттесетінін зерттейді.

Екінші жағынан, сыни криминология қылмысты, Қылмыстық сот төрелігін және әлеуметтік бақылауды қалыптастырудағы билік пен әлеуметтік қатынастардың рөлін көрсетеді.

Сыни криминологтар қылмыс пен қылмыстық сот төрелігі тек бейтарап мәселелер емес, терең саяси және идеологиялық мәселелер деп санайды. Бұл теория қылмысты, Қылмыстық сот төрелігін және әлеуметтік бақылауды қалыптастырудағы билік пен әлеуметтік қатынастардың рөлін атап көрсетеді.

Сыни криминологтар қылмыстық сот төрелігі жүйесін сынға алып, оның билік басындағылардың мүдделерін қорғау үшін құрылғанын және кедей немесе әлеуметтік осал адамдар сияқты маргиналды топтарды пропорционалды емес жазалайтынын алға тартты. Олар қылмыстық сот төрелігі жүйесі бейтарап емес, керісінше бар әлеуметтік теңсіздікті көрсетеді және күшейтеді деп санайды.

Социологиялық және сыни криминология қылмыстың әлеуметтік себептерін түсінуге мүдделі болғанымен, сыни криминология саяси тұрғыдан көбірек бағытталған. Ол қылмыс пен қылмыстық сот төрелігін қалыптастырудағы биліктің, идеологияның және мемлекеттің рөліне көбірек көңіл бөледі. Сыни криминология сонымен қатар әлеуметтік әділеттілік мәселелеріне көбірек қызығушылық танытады және қылмыс пен қылмыстық сот төрелігін түбегейлі қайта қарауға шақырады. Социологиялық криминология, керісінше, қылмысқа ықпал ететін әлеуметтік факторларды және олардың басқа әлеуметтік құрылымдармен байланысын түсінуге көбірек көңіл бөледі.

Даму криминологиясы: бұл теория жеке адамның өміріндегі қылмыстық мінез-құлықты дамытуға бағытталған, сонымен қатар қылмыстық мінез-құлықтың дамуына әсер ететін әлеуметтік және биологиялық факторлардың өзара әрекеттесуін қарастырады.

Маңыздысы, бұл теориялар бір-бірін жоққа шығармайды, олар жиі қиылысады және бір-бірімен басқаша әрекеттеседі.

Қазіргі заманғы ең ықпалды теориялардың бірі-**әлеуметтік ұйымдаспау теориясы**, ол кедейлікпен, этникалық және нәсілдік әртүрлілікпен және әлеуметтік келісімнің болмауымен сипатталатын

қауымдастықтарда қылмыс ықтималдығы жоғары деп тұжырымдайды. Шоу мен Маккей алғаш рет 1920-1930 жылдары жасаған бұл теория отбасы, мектептер және діни ұйымдар сияқты әлеуметтік байланыстар мен институттардың бұзылуына байланысты қылмыс белгілі бір аудандарда шоғырланған деп болжайды. Мұндай аудандарда әлеуметтік бақылаудың дәстүрлі формалары әлсіз және бейресми әлеуметтік бақылау жоқ, мысалы, көршілер бір-біріне қарайды.

Тағы бір заманауи теория - бұл қылмыс үш элемент біріктірілген кезде пайда болады деп тұжырымдайтын **күнделікті әрекеттер теориясы: дәлелді қылмыскер, қолайлы мақсат және тиісті қамқорлықтың (немесе қадағалаудың) болмауы**. 1979 жылы Коэн мен Фелсон жасаған бұл теория объектілердің тартымдылығын төмендету және полиция патрульдері сияқты қорғаншылықты (қадағалауды) күшейту арқылы қылмыс жасау мүмкіндігін азайтудың маңыздылығын көрсетеді. Теория мотивацияланған қылмыскерлер бос тұрған ғимарат немесе нашар жарықтандырылған аллеядағы жалғыз жолаушы сияқты қолайлы нысандарға қол жеткізе алатын және күзетші, дабыл/камера немесе көршілерді бақылау бағдарламасы сияқты тиісті қамқоршылық/қадағалау болмаған кезде қылмыс жасау ықтималдығы жоғары деп болжайды.

Тағы бір заманауи теория-бұл **даму және өмір жолы теориясы**, ол қылмыстық мінез-құлық әрқашан жеке таңдаудың нәтижесі емес, көбінесе адамның өмірін қалыптастыратын әлеуметтік жағдайлар мен тәжірибелердің нәтижесі деп болжайды. 1990 жылы Готтфредсон мен Хирши жасаған бұл теория қылмыстық мінез-құлықты жазалаудан басқа, кедейлік пен білімнің жетіспеушілігі сияқты қылмыстың негізгі себептерін жоюдың маңыздылығын көрсетеді.

Бұл теорияның негізгі тұжырымдарының бірі-қылмыстық мінез-құлық статикалық емес, уақыт өте келе өзгереді, өйткені адам өмірдің әртүрлі кезеңдерінен өтеді. Бұл адамның өмірінің әртүрлі кезеңдерінде дамуының нақты қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған араласу әмбебап тәсілге қарағанда қылмыстың алдын алуда тиімдірек болуы мүмкін екенін көрсетеді.

б) Қылмыс ұғымы

Қылмысты келесідей анықтауға болады — бұл тарихи өзгермелі, жаппай, әлеуметтік және құқықтық құбылыс, ол әлеуметтік қауіпті, қылмыстық жазаланатын әрекеттер мен оларды белгілі бір аумақта (мемлекет, аймақ, елді мекен) сапалық және сандық көрсеткіштермен жасаған адамдардың жиынтық жиынтығы (жүйесі).

Келесі негізгі белгілер қылмысқа тән:

- *Тарихи өзгергіштік.* Қылмыстың жағдайы әртүрлі әлеуметтік-экономикалық формацияларда бірдей емес. Оның деңгейі мен құрылымы белгілі бір формацияның дамуының жекелеген кезеңдерінде қылмыстардың себептері мен жағдайларына, мемлекеттердің қылмыстық деп жарияланған әрекеттер шеңберін анықтауына байланысты өзгереді.

■ *Жаппай сипаттағы қылмыс*, яғни қылмыс қылмыстың жекелеген жағдайларын емес, көптеген қылмыстар мен оларды жасауға қатысатын адамдардың санын құрайды.

■ *Әлеуметтік сипат*. Ол әлеуметтік, өйткені оның субъектілері, жәбірленушілер сияқты, қоғамның мүшелері. Қылмыспен келтірілген зиян антисоциалды, қоғамға деформация әкеледі, оның институттарының қалыпты жұмысын бұзады. Қылмыс әлеуметтік сипаттағы себептер мен жағдайлардан туындайды.

■ *Құқықтық сипат*. Қылмыс-бұл қылмыстық-құқықтық құбылыс. Қылмыстардың түсінігі мен түрлері қылмыстық заңнамада айқындалған. Атап айтқанда, Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 10-бабының 1-бөлігінде қылмыстық құқық бұзушылықтар қоғамдық қауіптілік пен жазалану дәрежесіне қарай қылмыстар мен қылмыстық теріс қылықтарға бөлінетіні нақты айқындалған.

ҚР ҚК 10-бабының 2-бөлігіне сәйкес айыппұл, түзеу жұмыстары, қоғамдық жұмыстарға тарту, бас бостандығын шектеу немесе бас бостандығынан айыру түріндегі жазалау қатарымен ҚР ҚК тыйым салған кінәлі қоғамдық қауіпті әрекет (әрекет немесе әрекетсіздік) қылмыс деп танылады.

ҚР ҚК 10-бабының 3-бөлігіне сәйкес «үлкен қоғамдық қауіп төндірмейтін, елеусіз зиян келтірген не жасағаны үшін айыппұл, түзеу жұмыстары, қоғамдық жұмыстарға тарту түрінде жаза көзделген жеке адамға, ұйымға, қоғамға немесе мемлекетке зиян келтіру қаупін тудырған кінәлі жасалған әрекет (әрекет не әрекетсіздік) «қылмыстық теріс қылық деп танылады, шетелдікті немесе азаматтығы жоқ адамды Қазақстан Республикасынан тысқары жерлерге қамауға алу, шығарып жіберу».

Әлеуметтік қауіпсіздік, бұл қылмыс әлеуметтік дамуды және экономикалық өзгерістерді тежейді, әлеуметтік құрылымдардың ұйымдастырылмауына әкеледі, қоғамдық тыныштықты бұзады, адамдарда сенімсіздік, алаңдаушылық, қорқыныш сезімін тудырады, өзін-өзі көбейтуге қабілетті, айтарлықтай материалдық және ресурстық шығындарды, сондай-ақ мемлекет органдарының ұйымдастырушылық күш-жігерін қажет етеді.

Жүйелілік. Қылмыс-бұл механикалық жиынтық емес, тұтас жиынтық, қылмыс жүйесі. Оның белгілі бір жүйелік қасиеттері бар, яғни.тұтастық ішіндегі және басқа сыртқы әлеуметтік құбылыстармен қылмыстардың тұрақты өзара тәуелділігі.

Қылмыстың сандық және сапалық сипаттамалары бар.

Сандық тұрғыдан қылмыс үш негізгі көрсеткішпен сипатталады: жағдайы (көлемі), деңгейі, динамикасы.

1.Жағдайы (көлем) - белгілі бір уақыт аралығында абсолютті мөлшерде қылмыстар мен оларды жасаған адамдардың саны. Іс жүзінде қылмыстың жай-күйін анықтау үшін оның жалпы саны, мысалы, бір ай, тоқсан, жарты жыл және бір жыл алынады. Алайда қылмыстың жай-күйі оның жекелеген түрлері бойынша да бағаланады (ұйымдасқан, кәсіптік,

рецидивтік қылмыс, кәмелетке толмағандардың қылмыстылығы және т.б. бойынша; олардың жалпы санында аса ауыр, ауыр, орташа және т. б. бөлінеді).

2. Қылмыс деңгейі-бұл қылмыстардың саны және оларды жасаған адамдар салыстырмалы түрде. Ол қылмыс коэффициенттерімен немесе индекстерімен өлшенеді (жасалған қылмыстар мен оларды жасаған адамдардың саны 1000, 10000 немесе 100000 адамға шаққанда). Қылмыс коэффициенті қылмыс жағдайының ең объективті көрсеткіші екенін атап өткен жөн. Әр түрлі елдердегі жағдайларды салыстыру кезінде бір елдегі қылмыстың жоғары деңгейі 100000 тұрғынға шаққандағы қылмыстың төмен деңгейімен бірге жүруі мүмкін. Және керісінше. Ресми статистика бойынша қылмыс деңгейі екі көрсеткіш бойынша бағаланады:

1) тіркелген қылмыстардың және олардың қатысушыларының саны бойынша және

2) соттылығы туралы деректер бойынша.

3.Қылмыс динамикасы-белгілі бір уақыт кезеңіндегі (бір жыл, үш жыл, бес жыл, он жыл және т.б.) қылмыс көрсеткіштерінің (жай-күйінің, деңгейінің және құрылымының) өзгеруі. Қылмыс ешқашан өзгермейтін мән емес, өзінің ішкі заңдылықтарына бағынады және сонымен бірге қоғамдық қатынастардың дамуындағы терең немесе ашық көрінетін қайшылықтарды көрсетеді, содан кейін өседі, содан кейін төмендейді, содан кейін белгілі бір уақыт кезеңі бір деңгейде тұрақты сақталады.

Қылмыстың әлеуметтік-құқықтық құбылыс ретіндегі динамикасы келесі факторлар тобына әсер етеді:

1) қылмыстың себептері мен жағдайлары, халықтың демографиялық құрылымы және қылмысқа әсер ететін басқа да әлеуметтік процестер мен құбылыстар;

2) қылмыстық және жазаланатын саланы кеңейтетін не тарылтатын, қылмыстардың сыныптамасы мен біліктілігін өзгертетін қылмыстық заңнаманың өзгерістері;

3) жасалған қылмыстарды уақтылы анықтау және тіркеу, оларды ашу және кінәлілерді әшкерелеу, әділ жазаның сөзсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі қызметтің тиімділігі.

Қылмыстың сапалық көрсеткіштері оның құрылымы мен сипаты болып табылады.

1. Қылмыстың құрылымы-бұл қылмыстардың әртүрлі түрлерінің (топтарының) және оларды жасаған адамдардың, олардың жалпы санының белгілі бір аумақта белгілі бір уақыт аралығында қатынасы. Қылмыстық іс-әрекет белгілері бойынша қылмыс құрылымының негізгі көрсеткіштері:

1) аса ауыр, ауыр, орташа және аз ауырлықтағы қылмыстардың арақатынасы;

2) қылмыстық кодекстің Ерекше бөлігінде берілген қылмыс түрлерінің жіктелуі бойынша арақатынасы;

3) неғұрлым кең таралған қылмыстардың үлесі бойынша;

4) үстем мотивациялық бағыт бойынша қылмыс түрлерінің арақатынасы (зорлық-зомбылық, пайдакүнемдік, пайдакүнемдік-зорлық-зомбылық және абайсыздық);

5) кәмелетке толмағандар қылмысының үлесі және т. б.

Қылмыскердің жеке басының белгілері бойынша қылмыс құрылымының негізгі көрсеткіштері:

1) жынысы бойынша - ерлер мен әйелдер қылмысы;

2) жасы бойынша-кәмелетке толмағандар мен ересектер;

3) қатысушылар саны бойынша-бір адам, адамдар тобы;

4) қайталану белгісі бойынша: бірінші рет және қайта қылмыс жасағандар;

5) әлеуметтік жағдайы бойынша: жұмысшылар, қызметшілер, оқушылар, зейнеткерлер, жұмыс істемейтіндер және т.б. қылмыстың статистикалық-демографиялық сипаттамаларының ішінде оны ерлер мен әйелдерге бөлу маңызды.

2. Қылмыстың сипаты-қылмыс құрылымындағы ең қауіпті (ауыр) қылмыстардың санымен, сондай-ақ қылмыскерлердің жеке басының сипаттамасымен анықталады. Қылмыстың сипаты оның құрылымы арқылы анықталады.

Екі негізгі бағалаудан тұратын қылмыстың бағасы деген ұғым бар:

1) Ақшалай шығындарға қайта есептей отырып, өлім-жітім және денсаулықтың зақымдануы (физикалық зиян) түріндегі қоғамдық қауіпті салдарлар;

2) Азаматтарға, қоғамға, мемлекетке қылмыстармен келтірілген тікелей және жанама материалдық зиян.

Қылмысқа қарсы мемлекеттік және қоғамдық саясатты қалыптастыру процесінде бірнеше кезеңдерді бөлуге болады:

*Бірінші кезең-*адамдарға әр түрлі қауіп төндіретін қауіп нұсқаларын саралау және жіктеу. Біз бүгін қылмыстық қауіп деп атайтын қауіптің бұл түрін анықтау қылмысқа қарсы әлеуметтік тәжірибені қалыптастырудың бастапқы нүктесі болды.

*Екінші кезең-*қоғамдық санада қылмыстық қауіптер мен адам мінез-құлқының нұсқалары арасындағы ассоциативті байланыстарды қалыптастыру.

Үшінші кезең — бұл әрекеттердің осы түрлеріне тыйым салу (қауіп көзі болып табылатын және жағымсыз салдарға әкеп соқтыратын).

*Төртінші кезең-*тыйым салуды бұзуға деген көзқарасты қалыптастыру. Бұл көзқарас, біріншіден, құқық бұзушыларды жазалауда (оларды жазалауға ұмтылуда), екіншіден, біз бүгін қылмыстық заңдар деп атайтын тыйымдарды бұзу санының артуымен алаңдаушылық немесе алаңдаушылық сезімдерінің пайда болуында көрінеді.

Осы аспектілерді есепке алу бүгінгі басым аналитикалық парадигманың негізі болды: егер қылмыстар көп болса, онда қауіп (қылмыс) үлкен. Бұл жаман. Егер қылмыс аз болса, бұл жақсы нәрсе.

Бұл қарапайым идеялар қылмысты елде немесе аймақта жасалған қылмыстардан тұратын статистикалық жиынтық ретінде түсінуге негіз болды.

в) Қылмыстық статистика, жәбірленушілікті зерттеу және қауіпсіздіктің жоқтығын қабылдау

Қылмыстық статистика – қылмыстарды есепке алу, полиция, тергеу және сот жұмыстары кезінде пайда болатын сандық ақпарат – ақпараттандырылған мемлекеттік басқару үшін өте маңызды.

Біріншіден, қылмыстық статистика деректерін қылмыстың нақты, нақты деңгейінің көрінісі ретінде қарастыруға болады. Бірақ қылмыс қоғамдық өмірдің көлеңкесінде болғандықтан, сенімді қылмыстық статистика тәртіпті есеп саясатын қажет етеді. Есепке алу қиын немесе мүмкін емес проблемалық салаларда криминология көмекке келеді, ол теориялық құрылымдар арқылы бос орындарды толтырады. Криминологиялық теориялар мен әдістер (мысалы, виктимизациялық сауалнамалар) қылмыстың «сұр аймақтары» туралы түсінік береді, оларды ресми қылмыстық статистика есепке ала алмайды.

Екіншіден, қылмыстық статистика құқық қорғау органдары туралы көп нәрсе айтады. Басқаша айтқанда, бұл нақты жағдайды емес, құқық қорғау органдарының жұмысының көрінісін көрсетеді. Осылайша, қылмыстық статистиканы қылмысты зерттеу үшін ғана емес, сонымен қатар статистиканы құратын құқық қорғау жүйесінің өзін зерттеу үшін де қолдануға болады.

Үшіншіден, қылмыстық статистика құрбандар мен қылмыс объектілері туралы ақпаратты қамтиды. Бұл қылмыстың қоғамға тигізетін зиянын бағалауға мүмкіндік береді. Құқық қорғау органдарының бюджеттері шектеулі болған кезде ресурстарды қоғамға үлкен зиян келтіретін қылмыспен күресуге бағыттаған дұрыс. Қылмыстардың түрлерін жалпы қоғамға зиян келтіру дәрежесі бойынша сенімді және толық қылмыстық статистикаға сүйенбестен саралау мүмкін емес.

Бүгінгі таңда теоретиктер де, практиктер де қылмыс жағдайы туралы мәліметтердің сапасына пессимистік көзқараспен қарайды. Олар қылмыстық статистиканы шындықтың көрінісі де, құқық қорғау органдары туралы білім көзі де деп санамайды. Ең жақсы жағдайда, бұл қылмысты қоғамдық қабылдаудың көрінісі ретінде қарастырылады. Ең нашар жағдайда, олардың пікірінше, құқық қорғау органдарының ұйымдық ынталандырулары қылмыстық статистиканы соншалықты бұрмалағаны соншалық, ол пайдасыз болып қалады.

Қылмыстық статистика қылмыспен күресу немесе оның алдын алу шараларын әзірлеу кезінде іс жүзінде қолданылмайды. Қылмыстардың криминологиялық сипаттамасының толық болмауы және бұрмалануы мемлекеттік қылмыстық саясатты қалыптастыруды қиындатады немесе тіпті қате шешімдер қабылдауға әкеледі. Мемлекеттік басқару органдары күштік

ведомстволар жұмысының табыстылығын бағалау мүмкіндігінен айырылады және олармен өзара іс-қимыл бойынша кері байланыс арнасын жоғалтады.

Қылмыстық статистиканың сенімділігі мәселесі. Құқық қорғау органдарының ішінде жиналатын қылмыстың жай-күйі туралы егжей-тегжейлі статистика сенімділіктен алыс. Қазақстандағы қылмыс жағдайының бұрмаланған және дұрыс емес көрінісі негізгі себеппен (дәстүрлі түрде криминологтар бөлетін) – кідіріспен пайда болады. Кідірістің екі түрі бар – табиғи және жасанды.

- **Табиғи кідіріс**–бұл құқық қорғау органдарына белгісіз қылмыстар. Жәбірленушілердің полицияға бармауының себептері әртүрлі. Олар іс-әрекеттерді әлеуметтік қауіпті деп санамауы, кек алудан қорқуы немесе полиция мен соттарға сенбеуі мүмкін.

- **Жасанды кідіріс**–бұл құқық қорғау органдары білетін, бірақ есепке алынбайтын қылмыстар. Бұл құқық қорғау органдары анықтауға бейім емес қылмыстар (мысалы, аса күрделі қылмыстар) және саналы түрде есепке алынбайтын қылмыстар болуы мүмкін.

Сенімсіздіктің себептері: ведомстволық бағалау жүйелеріне байланысты бұрмалау.

Медицинада криминологиялық есепке алу жүйесі енгізілгенін елестетіп көріңіз. Қазір дәрігердің жұмысында қабылданған пациенттердің саны ескеріледі. Бұған емделген/емделмеген индикаторды қосайық (бұл ашудың аналогы болады), диагноз (қылмыстың құрамы), аурудың әртүрлі сипаттамалары. Осы көрсеткіштер бойынша емхананың ғана емес, бүкіл денсаулық сақтау жүйесінің жұмысы бағаланатын болады. Емхана өзіне сеніп тапсырылған аумақтағы адамдардың ауырмауына, ал егер олар ауырса, емделуіне жауап береді. Бөлімшелер мен дәрігер-мамандар өз жолдамаларына жауап береді. Денсаулық сақтау министрлігі-елдегі жалпы жағдай үшін. Жүйенің дамуы одан әрі айқын: кейбір бағыттар бойынша аурулардың өсуі алдын-алу шараларын қажет етеді және, мүмкін, пневмония сияқты ауруларды азайту науқаны жарияланады. Сіз дәрігерге өкпенің қабынуымен келесіз, ол пневмония жоспарға сәйкес аз болуы керек екенін біледі. Оның қолында диагнозды есепке алу жүйесі бар. Сіз бақыттысыз-ол сізді пневмониямен емдейді, бірақ есеп картасында тұмау пайда болады. Мұны контроллерлерден жасыру әдістері ойлап табылатын болады. Нәтижесінде ұлт денсаулығының көрінісі бұрмаланады, пневмонияның алдын-алу құралдары тиімсіз жұмсалады.

Бұл құқық қорғау жүйесінде ондаған жылдар бойы орын алып келеді. Полиция және басқа ведомстволардың қызметкерлері бірқатар көрсеткіштерге қол жеткізуі қажет. Мұндай көрсеткіштерді қалыптастыру тәжірибесі ондаған жылдар бойы қалыптасқан және олар құқық қорғау органдарының қызметкерлеріне жақсы таныс. Статистиканы бұрмалау тетіктері құқық қорғау органдары жүйесінде тамыр жайғаны белгілі болды, бірақ мұның себебі полиция қызметкерлерінің өздерінде емес, қолданыстағы

ынталандыруларда, яғни ведомстволық мүдделердің қылмыс туралы білуден басым болуында.

Ақпараттың ашықтығы арқылы қылмыстық статистиканың дұрыстығын арттыру. Кез-келген ұйымдық құрылымның даму логикасы бюрократияға және сыртқы әлемнен оқшаулануға деген ұмтылысты тудырады. Бюрократия жұмысының тиімділігіне функцияларды бөлу арқылы қол жеткізіледі, бірақ сонымен бірге белгілі бір қызметкер жалпы мақсатты көру мүмкіндігін жоғалтады: ол мақсатты көрсеткіштер қорабының артында жоғалады. Бұл көрсеткіштердің ведомство ішіндегі нақты адамдардың мансабы үшін маңызы бүкіл құрылымның алдына қойылған міндеттермен ешқандай байланысы жоқ. Ішкі есеп беру бірінші орынға шығады, ол әрқашан қорытынды нәтижемен тікелей байланысты емес. Абсурдтық жағдай туындайды: ведомство өз жұмысында ол құрылған бастапқы мақсаттарды елемейді немесе тіпті оларға қайшы келеді. Бұл мәселені түзету механизмдерінің көмегімен шешуге болады. Осындай жұмыс механизмдерінің бірі-деректерге ашық немесе ашық қол жетімділік. Мұндай қол жетімділік болған кезде қоғам бірлестіктер, ғылыми орталықтар және жай ғана мүдделі азаматтар түрінде проблемалық учаскенің бар екендігі туралы сигнал бере алады және жағдайды түзету бойынша дәлелді ұсыныстар бере алады деп болжанады. Осылайша, ведомствоның жұмысын түзету үшін жағдайлар жасалады. Сонымен қатар, қоғамның да, Үкіметтің де, заң шығарушы органдардың да проблемалары туралы ақпараттандырудың балама, ведомстводан тыс арнасы құрылуда.

Азаматтар мен ұйымдардың құқық қорғау органдары жұмысының нәтижелеріне қол жеткізуі қағидатты болып табылады. Бұл нәтижелер екі түрлі болуы мүмкін: жеке нақты мәселелер бойынша шешімдер (құжаттар, қарарлар, өтініштерге жауаптар және т.б.) және қылмыстар туралы есептер мен тіркелген қылмыстар бойынша статистиканы (оның ішінде иесіздендірілген мәліметтер базасын) түсіну керек жиынтық көрсеткіштер.

Қылмыстық статистика адамның қауіпсіздік деңгейін қабылдауы сияқты әлеуметтік құбылыспен тікелей байланысты.

Адамның белгілі бір жерде қауіпсіздік деңгейін қабылдауы көптеген факторларға, соның ішінде сол жерде өткен тәжірибеге, халыққа әсер еткен нақты қылмысқа және т.б. байланысты. Осылайша, сайттың қауіпті екенін жеке қабылдау жалпы ережеге айналған кезде, бұл қауіпсіздікті қабылдау оның кейбір тұрғындарының қорқынышына емес, аймақтың атрибутына айналады, демек, қауіпсіздік туралы Жеке түсініктерді қауіпсіздіктің бірыңғай аймақтық қабылдауына біріктірудің өзектілігі. Ұқсас сипаттағы қылмыс деңгейі бірдей екі түрлі аймақтың тұрғындары қауіпсіздік деңгейін әр түрлі бағалай алады. Белгілі бір орынмен байланысты қауіпсіздікті қабылдаудың өзі маңызды, бірақ басқа аймақтарды қабылдаумен салыстырғанда немесе уақыт өте келе қабылдау өзгерген кезде әлдеқайда пайдалы, сондықтан әртүрлі жерлерден қабылдау деңгейлерін саралау пайдалы құрал болар еді. Мұнда алдымен қауіпсіздікті аймақтық қабылдауды

орналасу тұрғысынан анықтау, содан кейін оның әртүрлі құрбандық шалатын көрсеткіштермен байланысын сандық бағалау үшін көрсеткіш ұсынылады.

Виктимизация немесе виктимогендік -адамды жәбірленушіге айналдыруға бейімділікті тудыратын физикалық, психикалық және әлеуметтік белгілер мен белгілер (қылмыс, жазатайым оқиға, деструктивті Культ және т.б.). Виктимизация -жәбірленушіні алу процесі немесе басқаша айтқанда, адамды құрбандыққа және оның салдарына айналдыру процесі.

Белгілі бір аймақта адамдардың қылмыс деңгейін қабылдауы бірқатар факторлармен қалыптасады, мұнда бірінші және ең айқын нәрсе-олар қылмыстың нақты құрбандары болды ма: бұрын құрбандық шалу адамның қылмыстан қорқу ықтималдығын екі есеге арттырады. Алайда, өткендегі құрбандық адамды қылмыстан қорқатын немесе аймақты қауіпті деп санайтын жалғыз фактор емес, оның басты себептерінің бірі - бақытымызға орай, қылмыс сирек кездесетін оқиға. Мысалы, Қылмыс құрбандарының халықаралық сауалнамасы зерттелген елдердегі халықтың 3% - дан азы 1 жыл ішінде адамнан ұрланғанын және қылмыстың басқа түрлері үшін көрсеткіштер төмен екенін көрсетеді. Демек, көбінесе адам нақты қылмыс арқылы емес, достарымен, көршілерімен немесе бұқаралық ақпарат құралдарымен қарым-қатынас жасау арқылы *жанама түрде құрбан* болады.

Адамның қылмыс тұрғысынан өзін қауіпсіз сезінуіне немесе сезінбеуіне әсер ететін көптеген басқа себептер бар. Мысалы, рельефтің кейбір сипаттамалары, мысалы, экономикалық деңгей немесе 16 мен 24 жас аралығындағы адамдар саны, қылмыстың нақты көрсеткіштерінен де жақсы, қылмыс қорқынышының жақсы болжаушысы бола алатындығы көрсетілген. Тағы бір маңызды фактор-бұқаралық ақпарат құралдарының қылмыстан қорқудағы рөлі, мүмкін біз әлеуметтік медианы да қосуымыз керек. Ғалымдардың бағалауы бойынша, қылмыстардың 1% - дан азы газеттерде жарияланады және сексуалдық немесе зорлық-зомбылық қылмыстарының жаңалықтарда пайда болу ықтималдығы әлдеқайда жоғары. Шындығында, кісі өлтіру ең аз таралған қылмыстардың бірі болғанымен, бұл газеттер мен бұқаралық ақпарат құралдарындағы қылмыстық оқиғалардың үштен бірін құрайды. Осылайша, жыныстық немесе зорлық-зомбылық компоненті бар қылмыстар олардан әлдеқайда жиі қабылдануы мүмкін, сондықтан олар өздерінен гөрі қорқуы мүмкін.

Қылмыстан қорқу мен қауіпсіздікті қабылдауды зерттеу тұжырымдаманың өзінен басталатын көптеген мәселелерге ие. Қылмыстан қорқу және қауіпсіздікті қабылдау тұжырымдамалық тұрғыдан әр түрлі құрылымдар болып табылады, дегенмен олардың кейбір ұқсастықтары бар, әсіресе екі ұғым да қалай зерттелген. Мысалы, адам өз ауданын қауіпті деп қабылдауы мүмкін, бірақ сонымен бірге қылмыстан қорықпауы мүмкін, өйткені адам өзін әлеуетті нысана деп санамайды немесе құрбан болмау үшін жеткілікті сақтық шараларын қабылдады деп санайды, бірақ көбінесе бұл шындыққа жанаспайды.

Қауіпсіздікті қабылдау көрсеткіші. Белгілі бір аймаққа қатысты қауіпсіздік туралы түсініктерді түсіну үшін біз аймақты қауіпсіз немесе қауіпті деп санайтын сауалнамаға қатысқан адамдардың санына назар аударамыз, мұнда аймақ термині саябақ сияқты нақты немесе қала сияқты ортақ болуы мүмкін. аймақ. Әдетте, қылмысты тексеру кезінде адамнан аймақ қауіпсіз бе, жоқ па деп сұралуы мүмкін, сондықтан әдетте екілік жауап жазылады.

Сандық тұрғыдан алғанда, қауіпсіздікті қабылдаудың өзі сенім құрылымын анықтағанымен, абсолютті көрсеткіш Басқа аймақтармен салыстырғанда немесе әртүрлі уақыт кезеңдерінде әлдеқайда құнды, өйткені оқшауланған санның мәнін оңай анықтау мүмкін емес. Қауіпсіздіктің бұл аймақтық қабылдауы екі аймақты олардың қабылдауына қарай салыстыруға және ажыратуға мүмкіндік береді. Қауіпсіздікті қабылдауды бағалау қылмыс тұрғысынан халықтың сезімдері туралы құнды ақпарат береді және бұл бізге бірнеше аймақты бір уақытта салыстыруға мүмкіндік береді. Осы деректердің негізінде мемлекеттік органдар жекелеген өңірлердегі құқық бұзушылықтар санын азайту жөнінде дәйекті саясат жүргізе алады.

8.3 Қылмыстың алдын алудың ғылыми тәсілдері. Үздік тәжірибелер. Құқық бұзушылықтың алдын алу деңгейі.

а) Теория предупреждения преступности

- бұл қылмысқа қарсы тиімді профилактикалық іс-әрекеттің әдістерін, әдістері мен әдістерін жасауға бағытталған білім жиынтығы. Оның бағыттары:

1) қылмыстың себептерін және оған ықпал ететін жағдайларды анықтау және бейтараптандыру;

2) қылмыстың жекелеген түрлерінің қылмыс жасауын, өсуін және таралуын негіздейтін құбылыстар мен процестерді, сондай-ақ адамдардың белгілі бір санаттарында олардың өмір сүру және тәрбиелеу жағдайларына әсер ететін қоғамға қарсы белгілердің қалыптасуына ықпал ететін факторларды анықтау және бейтараптандыру;

3) жеке тұлғалардың қылмыс жасауына себеп болатын нақты жағдайларды жою;

4) қылмыстың алдын алу нысандары мен әдістерін анықтау.

Әдебиеттерде, бұқаралық ақпарат құралдарында, әңгімелерде сіз бір қарағанда қылмыстың алдын алу шаралары жүйесімен синоним болып көрінетін ұғымдарға тап болуыңыз мүмкін. Бірақ әлі де айырмашылық бар. Оны толығырақ қарастырайық.

Қылмыстың алдын алу. Термин кең және нақты мағынада қолданылады. Біріншісінде ол ескертудің синонимі болады. Бірақ тар мағынада бұл қылмыстың белгілі бір түрінің себептері мен жағдайларын анықтауға және жоюға бағытталған шаралар. Сондай-ақ, белгілі бір мағынадағы алдын-алу заңды бұзуы мүмкін адамдарды анықтауға

бағытталған. Мұндай әрекеттер қылмыстың алдын алу шаралары жүйесінің бастапқы кезеңі ғана болады.

Қылмыстың алдын алу. Бұл шабуылдаушылардың бастапқы кезеңдегі әрекетінің жолын кесу-қылмыскер тек іс-әрекетті ойластырған кезде, оның мотиві, ойларды жүзеге асыру тәсілі қалыптасқан кезде. Бұл кезеңде оның әрекеттері әлі қылмыстық жазаланбайды.

Қылмыстың жолын кесу. Мұнда қандай айырмашылық бар? Бұл жағдайда қылмыс белгілі бір кезеңдерде жасалады – дайындық немесе қазірдің өзінде қастандық.

Қылмыстың алдын алу, алдын алу шаралары неге бағытталған? Бұл келесі нысандарға әсер етеді:

- Қылмыстардың детерминанттары (себептері мен шарттары), олар бүкіл қоғамға, қылмыскер болып саналмайтын нақты азаматтарға (яғни ықтимал құрбандарға) тән. Атап айтқанда, бұл жұмыссыздық, заңсыз көші-қон және т. б. сияқты криминогендік факторларға әсер етеді.

- Қызмет субъектісі. Қылмыстың алдын алудың жалпы және арнайы шаралары белгілі бір уәкілетті тұлға қызметінің, органдар құрылымының жеке бағыты бола алады және оның жұмысының жанама әсері бола алады. Осыған байланысты субъектілер екі санатқа бөлінеді: мамандандырылған және мемлекеттік емес мекемелер.

Шаралардың мазмұны бойынша жіктелуі. Объектіге негізгі әсер ету үшін келесілер бөлінеді:

- Қылмыстың әлеуметтік алдын алу шаралары. Бұл қоғамдағы теріс криминогендік тенденцияларды басатын әлеуметтік-психологиялық әсер. Атап айтқанда, мазасыздықпен, ұлтшылдықпен, катаклизмдерден қорқумен байланысты ақыл-ой. Қылмыстың алдын алудың жалпы әлеуметтік шаралары екі негізгі бағытқа бөлінеді:

- қоғамдағы адамгершілік жағдайды қалыпқа келтіру. Бұл жаңа моральдық кодекстерді, қоғамдық институттарды құру немесе жүйелеу, сол ұлттық идеяны қалыптастыру.

- жеке тұлғаларды, оған ерекше мұқтаж отбасыларды әлеуметтік қолдау. Материалдық және рухани. Бұл ойдан шығарылған, әлеуметтік өмірден алшақтатылған, кедей, қалыпты әлеуметтік қатынастардан алыстағандар.

- Экономикалық қылмыстың алдын алу шаралары. Бұл өмір сүру деңгейін көтеру, материалдық әлеуметтік кепілдіктер беру.

- Құқық қорғау органдары, мемлекеттік құрылым жұмысының тиімділігін арттыруға бағытталған ұйымдастырушылық-басқарушылық.

- Идеологиялық-адамгершілік-қоғамда құқықтық мінез-құлықты ынталандыратын идеяларды, көңіл-күйлерді қалыптастыру.

- Медициналық, педагогикалық, психологиялық-әлеуметтік қауіпті аурулардың алдын алу, психикалық науқастардың толық және уақтылы терапиясы, әлеуметтендірілген тұлғаларды әлеуметтік және психологиялық түзету.

- Техникалық-бұл қылмыс жасауды қиындататын құралдарды, құрылғыларды орнату (бейнебақылау камералары, күзет дабылы, бақылау-касса аппараттары, ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ететін бағдарламалар).

- Құқықтық-қылмысқа қарсы күресте қолданылатын қылмыстық құқықты және басқа да нормативтік құқықтық актілерді жетілдіру.

- Ситуациялық қылмыстың алдын алу (СҚА) қылмыстың алдын-алу және оларды жасау мүмкіндіктерін азайту тәсілдеріне бағытталған. Криминалист ғалымдар қылмыстың алдын алу және азайтудың 5 негізгі стратегиясын ұсынды, олар мыналарды қамтиды:1

1. қылмыс жасау үшін жұмсалған күш-жігерді (қылмыскер тарапынан) ұлғайту;

2. анықтау және ұстау тәуекелдерінің артуы;

3. қылмыс жасағаны үшін күтілетін сыйақыны азайту;

4. қылмыс жасауға әкелетін арандатулар санын азайту;

5. және қылмыс жасау үшін сылтауларды жою.

Осы стратегиялар шеңберінде тізімделген барлық стратегиялар мен әдістер қылмыстың барлық түрлеріне қолданылмайды. Сонымен қатар, әдістер мен стратегиялар бір-біріне сәйкес келуі мүмкін, ал кейбір әдістер бірден бірнеше стратегияда қолданылуы мүмкін.

Осылайша, бұл шаралар қауіптер *жүзеге асады* деген болжам негізінде қолданылады, сондықтан тиісті шаралар қабылдау қажет. СҚА шаралары негізінен (бірақ тек қана емес) қылмыстың алдын алуға бағытталған болса да, шындық мынада, бұл шаралар қабылданғаннан кейін де қылмыс жасалуы мүмкін.

- Психоәлеуметтік алдын алу шаралары. Субъектінің жасаған әрекеттері мен әрекеттері үшін жауап беру міндеті және олардың салдары үшін жауап беру қабілеті оның жазадан қорқып қана қоймай, жазасыз қалғанда өзін жайсыз сезінуімен сипатталады. Құқықтық тыйымдар мінез-құлықтың негізгі ережелеріне айналады, мінез-құлықтың әлеуметтік нормасы мен әлеуметтік жауапкершілік қалыптасады. Тұлғаның көзқарастары мен идеяларының жиынтығы-бұл құқықтық сана, ал әдеттер мен сезімдер, құқықтық нормалардан айырмашылығы, құқықтық сананың психологиялық жағын құрайды.

Соңғы жылдары қылмыстың құрбаны барған сайын ескерілуде.

Қазіргі уақытта қылмысты Виктимологиялық талдаусыз зерттеу толық емес және дәл емес деп толық негізделеді. Жәбірленушінің жеке басын зерттемей, алдын-алу қолданыстағы дәстүрлі тәсілдерден асып кете алмайды. Осыған байланысты, профилактиканың деңгейлерін, формалары мен түрлерін ескере отырып, оның қылмыс жасау мүмкіндігі анықталуы, содан кейін бейтараптандырылуы мүмкін көптеген факторларға байланысты деген идеяға негізделген оның Виктимологиялық бағытын ажыратады. Осындай факторлардың бірі-қылмыстың құрбаны және оның мінез-құлқы.

Көптеген шет мемлекеттерде Виктимологиялық саясаттың бағыттарын реттейтін заңнама жүйесі жолға қойылған. Еуропада жыл сайын 22 ақпанда қылмыс құрбандарын қолдау күні өтеді. Дәл осы күні Ұлыбританияда Қылмыстан зардап шеккендерді қолдау Хартиясы жарияланды.

АҚШ-та Қылмыстан зардап шеккендердің құқықтары туралы заң 1980 жылы қабылданды. Осы Заңға сәйкес олар: жәрдемақылар туралы барлық қажетті ақпаратты алуға; зиянды өтеудің мөлшері мен нысандары туралы өз ұсыныстарын енгізуге құқылы. Қылмыс құрбандары тек кінәлілердің өздеріне ғана емес, сонымен бірге мемлекеттік өтемақы тәртібіне де құқылы. Шет мемлекеттерде Виктимологиялық проблемаларды шешу тек заңнамалық деңгейде немесе Құқық қорғау органдарына тиісті өкілеттіктер беру арқылы ғана жүзеге асырылмайды. Осылайша қылмыс құрбандарына көмектесетін түрлі қоғамдық ұйымдар, комитеттер мен одақтар құрылады. Мысалы, ГФР - да бұл Қылмыстан зардап шеккендерге көмек көрсететін «ақ сақина» қоғамдық бірлестігі, ал АҚШ-та құрбандарға көмек көрсету жөніндегі ұлттық қауымдастық және «әйелдер зорлау қаупімен күресуде» комитеті.

Виктимология ең қарқынды дамып келе жатқан кейбір елдерді (АҚШ, Германия, Канада, Швейцария, Жапония, Италия) және виктимологияның теориялық мәселелерін ғана емес, сонымен қатар құқық бұзушылықтың алдын-алудың Виктимологиялық бағытының практикалық аспектілерін де белсенді түрде дамытуға болады.

Сонымен, АҚШ-тың кейбір университеттеріндегі ғылыми орталықтар халықты құрбан етудің әртүрлі көрсеткіштері бойынша зерттеулер жүргізеді және арнайы Виктимологиялық клиникалар ұйымдастырады. Германия полициясының оқу орындарында виктимология негіздері бойынша арнайы курс оқытылады, полиция практикасында Осы курстың ережелерін қолдану бойынша дәрістер мен семинарлар өткізіледі. Жәбірленушілердің жеке басы мен мінез-құлқын, олардың келтірген залалын, жәбірленушінің құқық бұзушылармен қарым-қатынасының нысандарын зерттейтін арнайы психология зертханалары, тәрбие жұмысы бар полицияның кешенді заң ҒЗИ мен ҒЗИ Виктимологиялық зерттеулермен айналысатын Жапонияда да виктимология белгілі бір дамуға ие болды.

б) Құқық бұзушылықтың алдын алу деңгейлері.

XXI ғасырдың соңғы онжылдықтарында бүкіл әлемде әлеуметтік қауіптіліктің жоғары деңгейімен сипатталатын қылмыстарға да, заңның шамалы бұзылуына да бағытталған жаңартылған, әлеуметтік бағдарланған теория мен құқық бұзушылықтың алдын алу практикасы белсенді дами бастады.

Алдын алу мәселелерін шешуге халықаралық ұйымдар да үлкен үлес қосты. Біріккен Ұлттар Ұйымы және басқа да халықаралық ұйымдар сияқты ұйымдардың қызметі әлемдік қоғамдастықтың қылмыстың алдын алуды ұйымдастыру проблемасына қаншалықты мән беретінін көрсетеді. Олар қылмыс туралы ақпарат жинайды, оны талдайды, себептері мен салдарын анықтайды, ұсыныстар әзірлейді, қылмысқа қарсы күрестің әртүрлі

аспектілері, соның ішінде оның алдын алу мәселелері бойынша конвенциялар қабылдайды. Біріккен Ұлттар Ұйымы қылмыстың алдын алу және құқық бұзушылармен жұмыс істеу бойынша тұрақты конгрестер өткізеді. Оларды БҰҰ-ның қылмыстың алдын алу және бақылау комитеті дайындайды. БҰҰ құжаттарында тек алдын алу шаралары қылмыстың азаюына ықпал етуі мүмкін екендігі баса айтылған. Олар қоғамға бас бостандығынан айыру жазасын кеңінен қолдануға және қылмыстың алдын алуға байланысты емес қызметті қаржыландыру үшін ПО бюджетін ұлғайтуға қарағанда арзанырақ.

Қылмыстың алдын алу халықаралық құқықтық аспектіде қылмыс тудыратын факторларды, соның ішінде қылмыс жасау мүмкіндіктерін жою жүйесі ретінде қарастырылады. Сонымен қатар, тиімді алдын-алу кешенді тәсілді қолдану арқылы ғана мүмкін болады деген ой жан-жақты жүзеге асырылады.

Қылмыстың алдын алу жөніндегі шаралар кешені:

- әлеуметтік даму, әсіресе қалалық қылмыс, отбасылық зорлық - зомбылық, кәмелетке толмағандар арасындағы қылмыс және ұйымдасқан қылмыс, адам саудасы, әсіресе әйелдер мен балалар, сыбайлас жемқорлық сияқты қылмыс түрлеріне қатысты;

- жұртшылықтың қылмыстың алдын алу жөніндегі қызметке неғұрлым кең қатысуын қамтамасыз ету.

Алдын алу шараларын тиімді жүзеге асырудың қажетті шарты-бұл мәселені терең теориялық зерттеу. Неміс зерттеушісі Б. Баннеберг (В. Banneberg) құқық бұзушылықтың алдын алуды ұйымдастыру мәселелері бойынша ғылыми базаның әлсіздігі мен кемшіліктерін, ең алдымен, жүзеге асырылатын іс-шаралардың ерекшелігін алдын ала анықтайтын өңірлік (жергілікті) бөлімде атап көрсетеді.

Жалпы, оның пікірінше, құқық бұзушылықтардың тиімді алдын алу адам өмірінің барлық салаларына ерте араласуға және желілік стратегия деп аталатын нәрсеге байланысты. Мұнда құқық бұзушылық жасау қаупі бар отбасылар мен балаларды ерте және қарқынды қолдау ерекше рөл атқарады. Сонымен қатар, желілік стратегия тек жоққа шығармайды, сонымен қатар профилактиканың барлық деңгейлерінде жүйелі әсер етуді қамтамасыз етеді.

Қылмыстың алдын-алу тұжырымдамасына келетін болсақ, криминалист ғалымдар тиісті ұйымдар жүзеге асыратын әртүрлі қызмет түрлерін қамтитын бірқатар жұмыс анықтамаларын жасады. Мысалы:

қылмыстың алдын алу қызмет түрі ретінде «қылмыстардың ауқымы мен қауіптілігін барынша азайту мақсатында жүзеге асырылатын барлық шараларды қамтиды, мейлі ол қылмыс жасау мүмкіндігін азайту немесе ықтимал құқық бұзушыларға және жалпы халыққа әсер ету болсын».

қылмыстың алдын алу-бұл анықталатын кез-келген әрекет түрі емес, ойлау тәсілі, сонымен қатар қылмыспен күресудің дәстүрлі формальды әдістерінен жаңа бейресми әдістерге ауытқу,

қылмыстың алдын алу термин ретінде криминогендік маңызды факторларға әсер ету арқылы қылмыс пен заңсыз мінез-құлық қаупін арттыруға және деңгейін төмендетуге қарсы бағытталған кез келген шараларға қысқаша сілтеме жасау үшін қолданылады.

1998 жылы Еуропалық Кеңестің «полиция ынтымақтастығы» жұмыс тобы құқық бұзушылықтың алдын алуды анықтауда бірыңғай тәсіл жасауға тырысты - **алдын алу дегеніміз-қылмыстық мінез-құлық пен қылмыстық әрекеттердің алдын-алу үшін ғана емес, сонымен бірге «қоғамға қарсы мінез-құлықтың» кез-келген жағдайлары, мысалы, қоғамдық орындағы жанжалды мінез-құлық.**

Мысалы, Бельгия мен Голландияда алдын алудың басым бағыттарының бірі футбол жанкүйерлерінің зорлық-зомбылығының алдын алу болып табылады. Швед полициясы мас күйінде ұсталған көлік жүргізушілерімен (қайта даярлау бағдарламалары мен қоғамдық пайдалы жұмыстарды пайдалана отырып) жұмыс істеуге ерекше назар аударады. Австрияда қасақана қылмыстарға қатысты белсенді профилактикалық жұмыстар жүргізілуде. Сондай-ақ, ерте профилактиканың әртүрлі нысандарын, атап айтқанда, футбол жанкүйерлеріне қатысты қолдану үрдісі байқалады, олармен алдын-алу жұмыстары тек көшпелі ойындарға сүйемелдеу процесінде ғана емес, сонымен қатар клуб отырыстары мен жанкүйерлердің кездесулері кезінде де жүргізіледі.

Құқық бұзушылықтың алдын алу түрлерін жіктеу мәселесі елеулі ғылыми-практикалық маңызға ие. БҰҰ құжаттарында қылмыстың алдын алу стратегиясын **«тікелей» және «жанама»** деп бөлу бар. Соңғысына мыналар жатады: өмір сүру деңгейін арттыру, жұмыс беру, тиісті тұрғын үй жағдайларын қамтамасыз ету, білім беру, зейнетақы және әлеуметтік қамсыздандыру.

Батыс ғалымдарының профилактикалық қызметін жіктеу тәсілі қызықты. Олардың қылмыстың алдын алу моделі денсаулық сақтау жүйесіне сүйенеді, ал құқық бұзушылықтың алдын алу қызметі үш топқа бөлінеді: бастапқы, қайталама және үшінші профилактика. Бұл жіктеу көптеген елдерде қабылданғанын ескере отырып, оны толығырақ қарастырған жөн.

Қылмыстың алғашқы алдын-алу әлеуметтік саланың, сондай-ақ қоғамның моральдық-адамгершілік жағдайын және азаматтардың өмір сүру сапасын анықтайтын факторлардың айналасында шоғырланған. Ол жалпы орта жағдайларына әсер ету арқылы қылмыстық процестердің алдын алуға бағытталған. Бұл тәсіл «позитивті жалпы профилактика» деп аталады. Құқықтық нормаларды түсіндіру және халықтың құқықтық санасын тұрақтандыру; қылмыстың «терең тамыр жайған» себептерін жою (мысалы, әлеуметтену тапшылығы немесе нашар әлеуметтік-құрылымдық жағдайлар) сияқты іс-шараларды жүргізу көзделеді; азаматтарды заңға бағынатын мінез-құлыққа тәрбиелеуге бағытталған жүйені құру.

Қылмыстың екінші профилактикасы құқық бұзушы болуы мүмкін адамдарға немесе адамдар тобына бағытталған (қолайсыз және толық емес

отбасылардан шыққан, қаңғыбастыққа бейім балалар, жұмыссыздық қаупі бар жасөспірімдер және т.б.). Ол заңсыз мінез-құлықты болдырмау үшін олардың өмір салтына араласуға бағытталған. Бұл белгілі бір санаттағы адамдардың әлеуметтік адекватты мінез-құлқына тікелей немесе жанама қолдау көрсету арқылы жасалуы мүмкін. Сондай-ақ қайталама профилактика әлеуетті құқық бұзушының қылмыс жасау мүмкіндігін төмендетуге арналған іс-шаралар кешенін қамтиды: қылмыстық қол сұғу объектілерінің болуына қатысты; қажетті қылмыстық энергияның шекті мәндері және қылмыстың нысаналы объектілері мен құралдарының қолжетімділігі; қылмысты ашу және қылмыскерді әшкерелеу қаупі; қылмыс жасау нәтижесінде алынған табысты алып қою. Бастапқы профилактикадан айырмашылығы, бұл тәсіл "теріс жалпы профилактика" деп аталады.

Қылмыстың үшінші профилактикасы қылмыс жасаған адамдарға бағытталған. Оның негізгі мақсаты-қылмыстарды қайталамау үшін олардың өмір салтына әсер ету. Бұған әртүрлі әдістермен қол жеткізіледі, мысалы: тәрбиелік ықпал ету, амбулаториялық шаралар (мысалы, әлеуметтік тренинг курсы, кәмелетке толмаған құқық бұзушыларды қамауға алу, кәмелетке толмаған құқық бұзушыларға қатысты жазаны орындау); ақшалай айыппұлдар салу, шартты түрде сотталғандарға көмек көрсету, уақытша ұстау, тәрбие жұмысын жүргізу мақсатында ұстау; жазаланатын әрекеттерді жасаған адамдарға көмек көрсету, қайта әлеуметтендіру қорларын құру.

Аталған жіктеме профилактиканың тағы бір түрімен **(төртінші) толықтырылды, оның нысаналы объектісі қылмыс құрбандарын қарайды.** Батыс Еуропа елдері мен АҚШ полициясының практикалық қызметінде қылмыстар көбінесе ықтимал қылмыскерлер осал, қорғалмаған Құрбан мен қорғалмаған объектіге тап болған кезде жасалады деген тезис кеңінен насихатталады. Сондықтан профилактикалық шаралар қылмыскерге немесе қауіпсіздік жүйесіне немесе ықтимал жәбірленушіге бағытталуы керек (осылайша жеке, Жалпы және Виктимологиялық профилактика жүзеге асырылады).

Құқық бұзушылықтардың Виктимологиялық алдын алу әдістері ерекше қызығушылық тудырады, өйткені оларды ҚР-да құқық қорғау органдарының қызметінде пайдалану барынша азайтылған. Шетелде Виктимологиялық профилактиканың негізгі бағыты құқық бұзушылық құрбандарының ерекшеліктерін анықтау негізінде белгілі бір (қорғаныс) қоршау факторларының жүйесін құру болып табылады.

ПО-ның практикалық қызметкерлері, өзге де мемлекеттік құрылымдардың өкілдері өздерінің күнделікті жұмысында біршама өзгеше терминологияны пайдаланады, бұл ретте олар үшін құқық бұзушылықтардың алдын алудың негізгі үш түрі — әлеуметтік профилактика, ситуациялық профилактика және жұртшылық пен халықтың қатысуымен қылмыстың алдын алу негіз болып табылады. Көрсетілген жіктеуді толығырақ қарастырыңыз.

1. Қылмыстың әлеуметтік алдын алу. Оны қылмыскерге бағытталған қылмыстың алдын-алу деп те атайды. Еуропа және Солтүстік Америка елдерінің шетелдік сарапшылары қылмыстың әлеуметтік алдын алуға мемлекеттің келесі салалардағы әлеуметтік саясаты да сәйкес келуі керек деп санайды: қалалық инфрақұрылым және қоршаған орта; Денсаулық сақтау; отбасылық сала; білім беру; жастардың жағдайы; халықты жұмыспен қамту.

2. Ситуациялық қылмыстың алдын алу. Негізгі назар құқық бұзушының жеке басына емес, құқық бұзушылық жасау мүмкіндігінің алдын алуға аударылады. Құқық бұзушылық объектісіне қол жеткізуді қиындату әдістері әзірленуде (мысалы, сауда орталықтары мен тұрғын үй кешендерін бақылауды күшейту), құқық бұзушылықтар жасауға ықпал ететін факторлар анықталуда. Осылайша, қылмыстың алдын алуға ситуациялық көзқарастың қазіргі теориясы адамдар мен олардың кейіпкерлерін өзгертпестен, Заңсыз мінез-құлыққа (адамның кез-келген мінез-құлқы сияқты) әсер етуі мүмкін деген постулатқа негізделген. Қылмыс жасау ықтималдығы мыналарға байланысты деп саналады:

- пайда дәрежесіне байланысты жағдайлардың немесе қолда бар қолайлы мүмкіндіктердің саны;
- өзіңіз үшін осы артықшылықтарды алу мүмкіндігі;
- қылмыстық артықшылықтардың тартымдылығы;
- қылмыс жасауға байланысты тәуекел, әсіресе ықтимал қылмыскерге осы тәуекелді жою (немесе азайту) үшін ұсынылатын мүмкіндіктерден;
- белгілі жағдайларда әлеуетті қылмыскердің заңды баламалары, сондай-ақ олардың тартымдылығы мен ауыртпалықтары.

3. Жұртшылық пен халықтың қатысуымен қылмыстың алдын алу. Батыс Еуропа мен АҚШ елдерінде құқық бұзушылықтың алдын алу қызметінде жұртшылықпен өзара әрекеттесудің үш түрлі тәсілін ажыратуға болады. Бұл:

- а) қылмыстың алдын алу жөніндегі бағдарламаларды әзірлеуді және жүргізуді жүзеге асыратын қоғамдық ұйымдар құру;
- б) «Қоғамдық қорғау» деп аталатын ұйым (ерікті азаматтарды патрульдеу, «көршілерді қадағалау» сияқты бағдарламалар);
- в) қоғамдық даму бағдарламаларын жүзеге асыру (тұрғын аудандарды салу және күтіп ұстау, коммуналдық басқару мен қызметтерді орталықсыздандыру, тұрғын үйді бөлу және оны орналастыру саясатын жетілдіру).

Шетелдік зерттеушілердің пікірінше, қылмысқа қарсы күресте азаматтар мен репрессиялық органдар арасындағы ынтымақтастық қажет, өйткені біріншісі қылмыскерлер туралы азды-көпті пайдалы және сенімді ақпарат көзі бола алады. Ал полиция азаматтарды сақтық шараларын қолдану қажеттілігі туралы хабардар ете отырып, қылмыстық әрекеттермен барынша тиімді күресу мақсатында ынтымақтастыққа жаңа жолдар ашады. Алайда, құқық қорғау органдары азаматтар мемлекеттік құрылымдар тарапынан қорғауды сезінген жағдайда ғана халықпен өзара тиімді және сенімді қарым-

қатынас орнатуға сене алады. Голландиялық мамандардың зерттеулеріне сәйкес, қоғам өкілдерінің кең ауқымын тарта отырып, құқықтық тәртіпті сақтау халықтың полициямен қарым-қатынасына оң әсер етеді.

Қылмыстың алдын алудың тиімділігін арттыруда ғылымның жетістіктерін пайдалану маңызды рөл атқарады. Қазір **ғылыми деректер негізінде қылмыстың алдын алу стратегиясы** туралы айту әдеттегідей. Міне, осындай стратегиялардың кейбір мысалдары

Ыстық нүктелердегі қоғамдық тәртіпті сақтау: ыстық нүктелердегі полиция жұмысы-бұл қылмыс деңгейі жоғары аудандарда немесе «ыстық нүктелерде» патрульдеуді және басқа да құқық қорғау шараларын күшейтуге бағытталған стратегия. Зерттеулер көрсеткендей, «ыстық нүктелердегі» полиция жұмысы мақсатты аймақтардағы қылмысты азайтуда тиімді болуы мүмкін.

Қоршаған ортаны жобалау-бұл қылмыстың алдын алу стратегиясы, ол физикалық ортаны қылмыс жасауға онша қолайлы етпеу үшін өзгертуді көздейді. Бұл жарықтандыруды қосу, оқшауланған жерлерді алып тастау және қылмыс деңгейі жоғары жерлерде табиғи бақылауды арттыру сияқты нәрселерді қамтуы мүмкін. Зерттеулер көрсеткендей, орындар мен ғимараттардың архитектуралық дизайны мақсатты аймақтардағы қылмысты азайтуда тиімді болуы мүмкін.

Мәселен, мысалы, Лондон (Стоунбридж) аудандарының бірінде дамудың ерекшеліктері полицейлердің қылмыскерлерді ұстау әрекеттерін қиындатты. Көп ұзамай, құқық қорғау органдарының өтініші бойынша муниципалитет бірқатар үйлерді бұзу және Стоунбриджді қайта құру туралы шешім қабылдады. Криминогендік ландшафтты жасаған архитектуралық ерекшеліктер жойылды, ал Стоунбридж тұрғындарына тұрғын үй министрлігі осы тоқсанның әр пәтерін дабыл жүйесімен және басқа да қорғаныс құралдарымен жабдықтау үшін 1 мың фунт стерлинг бөлді.

Бақылау камералары: бақылау камералары көптеген елді мекендерде қылмыстың алдын алу құралы ретінде қолданылады. Зерттеулер көрсеткендей, бақылау камералары олар орнатылған жерлерде қылмысты азайтуда тиімді болуы мүмкін.

Бұл қылмыстың алдын алудың ғылыми негізделген стратегияларының бірнеше мысалдары ғана. Қылмыстың алдын алу стратегиясының тиімділігі нақты контекстке және іске асыруға байланысты өзгеруі мүмкін екенін ескеру маңызды. Алайда, ғылыми негізделген тәсілді қолданған кезде қажетті нәтижелерге қол жеткізу ықтималдығы жоғары болады. Ақпараттық технологиялардың жетістіктерін пайдалану қылмыстың алдын алудың тиімділігін арттыруда ерекше рөл атқарады.

Мысалы, көліктің, есірткінің, қарудың және т.б. қозғалысын бақылау мақсатында лазерлік және басқа да оптикалық техниканы қолдану перспективалы болып табылады; қылмыстың тән белгілері мен оны жасау орнындағы жағдай негізінде қылмыскердің әлеуметтік-психологиялық

портретін жасау әдістемелерін жетілдіру; қылмыстардың алдын алуды ақпараттық қамтамасыз ету деңгейін арттыру және олардың жолын кесу.

АҚШ-та Ұлттық қылмыс туралы ақпарат орталығы құрылды. Қылмыстарды есепке алу мен тіркеудің бірыңғай жүйесі және саусақ іздерін сәйкестендірудің автоматтандырылған жүйесі.

Қылмыстың қайталануының алдын алудың тиімді шарасы болып табылатын электронды мониторингі бар үй қамағына алу өте кең таралған жаза болып табылады.

9 ТАРАУ. «Қауіпсіздікке проблемалық көз қарас».

9.1 Қауіпсіздікті қамтамасыз етудегі проблемалық бағдарланған тәсілдің түсінігі мен мәні

Полицияның проблемалық-бағдарланған жұмысы (ППБ) - бұл полиция жұмысының стратегиясы, ол қоғамдағы белгілі бір мәселелерді немесе мәселелерді шешуге бағытталған, олар туындаған кезде оқиғаларға жауап беруге ғана емес.

ППБ ты алғаш рет 1970 жылдары Висконсин университетінің заң профессоры Герман Голдштейн енгізген. Голдштейннің жұмысының негізінде полицияның оқиғаларға жауап беруге бағытталған дәстүрлі жұмыс әдістері қылмыстың негізгі себептерін жою үшін тиімсіз болды деген идея болды. Оның орнына ол қоғамдағы қылмыстың қозғаушы күші болып табылатын нақты мәселелерді немесе мәселелерді анықтауға және шешуге бағытталған жаңа тәсілді ұсынды.

ППБ-тың негізгі стратегияларының бірі-нақты мәселелерді анықтау және шешу үшін проблемаларды шешу процесін пайдалану. Бұл процесс әдетте төрт кезеңнен тұрады:

- мәселені анықтау,
- мәселені талдау,
- жауап шараларын әзірлеу және
- жауап шараларын бағалау.

Бірінші кезеңде, проблеманы анықтау кезеңінде полиция қылмыстың қозғаушы күші болып табылатын қоғамдағы нақты мәселелерді немесе мәселелерді анықтайды. Екінші кезеңде, проблеманы талдау кезеңінде полиция проблема туралы, оның себептері мен ықпал ететін факторлары туралы ақпарат жинайды. Үшінші кезеңде, жауап беру кезеңінде полиция бірқатар стратегиялар мен тактикаларды қамтуы мүмкін мәселені шешу жоспарын жасайды. Соңғы кезеңде, кек алуды бағалау кезінде полиция кек қайтарудың тиімділігін бағалайды және қажетті түзетулер енгізеді.

ППБ әдетте белгілі бір мәселелерді анықтау және шешу үшін қауымдастық мүшелерімен және ұйымдармен серіктестікте жұмыс істейтін арнайы дайындалған полиция қызметкерлерімен жүзеге асырылады. Бұл қызметкерлер проблемаларды шешу үшін бірқатар стратегиялар мен тактикаларды қолданады, соның ішінде қоғамдастықты жұмылдыру, проблемаларды шешуде серіктестік және қылмысты талдау.

Қауымдастықты жұмылдыру-бұл ресурстарды жұмылдыру және проблемаларды шешуге жалпы жауапкершілік сезімін қалыптастыру үшін қауымдастық мүшелерімен және ұйымдармен жұмыс істеуді көздейтін стратегия.

Мәселелерді шешудегі серіктестік-бұл проблемаларды анықтау және шешу үшін қауымдастық мүшелерімен және ұйымдармен жұмыс істеуді көздейтін стратегия.

Қылмысты талдау-бұл қылмыстың заңдылықтары мен тенденцияларын анықтау үшін деректер мен зерттеулерді пайдалануды көздейтін стратегия.

ППБ әлемнің бірқатар елдерінде, соның ішінде АҚШ, Канада, Австралия және Ұлыбританияда сәтті енгізілді. АҚШ-та ППБ Нью-Йорк, Лос-Анджелес және Чикаго сияқты бірқатар қалаларда енгізілді. Канадада ППБ Торонто мен Ванкуверде енгізілді. Австралияда-Сидней мен Перт. Ұлыбританияда ППБ бағдарламасы бірқатар қалаларда, соның ішінде Лондон мен Манчестерде енгізілді

Қылмысты азайтудағы және қоғамдық қауіпсіздікті арттырудағы ППБ тиімділігі зерттеулердің өсіп келе жатқан көлемімен расталады. Зерттеулер көрсеткендей, ППБ қылмысты азайтуда, қоғамдық қауіпсіздікті арттыруда және полиция мен қоғам арасында берік қарым-қатынас орнатуда тиімді болуы мүмкін. Дегенмен, ППБ тиімділігі нақты контекстке байланысты өзгеруі мүмкін екенін ескеру маңызды.

Проблемалық-бағдарланған полиция жұмысын (ППБ) тиімді енгізу бірқатар негізгі элементтерді қажет етеді, соның ішінде:

- *Басшылықтың қызығушылығы мен міндеттемесі:*

Тиімді ППБ полиция департаменті тарапынан да, қоғамдастық тарапынан да басшылық пен міндеттеменің қызығушылығын талап етеді. Бұған мәселелерді шешуге, қызметкерлер мен ресурстарды бөлуге, оқыту мен қолдауды қамтамасыз етуге дайын басшылық кіреді.

- *Қоғамдастықтың қатысуы:*

ППБ полиция мен Қоғамдастық арасындағы серіктестікті қамтыған кезде тиімді болады. Қауымдастық пен ұйым мүшелері проблемаларды анықтаудан бастап шешімдерді әзірлеу мен іске асыруға дейінгі мәселелерді шешу процесіне белсенді қатысуы керек.

- *Деректерді жинау және талдау:*

ППБ проблемаларды анықтау және жауаптардың тиімділігін бағалау үшін деректерді жинауды және талдауды қажет етеді. Бұған қылмыс, тәртіпсіздік және басқа да қоғамдық мәселелер туралы мәліметтер жинау, сондай-ақ мәселелердің себептерін түсіну үшін зерттеулер жүргізу кіреді.

- *Ресурстар:*

ППБ тиімді жұмыс істеуі үшін персоналды, қаржыландыруды және технологияны қоса алғанда, тиісті ресурстар қажет. Бұл қызметкерлерді қажетті дайындықпен және қолдаумен қамтамасыз етуді, сондай-ақ деректерді жинау және талдау үшін қажетті ресурстарды қамтамасыз етуді қамтиды.

- *Ынтымақтастық:*

ППБ басқа құқық қорғау органдары, әлеуметтік қызмет провайдерлері және қоғамдық ұйымдар сияқты әртүрлі ведомстволар мен ұйымдар арасындағы ынтымақтастықты талап етеді. Бұған ақпарат алмасу, жауап беруді үйлестіру және мәселелерді шешу үшін бірлесіп жұмыс істеу кіреді.

- *Икемділік:*

ППБ проблемаларды шешу әдістері мен жауаптарға қатысты белгілі бір икемділік деңгейін талап етеді. Бұған жауаптарды өзгертін жағдайларға және жаңа ақпаратқа бейімдеу мүмкіндігі, сондай-ақ қажет болған жағдайда жауаптарды түзету мүмкіндігі кіреді.

Іс-әрекеттегі проблемалық полицияның мысалдары

Есірткі саудасы: аудандардың бірінде полицейлер қылмыс деңгейі жоғары учаскеде есірткі саудасы мәселесін шешу үшін проблемалық жұмыс әдістерін қолданды. Олар мәселені мұқият талдап, есірткі белсенділігінің көп бөлігі белгілі бір тұрғын үй жобасына бағытталғанын анықтады. Содан кейін олар тұрғын үй басқармасымен бірлесе отырып, аудандағы қауіпсіздікті арттырды, соның ішінде қауіпсіздік камераларын орнату және қосымша күзетшілерді жалдау. Олар сондай-ақ жергілікті тұрғындарға есірткі және кәсіптік оқыту бағдарламаларын ұсына отырып, қоғамдық ұйымдармен ынтымақтастық жасады. Нәтижесінде есірткі саудасының өсуі және онымен байланысты қылмыс ауданда тоқтатылды.

Қоғамдық тәртіпті бұзу: кампус полиция департаменті белгілі бір аудандағы қоғамдық тәртіпті бұзу мәселесін шешу үшін проблемалық полицияның жұмысын пайдаланды. Полиция департаменті тәртіпсіз мінез-құлықтың көп бөлігі демалыс күндері болғанын және бұл негізінен алкогольді шамадан тыс тұтынудан туындағанын анықтады. Содан кейін олар университет әкімшілігімен бірлесе отырып, осы аймақтағы патрульді күшейтуді, жергілікті барлармен және мейрамханалармен алкогольді тұтыну кезінде тұтынушылардың қауіпсіздігін қамтамасыз етуді, сондай-ақ студенттерге алкогольді тұтынуға қатысты жауапты таңдау жасауға көмектесу үшін білім беруді және ресурстармен қамтамасыз етуді қамтитын стратегияны әзірледі.

Ұрлық: полицияның проблемалық-бағдарланған жұмысын полиция бөлімі белгілі бір аудандағы пәтер ұрлығы мәселесін шешу үшін пайдаланды. Талдау жүргізгеннен кейін олар ұрлықтың көпшілігі адамдар жұмыста немесе мектепте болған күндізгі уақытта болатынын анықтады. Олар сондай-ақ ұрылардың көпшілігі үйге құлыпталмаған есіктер немесе терезелер арқылы кіретінін анықтады. Осы ақпаратты алғаннан кейін полиция бөлімі тұрғындармен есіктер мен терезелерді құлыптаудың маңыздылығы туралы түсіндіру жұмыстарын жүргізді, сонымен қатар күндізгі уақытта патрульдеуді күшейтті.

Бұл белгілі бір мәселелерді шешу үшін проблемаға бағытталған полиция жұмысының бірнеше мысалдары ғана. Ең бастысы, әрбір мәселе бірегей және талдау мен араласуға ерекше көзқарасты қажет етеді. Әрбір мысал проблемалық-бағдарланған полиция қызметі — бұл белгілі бір мәселелерді олардың пайда болуына ықпал ететін негізгі факторларды анықтау арқылы шешуге мүмкіндік беретін деректерге және қоғамдастықтың қатысуына негізделген тәсіл екенін көрсетеді.

9.2 Қауіпсіздікті қамтамасыз етудің проблемалық-бағдарланған тәсілі жағдайында талдау жүргізу әдістемесі

а) Талдау әдістері

Проблемаларды талдау кезінде полиция қызметкерлері проблемаға ықпал ететін негізгі факторларды анықтау және түсіну үшін жүйелі және деректерге негізделген (дәлелдерге) тәсілді қолдануы керек. Төменде олар қолдана алатын кейбір әдістер мен әдістемелер келтірілген:

С.А.Р.А. (S. A. R. A.) - сканерлеу, талдау, жоспарлау/іске асыру және бағалау. Бірінші қадам-қылмыс ошақтары немесе тәртіпсіздік деңгейі жоғары аймақтар сияқты ықтимал мәселелерге қоршаған ортаны сканерлеу. Содан кейін нақты мәселені және оның себептерін түсіну үшін терең талдау жасалады. Бұған қылмыс статистикасы, халық арасында сауалнама жүргізу, жергілікті тұрғындармен және бизнес иелерімен сұхбат сияқты әртүрлі көздерден мәліметтер жинау кіруі мүмкін. Талдаудан кейін мәселенің ауырлығына баға беріледі және оны шешу жоспары жасалады.

Қылмыс үшбұрышы

Проблемаларды талдау үшбұрышы (кейде қылмыс үшбұрышы деп аталады) қайталанатын қылмыс пен тәртіпсіздік мәселелерін түсіну тәсілі болып табылады. Бұл идея қылмыс немесе тәртіпсіздік (1) ықтимал құқық бұзушылар және (2) қолайлы мақсаттар (3) уақыт пен кеңістікте, осы мақсаттар үшін қабілетті қамқоршылар болмаған кезде жиналған кезде пайда болады деп болжайды. Мәселелерді талдау үшбұрышының қарапайым нұсқасы келесідей:

Қылмыскерлерді кейде басқа адамдар басқара алады: мұндай адамдар кураторлар деп аталады. Мақсаттар мен құрбандарды кейде басқа адамдар қорғай алады: бұл адамдар қамқоршылар ретінде белгілі. Орындар әдетте біреудің бақылауында болады: бұл адамдар менеджерлер ретінде белгілі. Осылайша, проблемаларды тиімді шешу қылмыскерлер мен олардың мақсаттары/құрбандары орындарда қалай жиналатынын түсінуді, сондай-ақ осы құқық бұзушылардың, мақсаттар/құрбандар мен орындардың қалай тиімді бақыланатынын немесе бақыланбайтынын түсінуді талап етеді. Белгілі бір мәселе контекстіндегі мәселені талдау үшбұрышындағы әлсіз жақтарды түсіну жаңа араласуларға жол көрсетеді. Мәселені талдаудың толық үшбұрышы келесідей:

Әдетте, полиция қарастыратын оқиғалар (мәселелер) төрт бағыт бойынша топтастырылады:

Мінез-құлық. Белгілі бір мінез-құлық барлық оқиғаларға ортақ. Мысалы, шамадан тыс шу, адамдарды немесе бизнесті жиі тонау, мас күйінде көлік жүргізу, сынған көліктер, есірткі саудасы, көлік ұрлау. Қиындық тудыруы мүмкін адамдардың мінез-құлқының әртүрлі үлгілері бар.

Орын. Белгілі бір орындар оқиғаларға тән болуы мүмкін. Проблемалық мінез-құлықтың бір немесе бірнеше түріне байланысты оқиғалар, мысалы, көше бұрышында, үйде, кәсіпорында, саябақта, ауданда немесе мектепте

болуы мүмкін. Кейбір оқиғалар абстрактілі жерлерде, мысалы, киберкеңістік, телефон арқылы немесе басқа ақпараттық желілер арқылы болады.

Тұлғалар. Белгілі бір адамдар немесе адамдар тобы болуы мүмкін оқиғалардың жалпы факторлары ретінде әрекет ету. Бұл адамдар қылмыскер де, жәбірленуші де болуы мүмкін. Мысалы, мәселе құқық бұзушылардың бір санатына байланысты болуы мүмкін - жастар тобы, созылмалы маскүнемдер тобы, есірткі қолданатын жастар тобы және т. б. екінші жағынан, мәселеде жалпы зардап шеккендер/құрбандар болуы мүмкін, мысалы: бір үйдің тұрғындары, қарттар, кішкентай балалар және т. б.

Уақыт. Белгілі бір уақыт оқиғаларға тән болуы мүмкін. Бір немесе бірнеше мінез-құлық оқиғалары, бір немесе бірнеше жерде, бір немесе бірнеше адамға әсер ететін немесе әсер ететін оқиғалар бір уақытта болуы мүмкін, мысалы, жолдарда қарбалас уақытта, бардың жабылуы кезінде, мерекелік сауда маусымында немесе жыл сайынғы фестиваль кезінде.

Іс жүзінде қылмыс пен тәртіпсіздік шынымен де осылай топтастырылғаны туралы дәлелдер көбейіп келеді. Олар уақыт, орын немесе адамдар бойынша біркелкі бөлінбейді. Полиция мен зерттеушілер осы кластерлердің кейбірін көбірек таниды:

Әр түрлі жерлерде әртүрлі нысандарға шабуыл жасайтын **қайталанатын қылмыскерлер.**

Әр түрлі жерлерде әртүрлі қылмыскерлер бірнеше рет шабуылдаған **қайталанған құрбандар.**

Бір жерде әртүрлі құқық бұзушылар мен әртүрлі мақсаттар өзара әрекеттесетін **қайталанатын орындар (немесе ыстық нүктелер).**

Проблемалық талдау үшбұрышы қылмыстың қалай және не үшін болатынын түсіндіру үшін **күнделікті әрекеттер теориясы** негізінде жасалған. Бұл теория қылмыс болған кезде үш нәрсе бір уақытта және бір жерде болады деп тұжырымдайды:

- қолайлы мақсат бар.
- қылмыстың алдын алуға қабілетті тиісті күзет жоқ.
- дәлелді қылмыскер бар.

Төменде осы екі талдау әдісін қолдану үшін сұрақтардың бақылау тізімі берілген:

Қылмысты картаға түсіру: қылмысты картаға түсіру-зандылықтарды, тенденцияларды және «ыстық нүктелерді» анықтау үшін қылмыс деректерін талдау әдісі. Полиция қызметкерлері ұрлық немесе шабуыл сияқты белгілі бір қылмыс түрлерінің орындарын көрсететін карталарды жасау үшін қылмыс картасын жасау бағдарламалық құралын пайдалана алады. Бұл полицейлерге қылмыстың шоғырланған жерлерін анықтауға және мәселені шешудің мақсатты стратегияларын жасауға көмектеседі.

Негізгі себептерді талдау: негізгі себептерді талдау-бұл мәселеге ықпал ететін негізгі факторларды анықтау әдісі. Ол үшін қауымдастық мүшелерімен, бизнес иелерімен және басқа да мүдделі тараптармен мәселе туралы ақпарат жинау үшін сұхбат жүргізілуі мүмкін. Деректер жиналғаннан

кейін қызметкерлер мәселенің негізгі себептерін анықтау үшін «балық сүйегі» диаграммалары немесе себеп-салдарлық диаграммалар сияқты құралдарды пайдалана алады.

Әлеуметтік медианы талдау: әлеуметтік медианы талдау-бұл жеке адамдар мен топтар арасындағы қарым-қатынасты талдау әдісі, олардың өзара байланысын және олардың қылмыстық әрекетке қалай қатысуы мүмкін екенін түсінуге мүмкіндік береді. Бұл жеке адамдар мен топтар арасындағы байланыстарды көрсететін диаграммалар немесе карталар құруды, сондай-ақ желідегі негізгі ойыншыларды немесе көшбасшыларды анықтауды қамтуы мүмкін.

Деректерге негізделген полиция жұмысы: деректерге негізделген полиция жұмысы — полицияның шешімдері мен стратегияларын негіздеу үшін деректерді (ақпарат, дәлелдер деңгейінде) және ғылыми зерттеулерді пайдалану әдісі. Ол проблемаларды анықтау үшін деректерді пайдалануды, әртүрлі іс-шаралардың тиімділігін бағалауды және ресурстарды бөлу және саясатты жүзеге асыру туралы шешім қабылдау үшін осы ақпаратты пайдалануды қамтиды.

6. Шешімдерді іздеу

Полиция проблеманы егжей — тегжейлі талдаған болса да, бірінші кезекте оны мәжбүрлеуді күшейту арқылы шешуге тырысады (яғни, жаза). Дегенмен, мәселені ұзақ мерзімді шешу үшін екі маңызды шарт қажет:

- 1) барлық мүдделі тараптардың қолдауын табу және
- 2) қылмыстың алдын алу саласындағы соңғы зерттеулерге сәйкес қандай әдістер тиімді екенін білу жақсы.

Шешімдерді іздеу үшін осы мәселені шешу үшін басқа аймақтардың немесе елдердің тәжірибесі туралы ақпаратты жылдам іздеуге болады. Мысалы, жоғарыдағы 2.3 (в) бөліміндегі ең жақсы тәжірибелер туралы ақпарат.

Мәселенің тез төмендеуіне әкелетін шешімдерді таңдау ұсынылады. Бұл алыстағы, жанама емес, мәселенің тікелей, тікелей себептеріне назар аудару керек дегенді білдіреді.

Мұны барда сынған бөтелкелер мен көзілдіріктер үшін болған жекпе-жекте келушілердің жеке жарақаттары мәселесінің мысалында көрсетуге болады. Шалғайдағы «түпкі» себептерге ұлттық азшылықтардың көңілі қалған жастарының ұрпағын тудыратын кемсітушілік, кең әлеуметтік оқшаулануға әкелетін жергілікті жұмыспен қамту мүмкіндіктерінің болмауы, сондай-ақ қолайсыз және заңсыз аймақта "салқын" бедел өте маңызды болуы мүмкін. Неғұрлым шұғыл, ситуациялық себептерге жергілікті барлар мен кафелерде маскүнемдікке ықпал ететін жауапсыз қызмет көрсету тәжірибесі және өлім қаруы ретінде оңай пайдалануға болатын бөтелкелер мен стакандардың тікелей қол жетімділігі кіруі мүмкін.

Қылмыстың тез және тұрақты төмендеуі тек ситуациялық себептерді жоюдың нәтижесі болуы мүмкін; түпкі себептерді жою, егер біз олармен не істеу керектігін білсек те, салыстырмалы түрде алыс болашақта - қазіргі

мүдделі тараптар мәселеге деген қызығушылықты жоғалтқаннан кейін ғана өз нәтижесін бере алады. Сонымен қатар, тікелей себептер жойылмайынша, сынған көзілдірік пен бөтелкелер келушілер арасында құрбандық шалуды жалғастырады.

Кейбір ситуациялық шешімдер де ұзақ уақыт алуы мүмкін. Мысалы, стакандар мен бөтелкелерден келетін қауіпті барлар мен кафелерге сынған кезде үгінділерге бөлінетін шыңдалған стакандар мен бөтелкелерді ғана қолдануға міндеттеу арқылы заңды түрде шешуге болады. Бұл жылдар қажет болуы мүмкін. Жергілікті барларға сыраны тек шыңдалған немесе пластикалық шыныаяқтарда ұсынуға және барда бөтелкелерді сатудан бас тартуға қысым жасау әлдеқайда шынайы болар еді. Бұған әлдеқайда қысқа мерзімде қол жеткізуге болады.

Осылайша, мәселенің шешімдерін іздеу кезінде, әдетте, мәселені шешудің бірнеше әдісі бар екенін есте ұстаған жөн. Оңтайлы шешімді таңдағанда әр түрлі баламалардан таңдау критерийлерін қолдану ұсынылады:

- Шешім тым өршіл немесе қымбат емес.
- Ол алыс, жанама емес, жақын, тікелей себептерге назар аударады, бұл оған проблеманың өзгеруіне тікелей әсер етуге жақсы мүмкіндік береді.
- Шешім мәселеге қалай әсер етуі керек екендігі түсінікті механизм нақты тұжырымдалған.

9.3 Әрекет ету шараларының (шешімдердің) тиімділігін бағалау

Мәселеге жауап беру/әсер ету шараларының тиімділігін бағалаудың екі негізгі түрі бар: **процесті бағалау және өнімділікті бағалау.**

Процесті бағалау мәселені шешу бойынша іс-шаралардың қалай жүзеге асырылғандығы туралы мәселені зерттейді. Процесті бағалауды тексеру тізімі қойылатын сұрақтарды көрсетеді.

Мәселені шешу үшін кешенді шаралар қажет, яғни өзара байланысты. Тек бір тікелей әрекет мәселені шеше алмайды. Нәтижеге жету үшін параллель немесе тізбекте бірінен соң бірі болуы керек бірқатар іс-шаралар қажет. Мәселеге жауап беру кезінде іс-әрекеттерді жоспарлау көбінесе шешуші болып табылады. Осы себепті мәселені шешудің негізгі шаралары қашан жүзеге асырылуы керектігін көрсететін жоба кестесін/жоспарын құру пайдалы.

Күтпеген оқиғалар сізді мәселені шешуге арналған іс-шаралар жоспарын өзгертуге мәжбүр етуі мүмкін болса да, мұндай тәуекелдердің көпшілігін болжауға болады. Мәселені шешудің сәтсіздігінің кейбір ықтимал факторлары/қауіптері:

1. Мәселені жеткіліксіз түсіну

- Мысалы, қайталанған құрбандарға аз көңіл бөлінді. Бұл мәселе туралы дұрыс емес болжамдардан немесе жеткіліксіз талдаулардан туындауы мүмкін (мысалы, қайталанатын құрбандар/жәбірленушілер қарастырылмаған).

2. Тым күрделі шешім

- Мәселен, мәселені шешу азаматтар тарапынан үлкен белсенділікті көздеді, бұл ретте осы аумақта халықтың әлеуметтік белсенділігі мен бірлігін дамытудың әлсіз деңгейі бар. Халықтың белсенділігі мен әлеуметтік бірлігін арттыру бойынша арнайы іс-шаралар болмаған кезде проблемаларды шешу жөніндегі жоспар көрінеу сәтсіз болады.

3. Құқық бұзушылардың мінез-құлқын өзгерту

Мәселені шешу бойынша шараларды іске асыру кезінде құқық бұзушылар шарттардың өзгеруіне жауап беріп, соған сәйкес бейімделетіні анық. Теріс бейімделудің кейбір түрлерін болжауға және жоспарлауға болады. Кейде проблеманың географиялық орын ауыстыруы (мысалы, бір аймақтан екінші аймаққа ұрлық) алдын-ала анықталуы мүмкін және басқа аумақтарды қорғау үшін кеңейтілген қорғаныс шаралары қолданылуы мүмкін.

4. Бастапқы шарттардың өзгеруі

Мәселені шешуге бағытталған іс-шараларға әсер ететін күтпеген сыртқы өзгерістер болуы мүмкін. Серіктес агенттіктің бюджеті күтпеген жерден қысқартылуы мүмкін, мысалы, оны мәселені шешуге күш салуды тоқтатуға мәжбүр етеді. Мәселе өздігінен шешілмейтіндіктен, жалғыз жол-жоспарларды өзгерту.

Процестерді бағалау ақпаратты қажет етеді. Бұл ақпарат негізінен проблемаларды шешу тобының мүшелерінен келеді, сондықтан олардың өз қызметін құжаттауы маңызды. Олар қандай әрекеттерді құжаттайды және кім жазады, бұл іс — шараларды жоспарлау кезінде шешілетін мәселелер.

Мәселеге әрекет ету/әсер ету *шараларының нәтижелілігін бағалау*, 2 негізгі сұраққа жауап береді:

- «Мәселе азайды ма?»- ол үшін мәселені шешу жөніндегі іс-шараларға дейін және одан кейін оның деңгейін салыстыру қажет.

- «Мәселе ненің есебінен азаюы мүмкін?»

Әдетте проблеманың нашарлауы немесе азаюы туралы көптеген балама түсініктемелер бар.

Мәселенің өзгеруіне балама түсініктемелерді болдырмау үшін жауап бергенге дейін және одан кейін мәселенің мөлшерін бағалау кезінде қосымша өлшеу көрсеткіштерін қолдану қажет. Мысалы:

Құқық бұзушылық мақсатының мөлшерін өзгерту.

Егер көпқабатты үйдегі тұрғындардың саны азайған болса, онда ұрлық саны азаятыны анық, өйткені ықтимал құрбандар аз. Құқық бұзушылықтың ықтимал мақсатын қысқарту ұрлықтың құлдырауының балама түсіндірмесі болуы мүмкін.

Осы фактордың әсерін бақылау үшін жауап бергенге дейін және кейін ұрлық санын жауап бергенге дейін және кейін бос емес пәтерлер санына бөліңіз. Төмендегі кестеде ұрлықтың төмендеуі сияқты көрінетін нәрсе ішінара тұрғындардың қысқаруына байланысты болды.

Сол сияқты, егер алдын-ала және кейінгі уақыттардың ұзақтығы айтарлықтай өзгеше болса, біз ұрлықты айына бір бірлікке алу үшін айлар мен айлар санын қайтадан бөлу арқылы бақылаймыз.

Белсенділік циклдары

Адамның іс-әрекеті күндер, апталар мен айлар бойы өзгереді. Ең көп таралған циклдардың қатарына жұмысқа бару және мектепке бару, жұмыс және демалыс, маусымдар мен мерекелер жатады. Мұндай циклдар проблемалардың үнемі өзгеруіне әкеледі. Циклдарды бақылау үшін реакция шараларына дейінгі циклдің сол бөлігін проблемаға жауап бергеннен кейінгі циклдің сол бөлігімен салыстырыңыз.

Мәселенің ұзақ мерзімді тенденциялары

Мәселелер оларға жауап бермес бұрын нашарлауы (немесе жақсаруы) мүмкін. Бұл жалпы өсу немесе төмендеу тенденцияларына байланысты. Трендтерді ескерместен, жауап беру сәтті болды деген қорытынды жасауға болады, бірақ бұл іс жүзінде кез келген жағдайда болуы мүмкін.

Трендті бақылаудың екі әдісі бар (яғни жалпы динамиканың әсерін жою). Бірінші әдіс-жалпы тенденцияны анықтау үшін мәселені жауап бергенге дейін ұзақ уақыт бойы өлшеу. Жауап бергеннен кейін осы тенденциядан айтарлықтай ауытқулар қабылданған шаралардың нәтижелілігін көрсетеді.

Екінші әдіс-проблеманы шешу бойынша іс-шаралар жүзеге асырылған адамдарды немесе орындарды ұқсас адамдар тобымен немесе ештеңе жасалмаған орындармен салыстыру. Мұны бақылау Тобы (ештеңе жасалмайтын жерде) немесе салыстыру тобы (мәселені шешу шаралары жүргізілетін жерде) деп атайды. Бақылау тобы салыстыру тобына ұқсас болуы керек. Бақылау тобы, егер ол араласпаса, салыстыру тобымен не болатынын айтады. Егер салыстыру тобы бақылау тобына қарағанда басқаша өзгерсе, бұл іс-шаралардың әсерінен болатын әсердің болуын көрсетеді.

Мәселені өлшеу тәсілдерін өзгерту.

Алдыңғы және кейінгі салыстыру, егер мәселе жауап бергенге дейін және одан кейін бірдей өлшенсе ғана рұқсат етіледі. Өлшеудегі айырмашылықтар мәселенің өзгеруіне әкелуі мүмкін. Бұрын және кейін бірдей өлшеу процедураларын (статистикалық санау) қолданыңыз. Бұрын және кейін бақылаулар бір уақытта бір жерлерде болуы керек, бірдей нәрселерді бақылап, оларды бірдей жолмен жазып алу керек. Алдыңғы және кейінгі фотосуреттер мен бейнелер бір жарықта, бір бұрыштан, бір қашықтықтан және кескін аймағының өлшемі бірдей болуы керек. Сұхбат берушілер бұрын және кейін бірдей болуы керек, бірдей сұрақтарды бірдей ретпен қою керек.

Экстремалды максимумнан табиғи құлдырау.

Көптеген мәселелер шешіле бастайды, өйткені жағдай шегіне жетті. Осылайша, реакция шаралары мәселе қалыптан тыс жоғары болған кезде басталады. Бірақ тіпті салыстырмалы түрде тұрақты мәселе де өзгереді. Қазір әдеттен тыс маңызды мәселе, егер ештеңе жасалмаса да, қалыпты деңгейіне

оралады (бұл «орташа регрессия» деп аталады және бұл өте төмен көрсеткіштерге де қатысты). Орташа мәнді түсіну үшін реакция басталғанға дейін ұзақ мерзімді тербелістерді зерттеу керек, уақыт өте келе қалыптан тыс тербелістердің динамикасын көру керек.

10 ТАРАУ. «ҚОҒАММЕН СЕРІКТЕСТІК ҚАТЫНАСТАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ»

10.1 Серіктестік ұғымы және қауымдастықтарды тарту. Серіктестік тиімділігінің негізгі нысандары, принциптері мен шарттары.

Полиция мен қоғам арасындағы серіктестікті құру-бұл полиция қызметінің кез-келген деңгейінде және полиция қызметінің кез-келген саласында өзгерістерді қажет ететін күрделі және көпжақты процесс. Полиция мен қоғам арасындағы серіктестіктің негізгі алғышарты көшелерде, алаңдарда, стадиондарда, скверлерде, саябақтарда, вокзалдарда және басқа да қоғамдық орындарда қауіпсіздік пен қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету процесіне қоғамның тартылу деңгейін арттырудың, сондай-ақ азаматтардың тұратын жерлеріндегі қылмыс мәселесін шешудің шұғыл қажеттілігі болып табылады, өйткені бұл міндетті тек қана полиция.

Жұртшылықты өмір сүру сапасын жақсарту үшін жауапкершілікті бөлісуге және сол арқылы полицияны қылмысқа қарсы және оның алдын алу шараларында белсенді түрде қолдауға ынталандыру үшін полиция қоғаммен сенім мен серіктестік қарым-қатынас орнатуы керек. Бұл серіктестік өзара жауаптылықпен және екі серіктес үшін бірдей шарттармен сипатталуы керек.

Мұндай серіктестікке қол жеткізу үшін полиция қоғамға жақсы интеграциялануы және қоғамда заңдылығын азаматтардың конституциялық құқықтарын сақтау және құқықтың үстемдігі қағидаты негізінде қызметті жүзеге асыру, сондай-ақ халыққа көрсетілетін қызметтердің сапасын жақсарту арқылы нығайтуы керек. Осылайша, жергілікті полиция:

- жергілікті тұрғындар үшін оңай танылатын және қолжетімді болу;
- жергілікті тұрғындарды білу және оларға танымал болу;
- халықтың қажеттіліктеріне жауап

беру;

- халықтың мәселелерін тыңдау;
- жергілікті халықты тарту және

жұмылдыру;

- өз әрекеттері мен қол жеткізген нәтижелері туралы есеп беру.

Танылу және қолжетімділік полиция қызметкерлерінің аудан тұрғындары үшін оңай қол жетімді болуын талап етеді, бұл олардың танылуымен және аудан аумағында ыңғайсыздық тудырмайтын болуымен оңай қамтамасыз етіледі. Күнделікті жеке байланыстар жергілікті тұрғындарға «өздерінің» полицейлерімен жақынырақ танысуға көмектеседі.

Полицейлер өз аудандарының тұрғындарының әлеуметтік құрылымын жақсы білуі керек. Басқаша айтқанда, олар өздеріне бекітілген аудандардың «әлеуметтік картасын», атап айтқанда, осал адамдар мен тәуекел топтарын, тәртіп бұзушылар мен қылмыскерлерді, ықтимал қылмыс орындарын (мысалы, барлар) және ыстық нүктелерді, жергілікті көшбасшыларды, бизнес

СЕРІКТЕСТІКТІҢ АЛҒЫШАРТТАРЫ
МЕН ШАРТТАРЫ

түрлерін және аудандағы әлеуметтік қызмет көрсету кәсіпорындарын тізімдеуі керек.

СЕРІКТЕСТІК ДЕГЕНІМІЗ НЕ?

Жауаптылық демократиялық принциптерге негізделген полиция қызметінің маңызды қағидасы болып табылады, яғни полиция барлық жергілікті тұрғындардың өзекті

қажеттіліктері мен мәселелеріне сезімтал әрекет етеді және көмекке мұқтаж адамдарға жанашырлық пен адам құқықтарын құрметтеу арқылы бейтарап және ашық түрде жедел жәрдем көрсетуге бар күшін салады. Полиция қызметі полиция жұмыс істейтін аудан тұрғындарының нормалары мен құндылықтар жүйесін ескеруі керек.

Жергілікті жұртшылықпен консультациялар жүргізу қажеттілігі жабық полиция жүйесі болашақта жергілікті халыққа не қажет екенін біржақты түрде шешетінін мойындауға негізделген.

Жұртшылықпен консультациялар өткізу, ауданның проблемаларын анықтау, олардың негізінде жатқан себептерді талдау, басым міндеттерді белгілеу және оларды іске асыру процесіне халықты жұмылдыру және тарту, сондай-ақ тұрғылықты жері бойынша халықпен полиция жұмысының басқа да айрықша сипаттамасының маңызды аспектілері-проблемаларды шешуге алдын ала көзқарас (құқық бұзушылықтардың алдын алу) болып табылады.

Халықпен консультациялар жүргізу арқылы полиция аудан тұрғындарының проблемаларын, құндылықтары мен кеңестерін ескеруге дайын екендігін көрсетеді.

Оның орнына халық ақпарат пен ресурстар береді, сондай-ақ полицияның әрекеттеріне моральдық қолдау көрсетеді деп болжануда. Шын мәнінде, бұл жергілікті тұрғындар осы мәселелерді анықтау және шешу үшін полицияның белсенді серіктесі болуы керек дегенді білдіреді

Сондай-ақ сервистік полиция қызметінің негізгі қағидаты болып табылатын есептілік әртүрлі институттардың олардың қызметіне қоғамдық қадағалауды жүзеге асыруы кезінде полиция құрылымдарының ашықтығын болжайды.

Полиция заң алдында жауап беруі керек және оның қызметі ашық және қоғамға есеп беруі керек. Ол үшін полиция да ерікті түрде халыққа ақпарат беруге міндетті.

Егер полиция өз қызметін қоғам үшін ашық етуге дайын екенін білдірсе, онда қоғам «проблемалар» туындаған кезде (атап айтқанда, полицейлердің заңсыз әрекеттері, бюджет мәселелері және т.б.) әлдеқайда адал болуы мүмкін.

Полиция мен халық арасындағы серіктестік-бұл халық үшін сапалы өмір сүру және жұмыс жағдайларын қамтамасыз ету мақсатында қоғамдық қауіпсіздікті арттыру үшін қолданылатын полицияның Халықпен жұмысының бір түрі. Серіктестік полиция мен қоғам арасындағы

алшақтықты жұмыс қатынастары мен олардың арасындағы терең өзара әрекеттесу арқылы азайтады.

Серіктестік бірқатар қоғамдық ұйымдар, агенттіктер және жеке тұлғалар бірлесіп жұмыс істеуге және ортақ ұзақ мерзімді мақсатқа жету үшін ресурстарды енгізуге міндеттеме алған кезде пайда болады. Мысалы, қоғамдық ұйымдар қоғамдық қауіпсіздік пен өмір сапасының ағымдағы мәселелерін шешу үшін аудандық бақылау топтарымен, жеке тұрғындармен, діни ұйымдармен және жергілікті полиция бөлімшесімен ынтымақтаса алады. Мектептер мектептер мен оның айналасындағы аудандарды қауіпсіз ету үшін жергілікті полициямен, ата-аналармен және басқалармен ынтымақтаса алады. Іскери ұйымдар іскери ауданда тәртіпті сақтау үшін жергілікті полициямен ынтымақтаса алады.

Серіктестік жұмыс қатынастарының ең қарқынды түрі болып табылады және көбінесе құқық қорғау органдары қауіпсіздік мәселелерін шешуге тиімдірек қатысқысы келгенде қажет. Дәстүрлі полицияның бұл мәселеге қалай қарайтыны мен сервистік полицияда қалай жасалатыны арасында айырмашылықтар бар.

Дәстүрлі модель	Сервистік модель
Келісімдер, шарттар, меморандумдар жасасу	Келісімдерді, шарттарды, меморандумдарды жасасу және тиімді іске асыру
Көбінесе акциялар ретінде өткізіледі	Тұрақты негізде жүзеге асырылады
Жәбірленушілерге құқықтық, психологиялық, әлеуметтік көмек көрсету	Құқықтық, әлеуметтік және психологиялық көмекке мұқтаж әрбір адамның проблемаларын шешу (кеңес беру, жұмысқа орналастыру, оқыту, уақытша тұрғын үй беру және т. б.)
Азаматтар тарапынан құқық бұзушылық фактілеріне ден қою	Құқық бұзушылықтарға жол бермеу бойынша алдын алу шараларын, азаматтармен бірлесіп полицияның алдын алу іс-шараларын жасау (бақылау, жарық беру камераларын, "жатқан полицейлерді" орнату, шатырларды, жертөлелерді бақылау және т. б.)
Қоғамдық қауіпсіздік пен құқықтық тәртіп үшін жауапкершілік құқық қорғау органдарының қызметкерлеріне жүктеледі	Құқық қорғау органдарының қызметкерлері қоғамдық қауіпсіздік пен құқықтық тәртіпті қамтамасыз етуді басқа мемлекеттік органдармен, қоғамдық бірлестіктермен және т. б.

	бірлесіп жүзеге асырады.
Өзара әрекеттесудің тік принципі	Серіктестіктің көлденең принципі (серіктестердің теңдігі)

Тиімді ынтымақтастықты құру және қолдау тек бірге жұмыс істеуге шешім қабылдаудан гөрі көп нәрсені қажет етеді. Тиімді серіктестік команданың бірігуіне, қатысу сезіміне, ынта-жігерге және бірлескен серіктестіктің сәтті болу мүмкіндігін барынша арттыратын ортаны құруға ықпал етеді. Тиімді серіктестіктің компоненттері:

1. Ынтымақтастықтың маңыздылығын түсінетін мүдделі тараптар
2. Серіктестер арасындағы сенімді қатынастар
3. Жалпы көзқарас және жалпы мақсаттар
4. Құзыреттер мен өкілеттіктер
5. Топтық жұмыс стратегиясы
6. Ашық байланыс
7. Дәлелді серіктестер
8. Бірлескен күш-жігерді іске асыру және қолдау үшін қаражаттың болуы
9. Іс-қимыл жоспары.

Осы тоғыз элементтің қатысуымен серіктестік көптеген мәселелерді шешу және қоғамдық тәртіпті сақтау серіктестіктеріне теріс әсер етуі мүмкін тәртіпсіздік пен көңілсіздіктен аулақ бола алады.

Ынтымақтастықты құру және қолдау процесі үздіксіз және циклдік болып табылады. Ол жалпы көзқарасты дамытудан басталып, іс-қимыл жоспарын әзірлеумен, енгізумен және бағалаумен аяқталады. Нәтижелерге қол жеткізе алатын серіктестікті құру, ынталандыру және қолдау үшін не жұмыс істейтінін және не істемейтінін үнемі зерттеу қажет.

10.2 Құқық бұзушылықтардың алдын алу және қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласындағы мемлекеттік органдармен және тұрғындармен өзара іс-қимыл нысандары.

Полиция мен азаматтық қоғам институттарының әріптестік өзара іс-қимылының негізгі **нысандары**:

- ❖ тікелей бірлескен қызмет (түрлі акциялар, Мерекелер, іс-шаралар өткізу);
- ❖ ақпарат алмасу (конференциялар, форумдар, семинарлар, сабақтар өткізу);
- ❖ қоғамдық бақылау;
- ❖ алдын алу шаралары;
- ❖ қайырымдылық компаниялары;
- ❖ құқықтық, әлеуметтік-психологиялық оңалту көрсету;
- ❖ қауіпсіздік мәселелерін бірлесіп шешу.

Серіктестіктің бұл формалары келесі әрекеттерде көрінуі мүмкін:

✓ дайындалып жатқан, жасалатын немесе жасалған құқық бұзушылықтар туралы ақпаратты азаматтардың полиция органдарына хабарлауы;

✓ құқық бұзушылық белгілері бар фактілер туралы бұқаралық ақпарат құралдарында азаматтардың сөз сөйлеуі;

✓ полиция қызметкерлерінің көмегімен қылмыстық істер шеңберінде де, әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша да жәбірленуші куәгерлерді анықтау;

✓ азаматтық қоғам институттарының өкілдерін тергеу әрекеттерін жүргізуге қатысу үшін мамандар ретінде тарту;

✓ тар мамандардың білімін талап ететін құқықтық, діни және өзге де мәселелер бойынша кеңес беру үшін азаматтық қоғам институттарының өкілдерін тарту;

✓ полиция қызметкерлерін тәжірибеде алған білімдерін пайдалану мақсатында тар мәселелермен таныстыру үшін азаматтық қоғам институттарының өкілдерін тарту;

✓ өмірлік қиын жағдайға тап болған адамдарға (жәбірленушілер, зорлық-зомбылық құрбандары және т. б.) әлеуметтік-психологиялық оңалту көрсетуге жәрдемдесу;

✓ қоғамдық қауіпсіздік мәселелерін шешу бойынша жобалар (кездесулер, бірлескен іс-шаралар, тренингтер, семинарлар және т.б.).

Ынтымақтастықты нығайту жергілікті халықты қылмыстың алдын алу шараларына белсенді қатысуға жұмылдыра алады және қоғамдық қауіпсіздік деңгейін арттыру үшін ұжымдық жауапкершілік туралы хабардар болуға көмектеседі. Жергілікті тұрғындардың белсенді қатысуының мысалдары:

- халық тарапынан қоғамдық бақылауды күшейту жөніндегі іс-шаралар;

- көршілес қадағалау топтарын құру;

- «қоғамдық патрульдеу тобының қызметкері» бағдарламаларын дамыту, бұл нысанда полиция қызметкерлеріне жедел жұмыспен байланысты емес іс-әрекеттерде көмек көрсетуге мүмкіндік береді.

ҰЕҰ ақпарат алмасу ретінде шешуші рөл атқара алатындығына байланысты оларды ынтымақтастық үшін тұрақты тетіктер құруға тарту керек. Полиция оларды «сыни достар» ретінде қабылдауы керек.

Серіктестік үшін неғұрлым қолайлы ҰЕҰ таңдаудың күрделі міндеті сенімді бедел, есеп беру және көптеген азаматтардың мүдделерін шынайы білдіру сияқты критерийлер арқылы шешілуі мүмкін.

Бұл ретте полиция әкімдіктермен және полициямен жұмыс тәжірибесі бар ҰЕҰ-ның сол топтарына тым көп көңіл бөлу үрдісінен бас тартуы тиіс. Серіктестер шеңберін кеңейту және әртараптандыру қажет. Әйтпесе, ең үлкен қиындықтарға тап болуы мүмкін әлсіз және пассивті популяциялар көзден таса болып, өздері үшін де, ауданның басқа тұрғындары үшін де қиындықтар туғызуы мүмкін.

Айта кету керек, жергілікті тұрғындарды полицияға белсенді тарту әр түрлі себептерге байланысты қиын міндет болуы мүмкін. Жергілікті тұрғындар полициямен ынтымақтастыққа барғысы келмеуі мүмкін:

- бұрын полициямен болған жағымсыз тәжірибе, мысалы, теріс пайдалану немесе көмек көрсетпеу тәжірибесі;

- егер полициямен ынтымақтастық белсенділері полиция хабарлаушылары ретінде қарастырылса, қылмыскерлерден немесе жергілікті қоғамдастықтың белгілі бір мүшелерінен кек алудан қорқу;

- моральсыздандырудың жоғары дәрежесі, әсіресе білім беру цензурасы төмен ең аз артықшылықты топтарда;

- қоғамдық іс-шаралардың осындай түрлерімен таныс емес жергілікті қоғамдық құрылымдар мен өмір салты;

- халықтың кейбір сегменттері, атап айтқанда кейбір ҰЕҰ құрған идеологиялық кедергілер (полициямен ынтымақтастыққа байланысты); немесе жай ғана-жергілікті тұрғындар олардың полиция жұмысына ерікті түрде қатысуының тікелей жеке пайдасын көрмейді.

Мұндай жағдайларда жергілікті полицияның жергілікті полицияға деген сенімін арттыру үшін біраз күш салғаны маңызды. Бұған полиция өзінің күнделікті қызметінде барлық жергілікті тұрғындарға сапалы кәсіби қызмет көрсетуге дайын және қабілетті болған жағдайда ғана қол жеткізуге болады

Сенім құру процесін жеделдетуге қабілетті тікелей шаралар қарқынды және дәстүрлі құқық қорғау шараларын, сондай-ақ полиция қызметінің нәтижелерін дереу көрсете алатын және жергілікті халықтың субъективті қауіпсіздік сезімін арттыра алатын аумақтың қауіпсіздігін арттыру жөніндегі іс-шараларды (тастанды автомобильдерді сүйрету, қабырғаларды граффитиден тазарту және т.б.) қамтуы мүмкін.

Мұндай қарқынды жедел шаралар қылмыстың алдын алу және нақты нәтижелерге қол жеткізу үшін көп уақытты қажет ететін мәселелерді шешу үшін қосымша құрал ретінде үнемі қолданылуы керек. Әйтпесе, жергілікті тұрғындар көңілсіздік сезімін сезінуі мүмкін, бұл өз кезегінде одан әрі ынтымақтастыққа деген қызығушылықтың жоғалуына әкелуі мүмкін.

Сенім орнатудың тағы бір шарасы полицияның ашық күндерін өткізу және жергілікті тұрғындар өздерін еркін және еркін сезінетін жергілікті орталықтарға бару арқылы халықпен байланыста болу болуы мүмкін. Мұндай іс-шараларда полиция халықтың шағымдары мен мәселелерін тыңдап, оны сервистік жорықтар мен проблемалық-бағдарланған полиция тұжырымдамасына қатысты оқытуы тиіс. Полиция полицияның жаңа стилін енгізудің себептері мен оның халыққа тигізетін пайдасы туралы халыққа нақты және тиімді түсіндіруі керек. Полицияның жаңа стилін жүзеге асыруда презентация тәсілі мен символикасы халықты өзгеріс туралы хабардар етуде маңызды рөл атқарады.

Сондай-ақ, полиция қызметкерлерінің қатарынан харизматикалық және табысты үгіт-насихатшыларды қолдану өте пайдалы болуы мүмкін.

Халықпен кездесулер мен пікір алмасуды ұйымдастырудың қосымша тәсілдері: полиция мектептеріне немесе азаматтық қоғам ұйымдарына бару, халық өкілдерін полиция бөлімшелеріне шақыру, билбордтар, газеттер немесе полиция бюллетеньдері, радио, теледидар немесе Интернет арқылы ақпараттық науқандар болуы мүмкін.

Бұл іс-шаралар жұртшылықты полиция қызметінің принциптері мен тәртібімен, жергілікті халықтың құқықтары мен міндеттерімен, сондай-ақ халықтың тұрғылықты жері бойынша полиция қызметінің артықшылықтарымен таныстыруға көмектеседі.

Атап айтқанда, тұрғын аудандардағы полицияның қызметін және оның жергілікті халықтың өміріне оң әсерін көрсететін теледидарлық жарнамалар оң және жұмылдырушы әсер етуі мүмкін.

Полицияның қоғаммен байланыс орнатуға дайындығын көрсететін күшті әсер ету әлеуеті бар сенімді нығайтудың тағы бір шарасы радиода немесе теледидарда, интернет-чаттарда немесе "сұрақтар сағаты" газеттерінде кіріспе болуы мүмкін, оның барысында жоғары полиция бөлімінің қызметкерлері (полиция бөлімшелерінің, полиция бөлімшелерінің бастықтары) жұртшылықтың сұрақтарына жауап береді.

Жоғарыда айтылғандай, бұл қоғаммен байланыс шаралары жергілікті тұрғындар арасында хабардарлықты арттырудың көмекші құралы ретінде ғана қолданылуы керек. Күш-жігерді қолданудың әлдеқайда маңызды саласы ұйымдық өзгерістер және полиция қызметінің тиімділігі мен қызмет көрсету сапасын арттыру болып қала береді. Осылайша, сенім мен пікір алмасу қатынастарын құру бойынша ең маңызды қызмет полиция мен аудан көшелеріндегі адамдар арасындағы күнделікті достық байланыстар болып қала береді.

10.3 Қызметтік қызмет барысында полицияның бұқаралық ақпарат құралдарымен тиімді өзара іс-қимылы.

Жұртшылықты полицияның іс-әрекеттері мен реформаны жүзеге асырудағы жетістіктері туралы хабардар етудің ең тиімді және пәрменді тәсілі бұқаралық ақпарат құралдарын осы мақсаттарда пайдалану болып табылады. ҰЕҰ сияқты, полиция медианы "сыни достар" ретінде қарастыруы керек, олардың құқығы мен міндеті азаматтарға сенімді ақпарат беру болып табылады.

Сонымен қатар, жариялауға қандай ақпаратты ұсыну керектігін анықтайтын негізгі қағидаттарды әзірлеу қажет, мысалы, қоғамдық сенім деңгейін арттыратын және қауіпсіздік сезімін тудыратын ақпарат немесе полиция қызметтерінің міндеттері мен жұмысы туралы жалпы сипаттағы ақпарат.

Полиция қызметі өзіне тиесілі ақпараттың құпиялылығы мен тұтастығын және адамдардың жеке өміріне қол сұғылмаушылық құқығын қорғауға міндетті. Бұл міндет ашық және ашық болу міндетімен теңестірілуі керек.

Жария етілмеуі керек ақпарат полицияның тергеуіне қауіп төндіретін мәліметтерді, сондай-ақ қоғамдық қауіпсіздікті сақтауға қатысты немесе кінәсіздік презумпциясы мәселесін қозғайтын құпия сипаттағы ақпаратты қамтиды.

Бұқаралық ақпарат құралдары полицияның хабарламаларын халыққа жеткізуде құнды құрал бола алады, дегенмен бұқаралық ақпарат құралдары жалғыз байланыс арнасы емес. Қазіргі уақытта Facebook, Twitter, YouTube, Instagram), мессенджерлер (WhatsApp, Telegram), подкасттар, ақпараттық бюллетеньдер, интернет-сайттар және т. б. сияқты Ақпаратты таратудың түрлі тетіктері белсенді пайдаланылуда.

Бұл жағдайда полиция қазіргі заманғы арналарды қолдануы керек. Байланыс олардың мүдделері үшін – ашықтықты, сенімділікті және серіктестікті арттыру.

Полицияның бұқаралық ақпарат құралдарымен және әлеуметтік желілермен өзара әрекеттесуінің ең жақсы тәжірибелері келесі ұсыныстарды қамтиды:

1. Жүйелі болыңыз—бұған мыналар кіреді:

- БАҚ-пен немесе әлеуметтік желіде әрбір қарым-қатынас кезінде сіздің мақсаттарыңызды түсіну. желілер

- қызметкерлердің бүкіл тобы үшін, әсіресе күн сайын азаматтармен тығыз жұмыс істейтіндер үшін әлеуметтік желілер мен БАҚ/қоғаммен байланыс бойынша оқыту

- полицейлердің БАҚ-пен қарым-қатынасы кезінде ненің дұрыс, кейде бұрыс болғанын талдау үшін "ұшуларды талдау" жүргізу.

2. Кәсіби болыңыз

Құқық қорғау органдарының мамандары өте шиеленісті ортада жұмыс істейді, кейде офицерлердің бір-бірімен қарым-қатынасы көпшілік алдында сөйлесу үшін онша қолайлы болмауы мүмкін. Сондықтан әлеуметтік желілердегі барлық хабарламалар кәсіпқойлыққа және жалпы миссияның маңыздылығына ерекше назар аударуы керек. Ең тиімді хабарламалар кәсіби, бірақ сонымен бірге Мейірімді, пайдалы және қызметке бағытталған тонға ие.

3. Жауапты болыңыз

Әлеуметтік медианы пайдалану кезінде, ол қоғаммен байланыс үшін немесе бұқаралық ақпарат құралдарына ақпарат беру үшін болсын, құқық қорғау органдары қарым-қатынас бір жақты көше бола алмайтынын түсінуі керек. Жұртшылық полициямен әлеуметтік медиа арқылы сөйлескенде, олар жауап алады деп күтілуде. Бұл дегеніміз, жағымды хабарламалар төңірегіндегі белсенділікті арттырумен қатар, сын мен жағымсыз пікірлерді тез және максималды кәсібилікпен өңдеу керек.

4. Шынайы, адал және сыпайы болыңыз

Әрқашан әлеуметтік желіге жіберген барлық нәрселеріңізде полиция атынан шынайы және ашық болуға тырысыңыз. Желілер.

Сыпайы болыңыз және арандатсаңыз да дауласпаңыз. Егер сіз келіспесеңіз, оны құрметпен жасаңыз.

Кәсіби, сыпайы сөйлеңіз және техникалық жаргоннан аулақ болыңыз.

Пайдалы ақпарат беріңіз және осы әрекеттің жалпы мәні қандай екенін көрсетіңіз.

Жала жабу немесе қорлау деп санауға болатын ештеңе жарияламаңыз.

Қорлау немесе кемсітушілік деп саналуы мүмкін материалдарды орналастырмаңыз.

Ешқашан балағат сөздерді қолданбаңыз, қорламаңыз немесе ешкімді қорқытпаңыз.

Әрқашан адал болыңыз және барлық жағдайларда ақылға қонымды болыңыз.

Қазіргі заманғы технологиялардың дамуына байланысты полицейлердің күнделікті жұмысы азаматтар тарапынан бейресми бейнелер мен фототүсірілімдердің объектісіне айналды. Полиция қызметкерлері өздерінің күнделікті жедел-қызметтік қызметінде БАҚ өкілдері, азаматтар одан әрі тарату үшін фото -, бейнетүсірілімді жүзеге асыра бастайтын жағдайларға тап болады.

Маңыздысы, жұртшылық пен БАҚ өкілдері қоғамдық орындарда бейне түсіруге немесе суретке түсіруге рұқсатты қажет етпейді және полицияның оларға оқиғаларды немесе полиция қызметкерлерін түсіруге немесе суретке түсіруге тыйым салуға құқығы жоқ.

Азаматтардың қызметтік міндеттерін атқару кезіндегі ішкі істер органдары қызметкерлерінің фото -, бейнетүсірілімін жүзеге асыруы кезінде қызметкер, ең алдымен, полиция қызметі Адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын сақтауға және құрметтеуге бағытталғанын және жариялылық пен ашықтық қағидатына негізделгенін есте ұстауы тиіс.

Қазақстан Республикасы Конституциясының 20-бабының 2-бөлігінде азаматтардың заңда тыйым салынбаған кез келген тәсілмен ақпаратты еркін алу және тарату құқығы бекітілген.

Адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын шектеу конституциялық құрылыстың негіздерін, басқа адамдардың адамгершілігін, денсаулығын, құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау, елдің қорғанысы мен мемлекеттің қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында қажет шамада ғана заңмен мүмкін болады.

Сондай-ақ, әрбір нақты жағдайда фото -, бейнетүсірілім жүргізу тәртібі туралы мәселені шешкен кезде азаматтардың конституциялық құқықтарын сақтау қажеттілігін, бір жағынан, ақпаратты кез келген заңды тәсілмен еркін іздестіруге, алуға және беруге, өндіруге және таратуға, екінші жағынан, негізге алу қажет екендігіне назар аудару қажет - жеке өмірге қол сұғылмаушылыққа, жеке және отбасылық құпияға, өзінің ар-намысы мен

жақсы есімін қорғауға, өзінің бейнесін қорғауға, жедел-ізвестіру қызметін жүзеге асыратын органдар туралы мәліметтерді қорғауға, мемлекеттік және заңмен қорғалатын өзге де құпияны қорғауға.

Азаматтар / БАҚ тарапынан осындай іс-қимылдардың объектісіне айналған қызметкерлерге ұсынылады:

- қызметтік қызметтің аудио, фото және бейне жазбасын азаматтар немесе БАҚ тарапынан дұшпандық ретінде қабылдамау;
- дайындығын, түзетуін және кәсібилігін көрсете отырып, бейнежазбаны өз пайдасына бұру.

Бұл ретте полиция қызметкерінің бейнесін Интернет желісінде және басқа да көздерде жариялауға және одан әрі пайдалануға оның келісімімен ғана жол берілетінін ескеру қажет.

Полиция қызметкері көрсетілген ақпараттық ресурстарға орналастыру арқылы оның бейнесі мен дербес деректерін таратуға келісім бермейтіні туралы азаматтарды хабардар етуге құқылы және бұл әрекеттерге сот тәртібімен шағым жасалуы мүмкін.

Осылайша, Қазақстан Республикасының заңнамасында ішкі істер органдарының қызметіне байланысты барлық жағдайларда Қоғамдық қызметшілер ретінде полиция қызметкерлерін суретке түсіруге тыйым салу белгіленбейтінін ескере отырып, оларға алынған бейнені пайдалану шарттарын азаматтарға түсіндіру қажет.

11 ТАРАУ. «СЕРВИСТІК ПОЛИЦИЯДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯ ЖӘНЕ КОММУНИКАЦИЯ»

11.1 ПО қызметкерлерінің коммуникативтік құзыреттілігі

Полицейдің коммуникативті қызметі әртүрлі. Ол профилактикалық іс-шаралар, қарапайым әңгімелер, құқық бұзушылықтарды тергеу, әртүрлі мәселелерді шешу, әртүрлі ұйымдардың өкілдерімен кездесулер және т. б. барысында жеке азаматтармен байланысқа түсуге мәжбүр.

Полиция қызметкері байланыста болатын топтарға мыналар кіреді:

- азаматтар халықтың өкілдері ретінде (жынысы, жасы, білім деңгейі, денсаулығы және т. б. бойынша әр түрлі);
- әкімшілік процесс субъектілерінің атынан өкілдік ететін азаматтар: құқық бұзушылар, өтініш берушілер, жәбірленушілер;
- серіктестердің атынан өкілдік ететін ұйымдар / азаматтар;
- бірінің полиция қызметкерімен немесе басқа бөлімшелермен / қызметтермен әріптестері.

Әр жағдайда қарым-қатынас әдістері мен стилі әр түрлі болуы керек.

Полиция қызметкері осындай жағдайларға сүйене отырып, қарым-қатынас стилін таңдайды:

1) оның алдында қандай адам бар (осы ұйымның өкілі немесе жеке азамат, ол қанша жаста, оның білімі қандай, әлеуметтік мәртебесі, өмір салты, жеке басының ерекшеліктері, денсаулық мүмкіндіктері және т.б.).

2) қандай жағдайда байланыс болады (танысу әңгімесі, профилактикалық әңгіме, берілген өтініш бойынша әңгіме, белгілі бір мәселені шешу мақсатында әңгіме, сайттағы істердің жай-күйін анықтау мақсатында әңгіме және т. б.)

3) қарым-қатынасқа қатысушылардың әрқайсысы коммуникациядан не қалайды (полицейдің өзі / азамат немесе қарым-қатынас жасайтын ұйым).

4) полицей тапсырманы шешу үшін нақты не ұсына алады (оның қандай ресурстары бар, қандай мүмкіндіктері бар, қанша уақыт, мәселені шешуге қатыса алатын таныстары және т.б.).

Полиция қызметкерінің қарым-қатынасы ресми және бейресми қарым-қатынас форматында болуы мүмкін және жоғарыда аталған шарттардың әрқайсысының осы форматтарда өзіндік ерекшелігі бар.

Ресми қарым-қатынас тек қызметтік міндеттер шеңберінде, қызметтік мәселелерді шешу бойынша және қызметтік алгоритмдерді қолдану арқылы жүзеге асырылады: мысалы – хаттама жасау үшін әңгіме, Халықпен ресми кездесу, БАҚ-та сөз сөйлеу, сот отырысында сөз сөйлеу, міндетті түрде хаттама немесе есеп жасай отырып ұйыммен келіссөздер, шағымдарға жазбаша жауаптар, ресми хаттар және т. б.

Бейресми қарым-қатынас қызметтік тапсырмаларды орындау кезінде де, шеңберде де жүреді, бірақ нақты қызметтік алгоритмдері жоқ, бірақ жағдайлардың жиынтығында, жағдай бойынша, стандартты талаптарға ие емес, кездейсоқ болады, өйткені қарым-қатынастың барлық қатысушылары

дұрыс деп санайды. Бұл аумақты аралау кезінде, тексерумен немесе келіссөздермен ұйымдарға бару кезінде, проблемаларды шешу кезінде, хаттама жасалмайтын профилактикалық әңгімелер кезінде және т. б. болуы мүмкін.

Полициейге әртүрлі санаттағы азаматтармен байланыс міндеттерін орындауға көмектесетін **қасиеттер**:

- эмпатия
- икемділік
- тапқырлық
- актерлік шеберлік, реинкарнациялау, мимикамен ойнау, бет пен денеге қажетті эмоцияларды білдіру қабілеті
- төзімділік
- сөйлеу қабілеті
- әлемдегі / елдегі / қаладағы/ аудандағы істер туралы эрудиция және хабардарлық

Байланыс болуы мүмкін **формалар**:

- өзін-өзі таныстыру
- сұхбат / әңгіме жеке
- сұхбат / Топтық әңгіме
- кеңес беру / көмек немесе қолдау көрсету
- хат алмасу.

11.2 Белгісіздік жағдайында шешім қабылдау

Белгісіздік жағдайында қызметкер ұтымды ойлауға емес, сезімдердің әсерінен шешім қабылдайды. Бұл жағдайда шешімнің нәтижесіне осындай жағдайлар **әсер етеді**:

- Шешімді қаншалықты тез қабылдау керек?
- Қабылданған шешімнің пайдасы кімге тиесілі?
- Қабылданған шешімнен кім зардап шегуі мүмкін?
- Қабылданған шешімге тағы кім тәуелді?

Міне, полиция қызметкерлері кездесетін осындай жағдайлардың кейбір мысалдары:

тұрмыстық жанжал: тұрмыстық зорлық-зомбылық қоңырауларына қызмет көрсету кезінде жағдай түсініксіз болуы мүмкін және эмоциялар масштабтан тыс болуы мүмкін. Полиция қызметкерлері жағдайды бағалап, кез келген ықтимал қауіптерді анықтап, барлық қатысушылардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін ең жақсы іс-қимыл жоспарын анықтауы керек.

күдіктіні қудалау: жоғары жылдамдықтағы қудалау кезінде полицейлер жол жағдайлары, қозғалыс және күдіктінің мінез-құлқы сияқты өзгермелі қудалау жағдайларына негізделген жылдам шешімдер қабылдауы керек.

қарсыласудың күшеюі: эмоционалды күйзеліске ұшыраған адаммен қақтығыста полиция қызметкерлері жағдайдың шиеленісін азайту, адамның мотивтерін анықтау және жағдайды зорлық-зомбылықсыз шешудің ең жақсы

әдісін анықтау үшін тұлғааралық дағдылары мен дайындықтарын пайдалануы керек.

күш қолдану: күш қолдану қажет болған жағдайда полиция қызметкерлері дереу қауіп-қатер деңгейін және өздерінің қауіпсіздігін ескере отырып, қолдану үшін күштің тиісті деңгейі туралы бірнеше секунд ішінде шешім қабылдауы керек.

тінту және тәркілеу: тінту немесе қамауға алу кезінде полиция қызметкерлері тінту немесе қамауға алудың заңдылығы және қолданылған әдістер туралы шешім қабылдауы керек, бұл ретте тінту немесе қамауға алынған адамның құқықтарын қорғауды қамтамасыз етеді.

Белгісіздік жағдайында полицей **пайда болатын эмоциялар мен сезімдерді** ескеруі керек: мазасыздық, үлгермеу қорқынышы, өз өмірінен қорқу, жағдайлар мен адамдарға ашулану, бәрі жоспарланғандай болмаған кезде қанағаттанбау.

Белгісіздік жағдайында жылдамдық пен шешім қабылдауға **жеке факторлар** әсер етеді: полицейдің мінезі мен темпераменті, мұндай жағдайларда болу тәжірибесі, физикалық жағдайы, әл-ауқаты, құндылықтары мен көзқарастары.

Шешім қабылдау сапасына осындай **кедергілер әсер етеді:**

- шешім қабылдау үшін ресурстар / мүмкіндіктер жоқ
- көмек көрсетуге дайын адамдар (азаматтар / әріптестер) жоқ
- жағымсыз эмоционалды көңіл-күй, жағдайға басқа қатысушылардың

агрессиясы

- шешім қабылдау жағдайында тілді / субмәдениетті / жасты түсінбеу

Полицейге әртүрлі санаттағы азаматтармен байланыс міндеттерін орындауға көмектесетін **қасиеттер:**

- эмпатия
- икемділік
- түйсігі
- тәжірибе
- интеллектуалды ұтқырлық
- жүйке процестерінің ауысуының жоғары жылдамдығы
- байланыс процесін басқара білу
- болжау қабілеті, дамыған логика

Полицейлер белгісіздік жағдайында шешім қабылдау туралы білуі керек бірнеше негізгі нәрсе бар:

- белгіленген рәсімдер мен бұйрықтарды орындаудың маңыздылығы.

Бұл нұсқаулар шешім қабылдау құрылымын қамтамасыз ете алады және қызметкерлердің дәйекті, этикалық шешімдер қабылдауын қамтамасыз етуге көмектеседі.

- жеке пайымдаулар мен түйсіктің рөлі: белгіленген процедураларды сақтаудың маңыздылығына қарамастан, қызметкерлер белгіленген хаттамалар қолданылмайтын жағдайларда өздерінің пікірлері мен түйсіктеріне сүйене алуы керек.

- бірнеше көзқарастарды ескерудің маңыздылығы. Көптеген жағдайларда әртүрлі факторлар мен көптеген көзқарастарды ескеру қажет. Полиция қызметкерлері кездескен адамдардың көзқарастарын, сондай-ақ басқа офицерлердің, бастықтардың және қоғамның көзқарастарын ескеруі керек.

- жеке көзқарастарды білу және есте сақтау қажеттілігі: полиция қызметкерлері өздерінің жеке көзқарастары туралы білуі керек және шешім қабылдау кезінде оларға қарсы тұру үшін жұмыс істеуі керек. Бұл шешімдердің әділдігі мен бейтараптығын қамтамасыз етуге көмектеседі.

- кеңес сұраудың маңыздылығы: қиын және белгісіз жағдайларға тап болған полиция қызметкерлері басқа офицерлерден, басшылардан және мамандандырылған сарапшылардан кеңес пен көмек сұрауы керек. Бұл шешімдердің ақпараттандырылған және дәлелді болуын қамтамасыз етуге көмектеседі.

- үздіксіз білім беру мен оқытудың маңыздылығы: белгісіз жағдайларда шешім қабылдау күрделі және дамып келе жатқан сала болып табылады және полицейлер соңғы зерттеулерден, әдістерден және озық тәжірибелерден хабардар болуы керек. Тұрақты оқыту және үздіксіз білім беру білімді шешім қабылдау үшін қажетті дағдылар мен білімді сақтау үшін өте маңызды.

Тұтастай алғанда, белгісіздік жағдайында шешім қабылдау полиция қызметінің маңызды аспектісі болып табылады және белгіленген процедураларды, жеке пайымдауларды, біржақтылықты білуді және этикалық және құқықтық ойларға назар аударуды қажет етеді. Хабардар болу, кеңес пен кеңес алу және олардың дағдылары мен білімдерін дамытуды жалғастыру арқылы полиция қызметкерлері өздерінің, қоғамның және олар қызмет ететіндердің қауіпсіздігін қамтамасыз ететін негізделген шешімдер қабылдай алады.

Қорытындылар:

Белгісіз жағдайда шешім қабылдаудан қорқудың қажеті жоқ. Егер сізде барлық қажетті ақпараттың 10 — нан 20% - на дейін болса да-бұл жеткілікті.

Біз қабылдаған шешімдердің объективтілігіне біз білмейтін нәрсе де әсер етеді.

Белгісіздік пен белгісіздік қалыпты жағдай. Мүмкін болатын форс-мажорларды қарастыруға тырысыңыз. Бірақ бұл бәрі жоспарға сәйкес келетініне кепілдік бермейді. Белгілі және белгісізді объективті бағалау, тәуекелдерді есептеу және болжам жасау маңызды.

11.3 Қақтығыстардың алдын алу және жеңу

Қазіргі әлеуметтанулық теория Әлеуметтік және оның ішінде моральдық-құқықтық қақтығыстарды шешудің типтік модельдерін әзірлеу үшін белсенді жұмыс істейді. Бұл модельдерде әмбебаптық қақтығыс субъектілеріне және оларды қозғаушы мотивтерге тән көптеген нақты ерекшеліктердің ерекшеліктерін ескере отырып біріктіріледі.

Жанжалдарды шешудің әртүрлі тәсілдерінің ішінде үш негізгі бар:

1) бір жақты, бір жағын басуды және екінші жағын тиісті түрде көтеруді көздейді;

2) тараптардың өзара жеңілдіктері жанжалды өзара қолайлы шешуге әкеп соқтырған кезде өзараиссаға келу;

3) интегративті, яғни қақтығыстың екі жағына да сәйкес келетін көптеген күтпеген мүмкіндіктер үшін жаңа, тривиальды емес ізденіс.

Әлеуметтік-құқықтық қақтығыстарды реттеуде құқық қорғау органдары маңызды рөл атқарады. Олар бұл үшін ерекше өкілеттіктерге ие. Олардың иелігінде ерекше өткірлікке ие болған және олардың қатысушыларының ғана емес, айналасындағылардың қадір-қасиетіне, денсаулығына және өміріне қауіп төндіре бастаған әлеуметтік қақтығыстарды тоқтатуға мүмкіндік беретін арнайы құралдар бар.

Құқық қорғау органдарының қызметкерлері мұндай жағдайларда олардың талаптарына бағынбайтындарға қатысты физикалық мәжбүрлеуді қолдануға құқылы.

Полиция (полиция) қызметкерлерінің қызметі арнайы заңдармен және жарғылармен реттеледі және барлығының заң алдындағы ресми заңды теңдігі қағидатын сақтауды талап етеді.

Алайда, американдық әлеуметтанушылар дәлелдегендей, полицейдің қылмыскерге деген көзқарасы әртүрлі заңдық емес факторларға байланысты айтарлықтай өзгеруі мүмкін. Мысалы, бұл қылмыскердің қалай көрінетініне, қандай әлеуметтік қабатқа жататынына, оның жасына, жынысына, ұлтына, қаншалықты ұқыпты киінгеніне және т. б. байланысты болуы мүмкін.

Алайда, адам кім болса да, туындаған жанжал қаншалықты төтенше болса да, полицейлерге заңмен рұқсат етілмеген барлық нәрсені жасауға тыйым салынады.

Бұл олардың ережесі мен өркениетті мемлекетте заңмен тыйым салынбаған барлық нәрсеге рұқсат етілген қарапайым азаматтардың арасындағы айырмашылық.

Өз өкілеттіктерінен асып, құқық қорғау органдарының қызметкерлері өздері Заңға және қызмет талаптарына қайшы келеді. Бұл қолайсыз, өйткені мұндай бұзушылықтардың нәтижесінде қоғамдық қатынастардың қақтығыс деңгейі төмендемейді, керісінше артады.

Заңда белгіленген рұқсат етілген мәжбүрлеу шарасын кез-келген бұзу қазірдің өзінде озбырлық пен зорлық-зомбылық болып табылады және әлеуметтік жүйеге деструктивті әсер етеді, полиция қызметкерлерін заңға бағынатын азаматтармен жанжалды қатынастарға қояды.

Құқықтық тәртіп органдарында жұмыс істеу — бұл рөлдік қақтығыстар жағдайында әлеуметтік-кәсіби мінез-құлық дағдылары мен дағдыларын үздіксіз оқытумен жанжалды қарым-қатынастың нақты мектебі деп айтуға болады. Бұл қақтығыстарда әлеуметтік қақтығыстардың жалпы белгілері де, олардың нақты, таза заңды ерекшеліктері де толық көрінеді.

Құқықтық тәртіпті күзететін кәсіби қызметкердің өркениетті жанжалды мінез-құлықтың стратегиясы мен тактикасы туралы идеяларды қаншалықты жақсы меңгергендігі, оның коммуникативті мәдениетінің деңгейі мемлекеттегі әлеуметтік тәртіптің жағдайынан бастап қызметкердің жеке кәсіби мансабына дейін қаншалықты жоғары болатынына байланысты.

Жанжал жағдайында полицейдің өзін-өзі қолдауы. Көбінесе дағдарыс жағдайында полиция қызметкері жағымсыз эмоцияларды сезінеді: қорқыныш, ұят, ашулану – бұл оның жиналуына және лайықты болуына кедергі келтіреді. Мұндай жағдайда, мүмкін, қызметкер жағдайды одан әрі уықтыра отырып, өзін сынай бастайды және ұрыса бастайды. Сондықтан әр қызметкерді өзін-өзі қолдау бойынша ішкі жұмыс жүргізуге үйрету керек. Бұл оған сенімділікті сақтауға және осы негізде дағдарыс жағдайында тиімдірек әрекет етуге мүмкіндік береді.

Жанжал жағдайында жанжалдағы мінез құлықтың 5 ережесін ұмытпау керек:

1. Ақылдың «ашықтығы». Қызметкер өзі ойламайтын дәлелдер мен дәлелдерді түсінуге дайын болуы керек. Ол өз ұстанымын қабылдай отырып, өзі көрмейтін нәрсені қабылдауға «ашық» болуы керек. Ол көп балама тәсілге мүмкіндік береді және тандаудың жақсы екенін түсінеді.

2. Қарсыласқа деген оң көзқарас. Қызметкер тіпті жанжалда да қарсыласын және оның жеке басының жақсы жағын көруге тырысуы керек. Және бұл ақылға қонымды. Өйткені, дұшпанмен емес, досыңызбен келісу әрқашан оңай. Дос агрессивті емес, өзара түсіністік танытады, келіскісі келеді, ашық, сізді адал емес ниетпен күдіктенбейді және т. б.

3. Рационалды ойлау. Қызметкер эмоцияларды бақылап, элементтер мен импульстарға емес, дипломатия мен байсалды ойларға берілу керек. Қарым-қатынасыңызды, эмоцияларыңызды проблеманың өзінен ажырата білу және оларды араластырмайды. Екі тәуелсіз мәселені шешіңіз. Біреуі-жанжалдың шешімін табу. Екіншісі-қарсыласпен қарым-қатынасыңызды реттеу.

4. Ынтымақтастық. Жанжалдағы әдеттегі мінез-құлық-бұл біржақты жеңіске ұмтылу, жеңімпаз және жеңіліске ұшыраған стандартты жеңіске бағдарлау. Тек теңдік пен ынтымақтастыққа назар аудару қақтығыстан шығуға мүмкіндік береді.

5. Төзімділік. Қызметкер адамдардың кім болу құқығын және олардың ойлағандай ойлау құқығын мойындауы керек. Қарсыластар деструктивті мінез-құлық танытса да.

Полицейге әртүрлі санаттағы азаматтармен байланыс міндеттерін орындауға көмектесетін **қасиеттер**:

- эмпатия
- икемділік
- төзімділік
- тәжірибе
- интеллектуалды ұтқырлық

- әзіл сезімі
- өзін және басқа адамдарды қабылдау.

11.4 Көшбасшылық және командалық жұмыс

Полиция қызметкерлері өз міндеттерін тиімді орындау үшін көшбасшылық пен топтық жұмыстың маңыздылығын түсінуі керек. Міне, олар есте ұстауы керек бірнеше негізгі жайттар:

Байланыс: тиімді басшылық пен топтық жұмыс үшін жақсы байланыс қажет. Полицейлер өз нұсқауларын, үміттері мен шешімдерін өз тобына нақты жеткізе алуы керек, сондай-ақ топ мүшелерінің пікірлері мен алаңдаушылықтарын тыңдай алуы керек.

Сенім және сенімділік. Сенім-мықты команда құрудың кілті. Полицейлер өздеріне жүктелген міндеттерді орындау үшін өз командасының мүшелеріне сене алуы керек, ал топ мүшелері олардың көшбасшысы команда мен қоғамның мүдделеріне сай шешімдер қабылдайтынына сенімді болуы керек.

Мүмкіндіктерді кеңейту: тиімді көшбасшылар тапсырмаларды беру, Тәуелсіз ойлауды ынталандыру және қажет болған жағдайда қолдау мен басшылық беру арқылы топ мүшелерінің мүмкіндіктерін кеңейтеді. Полицейлер өсуге, шығармашылыққа және ынтымақтастыққа ықпал ететін командалық ортаны құруға ұмтылуы керек.

Бейімделу: полиция қызметінің тез өзгеретін және серпінді ортасында көшбасшылар мен командалар өзгеретін жағдайларға бейімделіп, тез әрекет ете білуі керек. Полиция қызметкерлері өз командасын өзгертуге, жаңа идеяларға ашық болуға және үнемі жетілдіру мүмкіндіктерін іздеуге шақыруы керек.

Ынтымақтастық: топтық жұмыс пен ынтымақтастық полиция қызметінде маңызды. Полицейлер ортақ мақсаттарға жету және өз қауымдастығына ең жақсы қызметтерді ұсыну үшін өз тобымен және басқа агенттіктермен бірге жұмыс істей алуы керек.

Кәсіпқойлық: полиция қызметкерлері әрқашан жеке және командада жоғары кәсіби шеберлікті сақтауы керек. Бұған этикалық стандарттарды сақтау, бөлімнің саясаты мен процедураларын сақтау және олардың агенттігінде жағымды көрінетін мінез-құлық кіреді.

Топтық жұмысты құру кезінде топтық динамиканың келесі факторларына назар аудару қажет:

Бірлескен қызметтегі үйлесімділік қарым-қатынас серіктестерін өзара қабылдауды білдіреді. Оның негізінде адамдардың оңтайлы үйлесімі, ұқсастығы немесе толықтырылуы жатыр. Әдетте, олар ұқсас құндылық бағдарларына, әлеуметтік көзқарастарға, қызығушылықтарға, мотивтерге, қажеттіліктерге ие.

Үйлесімділік үшін мінездің, темпераменттің ұқсас белгілері қажет. Адамдар психофизиологиялық реакциялардың шамамен бірдей қарқыны мен

ритағына және тұлғааралық қарым-қатынасқа әсер ететін басқа да жеке психологиялық сипаттамаларға ие болуы керек.

Үйлесімділік–бұл серіктестер арасындағы жұмыс пен іс-әрекеттің үйлесімділігі. Оның нәтижесі–бұл уақыт пен кеңістіктегі адамдардың іс-әрекеттерінің ең жақсы үйлесімі түріндегі тиімділік.

Командалық үйлесімділік келесі шарттармен қамтамасыз етіледі:

- командада осы кезеңде талап етілетін бейресми рөлдер ұсынылуы керек;

- көшбасшы топ мүшелерінің бір-біріне деген ұнамсыздықтарын үнемі қадағалап отыруы керек және барлық адамдар анық қабылдамайтын топ мүшесінің пайда болуына жол бермеуі керек;

- кімнің кімге әсер ететінін, кімнің соңынан еретінін, Кімді тыңдауға және кімге бағынуға дайын екенін түсіну керек;

- команда оның мүшелерінің психологиялық үйлесімділігін ескере отырып құрылуы және толықтырылуы керек.

Нақты мақсат үшін олардың анық және өлшенетінін есте ұстаған жөн және сонымен бірге өзгермелі жағдайларға бейімделу үшін қажетті икемділік пен өзгергіштікті сақтау керек. Сонымен қатар, мақсаттар шабыттандыруы керек (қиялды ояту және ынталандыру) және мүмкін болуы керек (қолдау көрсету және сәтсіздіктен кейін моральданудан қорғау).

Серіктестердің көзқарастары әртүрлі болған кезде мәселені қалай талқылауға болады? Шындығында, бір жағдайға қатысты әртүрлі көзқарастар оны барлық жағынан көруге және ең тиімді шешім қабылдауға көмектеседі. Бірақ бұл тек 2 шарт орындалған жағдайда ғана жұмыс істейді: егер таңдау процедурасы нақты анықталса және серіктестер шексіз талқылауға бармаса.

Бұл жағдайда шешім тез қабылданады және сіз бірден әрекет ете бастай аласыз.

11.5 Психологиялық жағдайды басқару.

Полиция қызметкерлері уақыт өте келе эмоционалды әсер етуі мүмкін стресстік және травматикалық жағдайларға жиі тап болады. Офицерлер үшін олардың психикалық және физикалық денсаулығын сақтау және өз міндеттерін тиімді орындау үшін эмоционалды күйін басқара білу маңызды.

Міне, полиция қызметкерлерінің эмоцияларын басқарудың бірнеше жолы:

Өзін-өзі күту: өзін-өзі күту эмоцияларды басқару үшін өте маңызды. Бұл стрессті азайтуға және психикалық денсаулықты жақсартуға көмектесетін спорт сияқты физикалық белсенділікке қатысуды қамтиды. Дұрыс тамақтану және жеткілікті ұйықтау эмоционалды әл-ауқатқа оң әсер етуі мүмкін. Сонымен қатар, жұмыстан тыс уақытта хобби мен басқа да қызығушылықтарға уақыт бөлу жұмыс талаптарынан сау ажыратуды қамтамасыз етуі мүмкін.

Психикалық денсаулық маманымен сөйлесу. Эмоцияларымен күресетін полиция қызметкерлеріне психолог немесе кеңесші сияқты психикалық

денсаулық маманымен сөйлесу пайдалы болуы мүмкін. Психикалық денсаулық мамандары адамдарға эмоцияларын басқаруға және травматикалық тәжірибемен күресуге көмектесуге үйретілген. Олар қиын кезеңдерде стрессті басқару стратегиялары мен қолдауды ұсына алады.

Релаксация әдістерін қолдану. Терең тыныс алу, медитация және йога сияқты релаксация әдістері полицейлерге стресс пен эмоцияны жеңуге көмектеседі. Мазасыздық сезімін азайту және тыныштық пен релаксация сезімін арттыру үшін бұл әдістерді үнемі қолдануға болады.

Журнал жүргізу: ойлар мен эмоцияларды жазу оларды өңдеудің және стрессті басқарудың пайдалы әдісі болуы мүмкін. Журнал жүргізу офицерлерге өз тәжірибелері туралы ойлауға, олардың ойлауы мен мінез-құлқындағы заңдылықтарды анықтауға және олардың эмоцияларын басқарудағы жетістіктерін бақылауға көмектеседі.

Қолдау жүйесін құру. Достардан, отбасынан және әріптестерінен сенімді қолдау жүйесін құру полицейлерге эмоцияларымен күресуге көмектеседі. Сөйлесетін және жұмыс талаптарын түсінетін адамдардың болуы стресс пен эмоцияны басқаруда баға жетпес өзгеріс әкелуі мүмкін. Қолдау жүйесін құру офицерлерге аз оқшауланған және бір-бірімен байланысты сезінуге көмектеседі, бұл олардың жалпы эмоционалды әлауқатын жақсартады.

Осы шараларды қолдана отырып, полиция қызметкерлері өздерінің эмоционалды жағдайларын жақсы басқара алады және олардың әл-ауқатын сақтай алады, бұл өз міндеттерін тиімді орындау және қоғамға қызмет ету үшін қажет. Маңыздысы, әр адам әртүрлі және кейбір стратегиялар олар үшін басқаларға қарағанда жақсы жұмыс істейтінін байқауы мүмкін.

Психология тұрғысынан ерекше стресстік жағдайларда, әдетте, үш функционалды күй және олармен байланысты «күресу», «жүгіру», «қату» стратегиялары бар.

Күресу, қашу немесе тоқтап қалу – стресстік жағдайлардағы мінез-құлықтың осы үш негізгі стратегиясы жануарлар әлемінің барлық өкілдеріне тән. Олар біздің ішімізге еніп, бірден қосылады, денеге қауіпті сезіну керек.

Жанжалды жағдайларда мінез-құлықтың келесі *бес типтік стратегиясы* (стильдері) бар.

1.Бейімделу (өз ұстанымындағы өзгерістер, мінез-құлықты қайта құру, карама-қайшылықтарды тегістеу, кейде өз мүдделерімен әрекет ету).

2.Ымраға келу (келіспеушіліктерді өзара жеңілдіктер арқылы шешу).

3.Ынтымақтастық (барлық тараптардың мүдделерін қанағаттандыратын шешімді бірлесіп әзірлеу: ұзақ және бірнеше кезеңнен тұрсын, бірақ іске пайдасын тигізсін).

4. Елемеу, жанжалдан жалтару (жанжал жағдайынан оның себептерін жоймай шығуға ұмтылу).

5. Бәсекелестік (өз мүдделері үшін ашық күрес, өз ұстанымын табанды қорғау).

Жанжалдарды өтеудің жанама әдістері де бар. Олар кейбір принциптерге бағынады.

«Сезімдерден шығу» қағидаты

Психологтардың байқауы бойынша, егер адамға өзінің жағымсыз эмоцияларын кедергісіз білдіруге мүмкіндік берілсе, онда біртіндеп олар өздерін оңға ауыстырады. Осы қағиданы іске асыру сізден шыдамдылықты және сұхбаттасушыны эмоционалды түрде қолдау қабілетін талап етеді, эмпатияны, түсінушілікті көрсетеді, бұл онымен келісуге әлі кепілдік бермейді.

«Эмоционалды өтемақы» қағидаты

Сізге қарсыласына шағымданған адамды сіз зардап шеккен адам ретінде қарауыңыз керек, бірақ ол нақты зардап шеккен адам болмауы мүмкін. Сіз бұл туралы ойлағаныңызды көрсете отырып, сіз сұхбаттасушының көңілсіз көңіл-күйін эмоционалды түрде өтейсіз.

«Беделді үшінші» қағидаты

Қарсыластардың бірінің екіншісі туралы үшінші тұлға арқылы жеткізілген татуласқан, жақсы пікірі ренжіген адамды компаға келуге итермелеуі мүмкін.

«Агрессияны ашу» принципі

Сіз қақтығыстағы қарсыластарды сіздің көз алдыңызда ұрысуға шақырасыз және ұзақ уақыт бойы жанжалды тоқтатпайсыз. Әдетте, үшінші тұлғада қақтығысушылар мұндай шектен шықпайды, сондықтан олар соғысушыларды сөзбе-сөз ажыратуға мәжбүр болады. Оларға ең ауыр нәрсені айтуға мүмкіндік бере отырып, сіз келесі принциптердің біріне негізделген жұмысты жалғастырасыз.

«Қарсыласты мәжбүрлеп тыңдау» принципі

Жанжал сіздің қатысуыңызда болады. Сіз күтпеген жерден жанжалдасушыларды тоқтатып, қарсыластарыңызды бір-бірінің соңғы жолын қайталауға шақырасыз. Әдетте, ұрысқандар бір-бірінің жолдарын қайталай алмайды, өйткені әркім негізінен өзін ғана естиді, ал қылмыскерге шын мәнінде айтпаған сөздер жатады. Мұндай жағдайдың оғаштығы, тосынсыйы құмарлықтың қызуын және өзара қатандықты азайтады, өзін-өзі сынаудың өсуіне ықпал етеді.

«Позициялар алмасу» принципі

Сіз өзіңіздің көз алдыңыздағы жанжалды тоқтатасыз, соғысушылардан орын ауыстыруды және қарсыластың көзімен жанжалдың тақырыбын қарауды сұрайсыз. Бұл әдіс әмбебап тиімділікке ие, яғни кез-келген түрдегі қақтығыстарды жою кезінде орынды.

«Дауласушылардың «рухани көкжиегін кеңейту» принципі

Жанжалдасушыларды сіздің қатысуыңызда ұрысуға шақыру арқылы сіз жанжалды қандай да бір жолмен жазасыз (магнитофонды немесе бейнекамераны қолданған жөн). Жанжалды тоқтатқаннан кейін сіз оның жазбасын ойнатасыз. Әдетте, қарсыластар естігендерінен бас тартады,

өйткені екеуі де өздерін лайықсыз ұстағанын түсіне бастайды. Сіз жанжалды талдауға кірісесіз, әркімнің өзімшілдігін аяусыз көрсетесіз.

ҚОРЫТЫНДЫ

Оқу құралында көрсетілген бағыттар мен іс-шаралар мемлекеттік басқарудың тиімді жүйесін белгілеу және қауіпсіздік деңгейін арттыру бөлігінде мемлекеттік саясатты толыққанды іске асыру, жұртшылық пен жергілікті мемлекеттік органдардың қызметкерлерін нақты аумақтарда құқықтық тәртіп пен заңдылықты қолдау жөніндегі жаңа тәсілдер мен шешімдерді әзірлеуге тарту және себептер мен жағдайларды жою жөнінде бірлесіп шаралар қабылдау жөніндегі бірыңғай мақсаттарды біріктіреді, қылмыстар мен өзге де құқыққа қайшы әрекеттерді жасауға, сондай-ақ қоғамның сын-тегеуріндері мен сауалдарына «құлақ асатын» мемлекеттің бейнесін қалыптастыруға ықпал етеді.

Оқырмандарға ұсынылып отырған жұмыста қоғаммен әріптестікте құқық бұзушылықтардың алдын алуды ұйымдастыруға бағытталған құқық қорғау органдарының практикалық қызметінің оң тәжірибесін, оның заңдар мен басқа да құқықтық актілердің бұзылуына әкеп соқтыратын мән-жайларды уақтылы анықтауға, оларды жою жөнінде шаралар қабылдауға мүмкіндік беретін оның құқықтық қамтамасыз етілуін одан әрі әзірлеуге және теорияны жинақтауға көп көңіл бөлінді.

Нұсқаулықта құқық бұзушылықтардың алдын алу және азаматтық қоғамның қатысуымен қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету жүйесінің ұсынымдары мен тұжырымдамасы берілген, қолданбалы сипатқа ие.

Ұсынылған ұсынымдар шетелдік тәжірибе, Халықаралық ұйымдардың азаматтық қоғамының ұсыныстары негізінде әзірленді. Қазақстан Республикасының Мемлекеттік басқару органдарының, Ішкі істер органдарының, қоғамдық ұйымдардың және азаматтардың құқық бұзушылықтардың алдын алуды қамтамасыз етудегі жүйесі мен өкілеттіктерін құрылымдық талдау негізінде мемлекеттегі құқық бұзушылықтардың профилактикасын қамтамасыз етудің қазіргі жүйесі үлкен әлеуметтік-экономикалық және қоғамдық маңызы бар салааралық болып табылатыны көрсетілген.

Жұмыста құқық бұзушылықтардың алдын алуда бұқаралық ақпарат құралдарын пайдалану мәселелерін, олардың алдын алу-құқықтық шаралар жүйесіндегі рөлін қарастыруға көп көңіл бөлінді.

Құқық қорғау органдарының қаралып отырған саладағы бұқаралық ақпарат мекемелерімен өзара іс-қимыл бағыттары ашылады.

Ұсынылған нұсқаулықта қоғаммен серіктестікте құқық бұзушылықтардың алдын алудың құқықтық жүйесін қамтамасыз етудің бірыңғай, ішкі келісілген тұжырымдамасы берілген және оның жұмыс істеу тиімділігі негізделген, осы жүйенің қызметін жетілдірудің және оны құқықтық реттеуді жақсартудың өзекті мәселелері қарастырылған.

Оқу құралында қамтылған және азаматтық қоғамның қатысуымен Құқық бұзушылықтардың алдын алу шаралары жүйесін әзірлеуге қатысты теориялық ережелер мен тұжырымдар, қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің мұндай жүйесінің жұмыс істеу тетігінің өзі құқық бұзушылықтардың

алдын алу проблемаларымен айналысатын ғалымдар,практиктер, құқық қорғау органдары қызметкерлерінің кең ауқымы, Қазақстан Республикасы ІІМ және шетелдік елдердің арнаулы оқу орындарының курсанттары мен тыңдаушылары үшін қызығушылық тудырады.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕК КӨЗДЕРДІҢ ТІЗІМІ

1. Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 30 тамыздағы Конституциясы.
2. Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 5 шілдедегі № 235-V Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексі.
3. Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V Қылмыстық кодексі.
4. Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 4 шілдедегі № 231-V Қылмыстық іс жүргізу кодексі.
5. Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 8 шілдедегі N 477-II Орман кодексі.
6. Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 9 шілдедегі N 481-II Су кодексі.
7. Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 29 қазандағы № 275-V Кәсіпкерлік кодексі.
8. Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі 27 желтоқсан 1994 ж.
9. Қазақстан Республикасының 1994 жылғы 27 желтоқсандағы Қазақстан Республикасының 2020 жылғы 29 шілдедегі № 350-VI Әкімшілік рәсімдік кодексі
10. «Жауапкершілігі шектеулі және қосымша жауапкершілігі бар серіктестіктер туралы» Қазақстан Республикасының 1998 жылғы 22 сәуірдегі N 220-I Заңы.
11. «Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары туралы» 2014 жылғы 23 сәуірдегі № 199-V Қазақстан Республикасының Заңы.
12. «Қазақстан Республикасы Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің Жалпы бөлігінің нормаларын соттардың қолдануының кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2016 жылғы 22 желтоқсандағы № 12 нормативтік қаулысы.
13. «Қазақстан Республикасы Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің Ерекше бөлімінің нормаларын соттардың қолдануының кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2017 жылғы 6 қазандағы № 7 нормативтік қаулысы.
14. «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізуді қамтамасыз ету шараларын қолдану туралы» Жоғарғы Соттың 9.04.2012 жылғы № 1 қаулысы.
15. «Қазақстан Республикасында мемлекеттік басқаруды дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2021 жылғы 26 ақпандағы № 522 Жарлығы.
16. «Қазақстан Республикасының мемлекеттік басқару жүйесін одан әрі жетілдіру туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2019 жылғы 11 қарашадағы № 203 Жарлығы.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР

1. Административное право. Учебник / Рябцев Л.М.
2. Краткий курс лекций по административному праву РК (общая часть). Уч.пособ / Мырзабаева Д.Р.
3. Дисциплинарное производство в органах внутренних дел: Монография / Золотарев И.И.
4. Прохождение государственной службы в ОВД отдельными категориями служащих. Метод.рекомендации / Занина Т.М.
5. Принятие мер обеспечения производства по делам об административных правонарушениях в деятельности органов внутренних дел Республики Казахстан: теоретический и практический аспекты. Монография / Алимпиев А.А. Зейнулла А.К.
6. Административное право Республики Казахстан: учебное пособие в схемах и определениях / Смышляев А.С. Медведева А.Н.
7. Политико-административное управление: учебник для вузов / Комаровского В.С., Сморгунова Л.В.
8. Практикум по административной юрисдикции органов внутренних дел. Учебное пособие / Мукажанов А.Е., Каражан А.А.
9. Концептуальные особенности нового кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях. Учеб.пособ / Жетписбай Н.И., Маланьина Л.С, Сисенова Н.С.

КОСЫМША ӘДЕБИЕТТЕР

1. Практикум ситуационных задач по дисциплине административная деятельность органов внутренних дел Республики Казахстан / Жубатканов Р.М., Махмутов А.С., Избасов М.О.
2. Профессиональная деятельность местной полицейской службы. Практикум / Маланьина Л.С., Избасов М.О
3. Административная деятельность ОВД. Учебник / Костенникова М.В., Куракина А.В.
4. Пропедевтика ювенальной криминологии: учебник для вузов с кейсами/ Клейберг Ю.А. Курманалиева Г.А.
5. Актуальные проблемы организации, управления и администрирования в ОВД: учебное пособие / Мухаметкалиев Н.Ж.
6. Практикум ситуационных задач по дисциплине административная деятельность органов внутренних дел Республики Казахстан / Жубатканов Р.М., Махмутов А.С., Избасов М.О.
7. Административная юрисдикция участкового инспектора полиции. Учебно-практ. пособ/ Кызылов М.А., Корнейчук С.В. и др.

ЭЛЕКТРОНДЫҚ ТАСЫҒЫШТАР ЖӘНЕ ҒАЛАМТОР РЕСУРСТАРЫ

1. Административное право: Учебное пособие для среднего профессионального образования / Стахов А. И. , Кононов П. И. электронный // [сайт]. — URL: <https://urait.ru/bcode/451085>
2. Административное право / Учебник и практикум для / Стахов А.И. // [сайт]. — <https://urss.ru/cgi-bin/db.pl?lang=Ru&blang=ru&page=Book&id=286298>
3. Административное право: Учебное пособие для среднего профессионального образования / Макарейко Н. В. // [сайт]. — URL: <https://urait.ru/bcode/431725>
4. Административное право: Учебник / Осинцев Д. В. // [сайт]. — URL: <https://urait.ru/bcode/428519>
5. Административное право: учебник для среднего профессионального образования / Конин Н. М. ,Маторина Е. И. . // [сайт]. — URL: <https://urait.ru/bcode/444777>
6. Административное право: Учебник / Россинский Б.В., Старилов Ю. Н. [сайт].—<https://znanium.ru/catalog/document?id=333300>
7. Административное право: учебник и практикум для среднего профессионального образования / Н. Ф. Попова<https://urait.ru/book/administrativnoe-pravo-513057>

А.А. Алмагамбетова

**«ҚАЗАҚСТАНДЫҚ СЕРВИСТІК ПОЛИЦИЯНЫ ДАМУДЫҢ
ТҰЖЫРЫМДАМАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ»**

Оқу құралы

ҚР ІІМ М. Бөкенбаев атындағы АЗИ баспаханасында басылған
Ақтөбе қ., 41 разъезд, Курсанттық тас жол, 1